

ՎԱՐԴԻՍԻՐ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԳԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱ ՈՒՂԻՆ 4

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՈԱՏԻԿ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

ԳԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ

ԲՆՈՒԹԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ 8

ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԴԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԶՆՆԻՉ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ

ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ 18

ՀԱՅԿ ԿԵՍՈՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ

ԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐԱԿՇՈՒՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

(ՀՀ 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ) 24

ՆԱԻՐԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ

ՄԱՐՄՆԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՍԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ

ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ 34

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
ԼԻԻԹ ՍԱՐԳՍՅԱՆ**

ՍԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ԻՐԱՎԱԶՈՓՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՔԵՐԸ 40

**ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
ЛЕВОН САРГСЯН**

ПРИНЦИП ЭСТОППЕЛЬ В ДЕЛАХ О ЗАЩИТЕ
ПРАВ НА ПАТЕНТЫ 48

**ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՐԵՏԱ ԱՐՉՈՒՄԱՆՅԱՆ**

ՀԱՅՑԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՑ
ԴՈՒՐՍ ԳԱԼՈՒ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ 52

**ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՄԱՆԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ**

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՅՑԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՍԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ
ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԿԱՌՈՒՅԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ 60

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ՉՈՐԱՅՐ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՐՑԱԶՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԱՐՁԱՆԱԳՐԵԼԸ 68

ՆԱՐԵԿ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

«ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ» ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ

ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ 74

ԱՆՁԻՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ ՆԵՐԳՐԱՎԵԼՈՒ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ 82

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 86

RESUME 112

Վլադիմիր ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ
ԼՂՀ գերագույն դատարանի դատավոր,
ԼՂՀ վաստակավոր իրավաբան

ԱՐՃԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱ ՈՒՂԻՆ

Անկախ դատական իշխանության առկայությունը ժողովրդավարական պետության պարտադիր հատկանիշն է: Նման պետությունում իրավունքի գերակայությունն առաջին պլան է մղվում, որտեղ հասարակության յուրաքանչյուր անդամ պաշտպանված է այլոց հակաիրավական քայլերից, այդ թվում՝ պետության, նրա մարմինների և պաշտոնատար անձանց անօրինական գործողություններից: Այդ առաքելության իրականացման հասցեատերն անկախ դատական իշխանությունն է, առանց որի պետությունն իրավական համարվել չի կարող: Իսկ իրավական պետությունում Ֆեմիդայի՝ արդարադատության սուրբ հավասարապես պաշտպանում է իրավունքի բոլոր սուբյեկտներին:

Սակայն դա միշտ այդպես չէ: Հանրահայտ է, որ հնում դատարանների և արդարադատության գործառույթները գտնվել են թագավորների, միապետերի, արքաների և հոգևոր դասի ղեկավարների վերահսկողության ներքո, որտեղ ինքնուրույն և անկախ դատարանների մասին խոսք լինել չէր կարող:

Հայ ժողովրդի արցախյան հատվածի արդարադատության պատմությունն իր արմատներով հասնում է դարերի խորքերը՝ սնուցում ստանալով Վաչագան արքայի կանոնական Սահմանադրությունից, Դավիթ Ալավկա որդու կանոնական օրինադրությունից, Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքից և հայ իրավական մտքի այլ հուշարձաններից:

Արցախի Հանրապետության ներկա-

յի դատական համակարգի նախատիպը ծնունդ առավ 1917թ. հեղափոխական իրադարձություններից հետո, որոնցից անմասն չմնաց նաև մեր երկիրը: Քաղաքական պահը շատ լուրջ էր և պետականության ստեղծման պահանջ էր թելադրում, ուստի, այդ պահանջից ելնելով, 1918թ. հուլիսի 22-ին Շուշի քաղաքում հրավիրվեց Դարաբաղի հայության առաջին համագումարը, որն էլ ժողովրդական կառավարություն ընտրեց: Վերջինիս որոշմամբ երկրամասի գավառակներում հիմնվեցին հաշտարար հինգ դատարաններ՝ Շուշիում, Ջրաբերդ-Գյուլիստանում՝ Մեծ շեն գյուղը, Խաչենում՝ Անքենդի գյուղը, Վարանդայում՝ Թաղավարդ գյուղը, Դիզակում՝ Հաղորթ գյուղը նստավայրերով: Իբրև երկրորդ վերադաս առյան, Շուշիում հիմնվեց վճռաջինջ դատարան, իսկ նրան կից՝ հատուկ գործերի քննիչ հանձնաժողով: Չուգահեռ ստեղծվեց նաև զինվորական դատարան, որին վերապահվեց ծանր բնույթի հանցագործությունների վերաբերյալ գործերի քննությունը: Սակայն Դարաբաղի ժողովրդական կառավարությանը 1918թ. չհաջողվեց երկրամասում կառավարման կայուն վարչաձև, դատական համակարգ ստեղծել, քանի որ արդեն հոկտեմբեր ամսին Շուշի քաղաք մտած թուրքական զորքերը լուծարեցին գոյություն ունեցող պետական կառույցները, իսկ թուրքերին փոխարինած անգլիական զորքերը Բաքվի նավթը ծանրակշիռ համարեցին հայ ժողովրդի արյան նկատմամբ:

Դատական մարմիններ ստեղծելու

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ԴԱՏԱՎԱՆ
 Իշխանություն

մի փորձ կատարվեց նաև 1920թ. ապրիլի 18-ին Թաղավարդ գյուղում գորավար Դրոյի գլխավորությամբ ձևավորված Գարաբաղի ժամանակավոր կառավարության կողմից: Կառավարությունը նախատեսեց երկրամասում ստեղծել հաշտարար վեց դատարան, սակայն քաղաքական իրավիճակը կտրուկ փոփոխվելու հետևանքով որոշումը չիրագործվեց, քանի որ 11-րդ Կարմիր բանակն արդեն մոտենում էր Արցախի սահմաններին, և դրված էր նրա խորհրդայնացման հարցը:

Խորհրդային իշխանության տարիներին Լեռնային Գարաբաղի Ինքնավար Մարզի դատական համակարգը, որը ձևավորվել էր 1923-1924թթ., կազմված էր Շուշիի, Հաղորթի, Մարտունու, Մարտակերտի, Ստեփանակերտի շրջանային ժողովրդական դատարաններից և մարզային դատարանից: Ասկերանի շրջան ստեղծվելու կապակցությամբ 1978թ. ստեղծվեց Ասկերանի շրջանային ժողդատարան, իսկ Ստեփանակերտում՝ Ստեփանակերտի քաղաքային ժողդատարան: Գատական այդ համակարգը, որը ղեկավարվում էր ԽՍՀՄ և Խորհրդային Ադրբեջանի օրենսդրությամբ և դատական ակտերը կայացնում հանուն Խորհրդային Ադրբեջանի Հանրապետության, գործեց մինչև Խորհրդային Միության փլուզումը:

Արցախի Հանրապետության դատական իշխանության ստեղծումը կապված է հանրապետության անկախության հռչակման հետ: «Գատական իշխանություն» եզրույթը, որն առաջին անգամ օգտագործվել է ԱՄՆ-ի 1787թ. Սահմանադրության մեջ, մեր հանրապետության փաստաթղթերում իր ամրագրումն ստացավ Արցախի նորընտիր Գերագույն խորհրդի (այսուհետ՝ Ազգային ժողով) առաջին նստաշրջանում՝ 1992թ. հունվարի 6-ին ընդունված՝ «Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության պետական անկախության հիմունքների մասին» սահմանադրական օրենքում:

Օրենքն ամրագրեց իշխանության երեք ճյուղերի տարանջատման սկզբունքը՝ նշելով, որ «Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության ինքնիշխանությունն արտահայտվում է իր ամբողջ տարածքում օրենսդիր, գործադիր և դատական բարձրագույն իշխանության ինքնուրույն իրականացման ձևով՝ ի շահ հանրապետությունում ապրող բոլոր ազգերի»: Գատական իշխանության մարմինների կազմավորումը, դրանց իրավասության և աշխատակարգերի սահմանումը համարվեց պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների գերակա լիազորություններից մեկը:

Նորընտիր Ազգային ժողովի մեկ այլ որոշմամբ Լեռնային Գարաբաղի մարզային դատարանը վերանվանվեց Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության Գերագույն դատարան, իսկ մարզային դատախազությունը՝ Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության դատախազություն:

Այսպիսով, Արցախի բարձրագույն դատական ատյանն իր ներկայիս «Գերագույն դատարան» անվանումը կրում է Ազգային ժողովի 1992թ. հունվարի 6-ի Հ.Ն. 0011-1 որոշման հիման վրա: Հետևաբար, 1992թ. հունվարի 6-ը պետք է համարել Արցախի Գերագույն դատարանի ծննդյան օր, որի 25 տարին լրանում է 2017թ. հունվարի 6-ին: Այդ քառորդ դարի ընթացքում Արցախի դատական իշխանության և հատկապես Գերագույն դատարանի աշխատանքում շատ բան է փոխվել՝ չնայած դրանք ոչ հասարակ պայմաններում են տեղի ունեցել:

Արցախի Գերագույն դատարանի ստացած ժառանգական համակարգը, սակայն, ի սկզբանե կրում էր խորհրդային արդարադատության ողջ դրոշմը:

Հանրապետական մարմինների կազմավորման սկզբնական ամիսներին Արցախի դատարանները և իրավապահ մարմինները սեփական օրենսդրության կիրառման համապատասխան բազա

չեն ունեցել: Այդ հարցում Ազգային ժողովն իր 1992թ. հունիսի 6-ի որոշմամբ հատակություն մտցրեց և մինչև սեփական Սահմանադրության ու օրենքների ընդունումն Արցախի տարածքում կիրարկման մեջ դրվեց Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը, իսկ օրենսդրությամբ չկարգավորված հարաբերությունների համար որոշվեց կիրառել նախկին ԽՍՀՄ այն օրենսդրական ակտերը, որոնք չեն հակասում ԼՂՀ անկախության Հռչակագրին, այդ ակտերի կիրառման ընթացքում «Հայաստանի Հանրապետություն» կամ «Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միություն» եզրույթները փոխարինելով «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն» եզրույթով:

Չնայած «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական անկախության հիմունքների մասին» սահմանադրական օրենքը հռչակեց հանրապետության տարածքում ինքնուրույն դատական իշխանության իրականացման մասին, բայց արցախյան գոյամարտի տարիներին դատական իշխանության վերաբերյալ որևէ հիմնարար փաստաթուղթ չընդունվեց, որի պատճառով բավական ակնհայտ մնաց գործադիրի կողմից դատական իշխանության վրա ներգործելու դեռևս Խորհրդային Միությունից մնացած ժառանգությունը: Հանրապետության պետական շինարարության առաջին տարիներին երկրում ձևավորվել էր երկաստիճան դատական համակարգ, որի ստորին օղակը հանդիսացել են Հաղորթի, Մարտունու, Շուշիի, Մակերանի և Մարտակերտի շրջանային, Ստեփանակերտի քաղաքային ժողդատարանները, ինչպես նաև դրանց հավասարեցված Արցախի զինվորական դատարանը:

Հետպատերազմյան տարիներին Արցախի դատական իշխանության մասին առաջին օրենքն ընդունվեց 1996թ. մայիսի 6-ին: Ասել, թե օրենքն արմատական բարեփոխումներ կատարեց պետական

իշխանության երրորդ ճյուղի համար, ճիշտ չէր լինի, քանի որ օրենքը միայն արձանագրեց գործնականորեն ստեղծված դատական համակարգը և շատ, թե քիչ տարբերակ մշակեց Գերագույն դատարանի տարբեր ատյանների (դատական կոլեգիա, դատական պալատ, պլենում) դատական գործառույթները դատավորների ավելի քիչ քանակով իրականացնելու համար: Օրենքն ընդամենը ամրագրեց հանրապետությունում ձևավորված երկաստիճան դատական համակարգը:

Սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտի ընթացակարգերի բացակայությունը Գերագույն դատարանի համար նման հարցերի վերաբերյալ իր գրավոր դիրքորոշումն արտահայտելու արգելք չի եղել ամենևին: Այդ առումով, թերևս սահմանադրական արդարադատության իրականացման մեկնարկ պետք է համարել Արկաղի Ղուկասյանի՝ 1997թ. ԼՂՀ Նախագահ ընտրվելու կապակցությամբ ԼՂՀ Նախագահի թեկնածու Ալբերտ Ղազարյանի կողմից ԼՂՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի ամփոփիչ արձանագրության հարցով Գերագույն դատարան դիմելը: Չունենալով տվյալ ոլորտը կանոնակարգող որևէ նորմատիվ ակտ՝ Գերագույն դատարանը դեկավարվել է քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության նորմերով և իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Հարկ է նշել, որ սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտը ԼՂՀ-ում մտցվեց 1999թ. ընդունված «Դատարանակազմության մասին» ԼՂՀ օրենքով (օրենքն ուժը կորցրած ճանաչվեց «Դատարանակազմության մասին» ԼՂՀ 2008թ. ապրիլի 16-ի ՀՕ-21 օրենքով), որի համաձայն՝ Գերագույն դատարանը ԼՂՀ սահմանադրական դատարանի լիազորություններ իրականացնող ատյան է: Մինչև «Սահմանադրական դատավարության մասին» ԼՂՀ օրենքի ընդունումը Գերագույն դատա-

րանը սահմանադրական արդարադատության լիազորություններն իրականացնում էր ԼԳՀ օրենսդրությանը չհակասող «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված նորմերով: Գերագույն դատարանը սահմանադրական վերահսկողության լիազորություններն իրականացնելիս գործերը քննում է կոլեգիալ, բայց ոչ պակաս, քան հինգ դատավորի կազմով:

Կարծում ենք՝ սեփական Սահմանադրության բացակայության պայմաններում, դա ճիշտ լուծում էր: Այսպես, երբ Ազգային ժողովի 2000թ. և 2005թ. ընտրությունների արդյունքներից դժգոհ պատգամավորների որոշ թեկնածուներ դիմեցին Գերագույն դատարան, ապա Գերագույն դատարանը նրանց դիմումների քննությունն ընթացքավորել է՝ դեկավարվելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի նորմերով:

Երկրում արդարադատության զարգացման հաջորդ փուլը կապված է 1999-2000թթ. ընդունված դատախրավական բարեփոխումներն ապահովող օրենսդրական ակտերի մի ամբողջ փաթեթի ընդունման հետ (դատարանակազմություն, միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության, դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության, դատախազության, փաստաբանական գործունեության, դատավորի կարգավիճակի, դատական մագիստրատուրայի խորհրդի մասին և այլն), որից ելնելով՝ նոր դատական համակարգի մեկնարկը տրվեց 2002թ. փետրվարի 15-ին և այն գործեց մինչև 2008թ. հունիսի 19-ը: Այդ ժամանակահատվածում Արցախի դատական համակարգը կազմված էր առաջին ատյանի դատարանից և Գերագույն դատարանից: Առաջին ատյանի դատարանի դատական տիրույթը հանրապետության ողջ տարածքն էր, որը, ըստ էության, քննում էր բոլոր քաղաքացիական,

տնտեսական, քրեական և վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերը:

Այլ էր խնդիրը Գերագույն դատարանի պարագայում: Կազմված լինելով նախագահից և վեց դատավորից՝ դատարանն արդարադատություն էր իրականացնում վերաքննության կարգով՝ մեկ դատավորի կազմով և վճռաբեկության կարգով՝ կոլեգիալ, ոչ պակաս, քան երեք դատավորի կազմով: Գերագույն դատարանը նաև սահմանադրական դատարանի լիազորություններ իրականացնող ատյան էր, որի դեպքում գործերը քննում էր կոլեգիալ, բայց ոչ պակաս, քան հինգ դատավորի կազմով:

Այսպիսով, Արցախում 2002-2008թթ. գործում էր երկաստիճան դատական համակարգ, որտեղ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների լիազորությունները զուգակցված են եղել մեկ «տանիքի»՝ Գերագույն դատարանի անվան ներքո, որի նախագահը կոնկրետ գործերով, իր մակագրությամբ ստեղծում էր վերաքննիչ, վճռաբեկ և սահմանադրական ատյաններ ու նշանակում դրանց կազմը: Փաստորեն, դատական ատյանների միջև տարանջատում չի եղել:

Հանրապետության դատական մարմինների և արդարադատության զարգացման նոր փուլը կապված է Արցախի Սահմանադրության ընդունման հետ: Սահմանադրությունը, որն ընդունվեց 2006թ. դեկտեմբերի 10-ի համաժողովրդական հանրաքվեով, ամրագրեց դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության ուղենշող ելակետային սկզբունքները և դրույթները: Սահմանադրության 6-րդ հոդվածն ազդարարեց, որ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա:

Շարունակելի

Սահմանադրական իրավունք

Ռաֆիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

*ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր,
Հայ-ռուսական համալսարանի սահմանադրական
և մունիցիպալ իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս,
իրավագիտության թեկնածու,
Հայ-ռուսական համալսարանի դոկտորանտ*

ՂԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի համաձայն՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների միջոցով: Այսպիսով, պետական իշխանության վերը նշված ճյուղերից յուրաքանչյուրը, ինչպես նաև դատականը, իր կազմությամբ միասնական պետական իշխանությանը ենթակա համակարգ է: Հետևաբար, գիտնականներն իրենց ուսումնասիրություններում պետք է հաշվի առնեն, որ և պետության վրա ընդհանրապես, և նրա մեխանիզմի տարրերի վրա մասնավորապես, ամբողջ ուժով տարածվում են սոցիալ-իրավական համակարգերի կանոնները:

Հայտնի է և այն, որ համակարգը գործելու ընթացքում հանդես է գալիս որպես մեկ ամբողջական կազմավորում, որտեղ նրա կառուցվածքի և գործառնությունների միջև գոյություն ունի փոխադարձ կապ և պայմանավորվածություն:¹ Այս առումով չենք կարող չհամաձայնվել Յու.Գ. Մարկովի հետ, որը պնդում է, որ գործառույթն իրականացվում է կառուցվածքով և բացատրվում է կառուցվածքի օգնությամբ:²

Այդուհանդերձ վաղուց է հաստատված, որ սոցիալական տարրերը «համադրվում են», բայց ոչ թե մեխանիկորեն, այլ համակարգային՝ համակարգաստեղծ գործոնների ազդեցությամբ: Պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել,

որ համակարգի գործունեությունն իրենից ներկայացնում է գործառույթային ազդեցության մշտական վերարտադրություն, որը հանգեցնում է համակարգի ունակությանը՝ անել այն, ինչ սկզբունքորեն չի կարող անել նրա տարրերից ոչ մեկ՝ առանձին վերցրած: Գործառնական ազդեցությունը հիմնվում է կառուցվածքային տարրերի հատկությունների մեծության և տարբերության, նրանց միջև փոխազդեցության և գործակցության բազմակողմանիության վրա:

Այլ կերպ ասած՝ պետական կառավարման համակարգի գործառնական ազդեցությունը կարող է պայմանավորված լինել ինչպես համակարգի բոլոր տարրերի արդյունավետ աշխատանքով, այնպես էլ առանձին տարրերի ունակությամբ՝ լրացնելու մյուսների նվազ արդյունավետությունը:

Պետական իշխանության համակարգայնության առումով իրավունք չունենք մոռանալ, որ նրա համակարգի տարրերը, որոնց մեջ է նաև դատական իշխանությունը, ինչպես դա բխում է համակարգերի ընդհանուր տեսությունից, կատարում են ընդհանուր բոլոր գործառույթները, այնպես, ինչպես միայն իրենց (հիմնականում իրենց) սեփականները: Մեր դատողությունների հիմնական հղումը լինելու է դատական իշխանությունը՝ պետական իշխանության ճյուղերից մեկը, որի հիմնական գործառույթը (մեր կարծիքով ամենևին ոչ մի-

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՇԽԱՆՈՒՄԵՆ

Սահմանադրական իրավունք

ակ) հանդիսանում է իրավունքի, օրենքների հիման վրա սոցիալ-տնտեսական, իրավական և քաղաքական կոնֆլիկտների լուծումը:

Պետության և իրավունքի, պետական և սոցիալական կառավարման տեսությունների գիտական և ուսումնական գրականության մեջ,³ որում դիտարկվում են իշխանության այս կամ այն ասպեկտներն ընդհանրապես, դատական իշխանության ասպեկտները՝ մասնավորապես, «գործառույթ» հասկացությունը կամ ընդհանրապես չի շոշափվում, կամ այն ուսումնասիրում են միայն պետական ապարատի նույն հարթության գործառնությունների տեսանկյունից:

«Պետական իշխանություն», «դատական իշխանություն» հասկացությունները սահմանելիս պետք է առաջնորդվել սոցիալական և իրավական տեսական գիտություններում լայն կիրառում ունեցող հետևյալ մեթոդաբանական սկզբունքներով:

Առաջինը՝ համակարգի ցանկացած գործառույթ կապված է կոնկրետ սոցիալական նշանակության պահանջի բավարարման հետ: Հենց հասարակության ինչ-որ պահանջի բավարարումն է գլխավորը դատական իշխանության գործառույթի մեջ: «Բավարարումը» վերաբերում է գործառույթի մեջ անհրաժեշտ, կարևոր նշանակությանը: Այս առումով կենսաբանության մեջ հայտնի այն պնդումը, որ պահանջը ծնում է գործողություն, իսկ գործողությունը՝ բավարարում, դժվար չէ տարածել «հասարակության պահանջի», «գործառույթի» և «կառուցվածքի» հարաբերակցության վրա, որը կիրառելի է նաև դատական իշխանության հանդեպ:⁴

Մեր դեպքում դատական իշխանության առաքելությունը սոցիալական կոնֆլիկտների դիտարկումն ու լուծումն է: Ծնված լինելով նրանից (պահանջից)՝ գործառույթը, այսպես ասած, հենց այդ նույն սոցիալական խնդիրների քննումն

ու լուծումն է: Մարմինը, ծնված գործառույթից, դատական իշխանությունն է, նրա ապարատը՝ դատական համակարգը (դատարանները): Իրավական կոնֆլիկտների քննման և լուծման միջոցը դատավարությունն է: Ինչպես տեսնում ենք, դատավարությունը կամ արդարադատությունը, որպես մեթոդ, նույնական չեն և չեն կարող նույնական լինել գործառույթին՝ սոցիալական հարցերի լուծմանը: Հասարակությունը չի սահմանափակում դատական իշխանությանը՝ պետական իշխանության ճյուղերից մեկին, գործառույթների ընտրության մեջ, որոնց իրականացմամբ կարող է բավարարվել պահանջը, լուծվել սոցիալական կոնֆլիկտները:

Երկրորդ՝ պետության և իրավունքի տեսության մեջ կա նվազագույնը երկու մոտեցում պետական իշխանության, պետության և նրա ապարատի գործառույթների ընկալման մեջ: Առաջին պարզեցված և ցավոք, ամենատարածված պնդումն այն է, որ պետական իշխանության գործառույթներն ընդամենը երկրի առջև ծառայած խնդիրների կատարմանն ուղղված պետական ապարատի գործունեության հիմնական ուղղություններն են, որոնցում արտահայտվում և կոնկրետանում է պետության էությունը և սոցիալական⁵ որպես հասարակության կառավարման մարմին:

Քանի որ պետության և իրավունքի տեսությունը այլ ճյուղային գիտությունների համար մեթոդաբանական հիմք է, իսկ պետության, առավել ևս պետական իշխանության գործառույթների խորքային ուսումնասիրությունը հազվադեպ է լինում նրանց հիմնական խնդիրների շարքում, այդ պատճառով պետության, պետական իշխանության գործառույթների տվյալ պարզեցված ընկալումն աստիճանաբար պետության և իրավունքի տեսությունից անցել է ճյուղային գիտություններ, ուսումնական դասընթացներ:

Այնուամենայնիվ պետության և իրա-

Սահմանադրական իրավունք

վունքի տեսության մեջ պետության և պետական իշխանության գործառնությունները դիտվում են որպես իրենց էությամբ բարդ երևույթներ, որոնք ներառում են պետության, նրա իշխանության սոցիալական կոչումը, որպես հիմք, գործառնության («անհրաժեշտ») էական կողմ և պետության կոչման (իշխանական կառավարում) իրականացման պրակտիկ գործունեությունը, որպես գործառնության դինամիկ տարր, որն արտահայտում է նրա կենսագործունեությունը («էական»)։⁶ Մեր դեպքում «անհրաժեշտը» սոցիալական կոնֆլիկտների լուծման պահանջն է, դրանք լուծելու ունակությունը, իսկ «էականը» հենց դրանց լուծումն է։

Այդ կերպ դիտարկելով ընդհանուրի՝ պետական իշխանության գործառնությունները՝ իրավունք ունենք ընդհանուր տեսական գիտության կողմից առաջարկված մեթոդն օգտագործել նաև ուսումնասիրելու համար մասնավորի՝ դատական իշխանության գործառնությունները, որը պետության մեխանիզմ է, և իր տարրերի շարքում ունի այնպիսի պետական-իրավական կառույց, ինչպիսին դատական համակարգն է։

Երրորդ՝ պետական իշխանության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նրանցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ունի սեփական բարդ կառուցվածք։ Հետևաբար դատական իշխանության գործառնությունը նույնպես իրենից ներկայացնում է ոչ թե մի ինչ-որ անքակտելի ամբողջություն, այլ բարդ, ներքին հակասություններով լի երևույթ, որը ներառում է տարրերի և կապերի, նրանց միջև հարաբերությունների հանրագումար։

Պետք է հատուկ նշել, որ պետության գործառնությունների նկատմամբ կիրառվող «գործառնության կառուցվածք», «գործառնության կառուցվածքի տարր», «գործառնության կառուցվածքի տարրերի կապեր» հասկացությունները վաղուց են մտել պետության և իրավունքի տեսության հասկացության մեջ։⁷ Նման

հասկացությունները, մեր կարծիքով, բավականին օգտակար են դատական իշխանության գործառնությունների ներքին բնույթի հակասությունների բացահայտման համար։

Բնական է, որ պետական գործառնությունների տեսանկյունից պետության և իրավունքի ընդհանուր տեսության մեջ լուսաբանվում են շատ ավանդական հասկացություններ, առաջին հերթին այնպիսիք, որոնց ակտիվ, գործառնական բնույթն ակնհայտ է, օրինակ՝ պետության մեխանիզմ, պետական իշխանություն և կառավարում։ Դրանք բոլորը «ակտիվ են», «գործառնական են», «աշխատում են» կատարելով իրենց սահմանված դերը պետության կառուցվածքում, քաղաքական համակարգում, հասարակության մեջ ընդհանրապես, այդ պատճառով դրանց խորքային վերլուծությունը հնարավոր է նախևառաջ դրանց նշանակության, ակտիվության գործառնության, հատկությունների իրականացման ուսումնասիրության միջոցով։⁸

Գործառնություններով պայմանավորված՝ մյուս բաղադրիչը պետության մեխանիզմն է։ Իմաստաստիքստանցիոնալ և գործառնական վերլուծությունների կապող օրինակ է պետության հատկանիշների և գործառնության հարաբերություններում այդ հատկանիշների գիտական ուսումնասիրությունը։

Ուսումնասիրելով պետության գործառնությունների խնդիրը՝ ակադեմիկոս Վ.Ս. Ներսեսյանը նշում էր. «Օրինաչափ է միայն այն գործունեությունը, որը ստեղծված է նրա բնությամբ, համապատասխանում է նրա էությանը։ Պետության, նրա առանձին մարմինների, պաշտոնատար անձանց այն գործողությունները, որ դուրս են նրա էությամբ պայմանավորված գործառնությունից, կրում են հակաօրինական, հակապետական բնույթ։ Պետության գործառնությունները չպետք է խառնել պետության այս կամ այն ոլորտների գործունեության և

Սահմանադրական իրավունք

խնդիրների հետ, որոնք դրա հետ մեկտեղ լուծվում են պետականաիրավական միջոցների և մեթոդների օգնությամբ: Ըստ էության տնտեսությամբ, մշակույթով, գիտությամբ, էկոլոգիայով և այլնով զբաղվելու մեջ հատուկ պետական ոչինչ չկա: Պետական իշխանության ամբողջ գործառնային գործունեության, նրա բոլոր գործառնային յուրահատկությունը, էությունը, իմաստը ազատ մարդկանց կյանքի սահմանված (սոցիալապես և պատմականորեն պայմանավորված) պետականաիրավական կարգի կազմակերպումը, իրականացումը և պաշտպանությունն է: Պետության առանձին գործառնայինը պետության՝ ամբողջական և իր բնույթով միասնական գործառնական գործունեության միայն հարաբերական ինքնուրույն ասպեկտներն են, որոնք ուղղված են պետականաիրավական կարգի ստեղծմանը, պահպանմանն ու գործնական իրականացմանը: Այդպիսի հիմնական գործառնային թվին են պատկանում իրավասահմանական, իրավակիրառական, իրավապաշտպանական և արտապետական գործառնայինը»:⁹

Իրավասահման գործառնային ասելով՝ Վ.Ս. Ներսեսյանցը հասկանում էր պետության գործունեությունը՝ ուղղված գործող իրավունքի բոլոր աղբյուրների և նորմերի սահմանմանը (օրենքների և այլ նորմատիվ-իրավական ակտերի հրապարակում, նախադեպերի սահմանում, սովորությունների հաստատում, մարդու դրական-իրավական նշանակության բնական իրավունքների և ազատությունների պաշտոնական ճանաչում և ամրագրում և այլն):¹⁰

Մեր կարծիքով, դատական իշխանությանը հատուկ է իրավասահման գործառնայինը, թեկուզև գլխավորապես նախադեպերի ձևավորման, սովորությունների հաստատման, մարդու դրական-իրավական նշանակության բնական իրավունքների և ազատությունների պաշտոնա-

կան ճանաչման տեսքով, բայց այդուհանդերձ դատարանների կողմից տվյալ գործառնային իրականացվում է, և դրա հետ վիճելը շատ դժվար է:

Իրավակիրառական գործառնային ասելով՝ Վ.Ս. Ներսեսյանցը հասկանում է պետության գործունեությունը՝ ուղղված սահմանված իրավունքը կյանքի կոչելուն: Այս գործառնային իմաստն այն է, որ պետությունում հաստատված իրավունքը գործի միշտ և կայուն կերպով, որ իրավունքը լինի գործող իրավունք:¹¹

Ենթադրում ենք՝ ոչ որ չի վիճի, որ պետության, այդ թվում նաև դատական իշխանության մարմինների գործունեությանը բնորոշ է իրավակիրառ հատկանիշը, քանի որ դատական վճիռը հենց այն է, ինչն ընդունված է անվանել իրավունքի կյանքի ձև: Այսպիսով, անվիճելի է և այն, որ դատական իշխանությանը բնորոշ է իրավակիրառ գործառնայինը:

Իրավապաշտպանական գործառնային ասելով՝ Վ.Ս. Ներսեսյանցը հասկանում է պետության գործունեությունը՝ ուղղված մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը, հասարակական և քաղաքական կյանքի բոլոր ոլորտներում օրինականության և իրավակարգի ամրապնդմանը:¹²

Այսպիսով, ըստ ակադեմիկոս Վ.Ս. Ներսեսյանցի կողմից առաջարկված գործառնայինների՝ դատական իշխանությունն իրավագոր է պետության բոլոր երեք ներքին գործառնայինների՝ իրավաստեղծ, իրավակիրառ և իրավապահ իրականացման մեջ:

Այժմ մտածենք հետևյալ հարցի շուրջ՝ գորբալիզացիայի պայմաններում հասարակությունն իրավունք ունի դատական իշխանությանն արգելել մասնակցել պետության արտաքին գործառնայիններին: Հեղինակը վստահ է, որ պատասխանն ավելի շուտ կլինի բացասական, քան թե դրական: Գատարանները, որպես պետական իշխանության կողմեր, իրականացնում են նաև պետության

Սահմանադրական իրավունք

արտաքին գործառույթներ, օրինակ՝ իրենց պրակտիկայում ինքնուրույն կերպով առանց իշխանության այլ ճյուղերի (նաև նրանց ապարատների) կողմից թույլատրության օգտագործում են միջազգային իրավունքի նորմերն ու սկզբունքները:

Ինչպես տեսնում ենք, Վ.Ս. Ներսեսյանցի կողմից ընտրված մեթոդաբանությունը բացահայտում է դատական իշխանության նվազագույնը չորս գործառույթ, և նշենք՝ դրանք բոլորը հիմնական են: Իսկ հիմա հիշատակենք, թե ինչ էր դրված դատական իշխանության գործառույթի դասակարգման հիմքում այն հեղինակների կողմից, ում աշխատանքների մասին նշել ենք վերևում: Նրանց աշխատությունների վերլուծությունը ցույց է տալիս՝ միայն իշխանությունների բաժանման սկզբունքը, հետևաբար, նրանց կարծիքով, պետության ներքին գործառույթներն են բաժանվում օրենսդիրի, գործադիրի և դատականի: Սակայն ինչպես արդարացիորեն նշում է Վ.Ս. Ներսեսյանցը, գործառույթների այդպիսի դասակարգումը չունի ունիվերսալ նշանակություն, քանի որ չի համապատասխանում բոլոր պատմական ձևերի պետությունների գործունեությանը:¹³

Բնական է, որ դատական մարմինների համակարգը՝ որպես պետական իշխանության ինքնուրույն և անկախ ճյուղ, չի կարելի հանգեցնել միայն քննության ընթացքում դատարանի գործառույթներին, այսինքն՝ արդարադատությանը, որն իր էությամբ հանդիսանում է նրա բազմաթիվ ինստիտուտներից մեկը: Դա առաջին հերթին պայմանավորված է նրանով, որ դատական իշխանությունը, որպես պետական իշխանության տարատեսակ ընդհանրապես, պահպանում է վերջինիս հիմնական տարրերը: Կարծում ենք, որ անհնար է իրական ինքնուրույն և անկախ դատական իշխանության գոյությունը, եթե այն չվերափոխվի

ուժեղ և պետական իշխանական ուժի իր բոլոր անհրաժեշտ բաղկացուցիչներով:

Ժամանակակից իրավաբանական գիտությունը պետական իշխանությունը դիտարկում է որպես կոնկրետ տարածքում մարդկային հասարակության կառավարման ամենաբարձր և ամենաարդյունավետ ձև: Հետևաբար, պետության, ինչպես նաև նրա իշխանության առանձին ճյուղերի հիմնական խնդիրը սոցիալական կառավարման կազմակերպումն ու օպտիմալացումն է: Այդ պատճառով վստահորեն կարելի է փաստել, որ դատական իշխանությանը պետք է հատուկ լինեն պետական կառավարման բոլոր յուրահատուկ գծերը:

Օրինակ՝ ինչպես հայտնի է, կառավարող էլիտան ձգտում է պետական կառավարումը տարածել ամբողջ հասարակության վրա: Նույնը կարելի է ասել նաև դատական իշխանության մասին: Այն իրապես աշխատունակ է միայն մեկ իրավական հարթության շրջանակում: Նրա հեղինակությունը պետք է ճանաչված լինի երկրի բնակչության կողմից, հակառակ դեպքում անխուսափելիորեն ծնվում է կոնֆլիկտ դատարանի և բնակչության միջև: Նման դեպքերում վերջինս միանգամից կորցնում է հավատը արդար դատավարության հանդեպ: Դա ավտոմատ կերպով բերում է դատական իշխանության ուժի իշխանության գործունեության կրճատմանը, նրա ընդունած որոշումների մերժմանը: Նման դեպքում դատական իշխանության հեղինակության անկումն անպայման փոխարինվում է այլ կառավարական կառույցների իշխանական ուժի հաշվին: Դա իր հերթին պետական իշխանության ճյուղերի միջև լիագործությունների վերաբաշխման, մի իշխանական կառույցի սոցիալապես չհիմնավորված գերակայությունը մյուսի հանդեպ: Եթե հաշվի առնենք, որ նրանցից յուրաքանչյուրի հեղինակությունը հենվում է ոչ այնքան պետության ուժային մարմինների, որքան ժողովրդի

Սահմանադրական իրավունք

կողմից նրանց գործողությունների իրավասության կամավոր ճանաչման վրա, ապա ժողովրդի կողմից հեղինակություն չունեցող դատական մարմինների որոշումների հարկադրական իրագործումը կնպաստի ամբողջ պետական իշխանության մերժմանն ընդհանրապես:

Պետք է նշել, որ քաղաքացիների բացասական, առավել ևս մեկուսացված վերաբերմունքը դատական իշխանության նկատմամբ վտանգավոր է երկակի՝ սոցիալական կառավարման մեջ դատարանների յուրահատուկ դերով պայմանավորված. պետությունը օրենսդրության միջոցով սահմանում է վարքի ընդհանուր կանոններ կյանքի բոլոր ոլորտներում, բայց, մեծ հաշվով, միայն դատական իշխանությունն է օժտված վիճելի հարցերում օրենքների նյութականացման իրավունքով, «օրինականի» և «անօրինականի» միջև սահմանների անցկացմամբ: Այլ խոսքով, եթե պետությունն իր իշխանության օրենսդիր և գործադիր մարմինների միջոցով մշակում է հստակ իրավական քաղաքականություն, ապա դատական իշխանությունը, դրանք կյանքի կոչելով, ապահովում է երկրում մշակված օրենքների կատարումը՝ իր իշխանության ուժով: Ի դեպ, վերջինիս ուժը պայմանավորված է ոչ թե իրավական ինստիտուտների քանակությամբ և արդյունավետությամբ, այլ դատարանների կողմից ընդունված որոշումների (դատավճիռների և վճիռների) հեղինակությամբ, դրանց պարտադիր իրականացման անհրաժեշտության բացակայությամբ:

Վերջապես, դատական իշխանությունը, ինչպես պետական կառավարման ցանկացած այլ ձև, կազմված է բազմաթիվ առանձին կառավարչական որոշումներից և կազմակերպչական գործողություններից: Իր նպատակների և խնդիրների ապահովման համար դատական իշխանությունը ստեղծում և պահպանում է իր աշխատակազմը՝

մասնագետների և օժանդակ աշխատակիցների անձնակազմով, ովքեր սպասարկում են դատական իշխանության մարմինների բնականոն գործունեությունը:

Այս ամենը ենթադրում է դատական իշխանության մոտ սեփական մեթոդաբանության առկայությունը: Այն պետք է, ինչպես նախագահը, խորհրդարանը և կառավարությունը, ակտիվորեն մասնակցի պետության նպատակների «ծառի» ձևավորմանը, ընդհանուր պետական քաղաքականության շրջանակներում կոնկրետացնի իր, այդ թվում՝ քաղաքական նպատակները, խնդիրները՝ իրականացնի իշխանության այլ ճյուղերի նկատմամբ իր ինչպես «արտաքին», այնպես էլ «ներքին» կազմակերպչական-կառուցվածքային քաղաքականություն:

Ասվածը մեզ թույլ է տալիս գալ եզրահանգման, որ, առաջին հերթին, առանց սեփական մեթոդաբանության առկայության, դատական իշխանության ուժեղ, անկախ և ինքնուրույն դառնալն անհնար է: Այսինքն, հասարակական գաղափարների, տեսությունների, հայացքների այն ամբողջությունները, որոնք արտահայտում և զնահատում են սոցիալական իրականությունը դատական իշխանության տեսանկյունից, մշակվում են դատավորների կորպուսի գաղափարական ներկայացուցիչների կողմից, ուղղված են հասարակական հարաբերություններում ծագող իրավական կոնֆլիկտներին համարժեք լուծումներ կայացնելուն: Դատական իշխանության վերաբերյալ համապատասխան հայեցակարգի և մեթոդաբանության առկայությունն ունի էական նշանակություն առաջին հերթին՝ դատական մարմինների բնականոն գործունեությունն ապահովելու համար: Վերջապես, դատական իշխանության մեթոդաբանության առկայությունը կարևոր է նաև ազգի համար ընդհանրապես, քանի որ «նրա յուրա-

Սահմանադրական իրավունք

քանչյուր սերունդ գործում է իր տրամադրության տակ գտնվող սոցիալական ինֆորմացիայի շրջանակում»,¹⁴ իսկ դրա բացակայությունը կամ լղոզվածությունը բերում է կառավարչական գործընթացների նկատմամբ իշխանական կառույցների ազդեցության կորստին:

Երկրորդ՝ սեփական մեթոդաբանության առկայությունը ենթադրում է դատական իշխանության կողմից պետական իշխանության սոցիալ-քաղաքական ուղղվածության այլ ճյուղերից անկախ և ինքնուրույն գործունեություն, քանի որ դատական վճիռների, դրանց բարձրագույն արդարության որակի վրա ոչ մի կերպ չպետք է ազդեն հասարակության համընդհանուր և սոցիալ-քաղաքական ուժերը և ուղղությունները:

Գործնականում դատարանները ստիպված են գործ ունենալ, այսպես ասած, «մշտական պահպանման» գործերի հետ: Դրանց թվին պետք է դասել քրեական գործերի մեծամասնությունը, մարդու և քաղաքացու սեփականության և սահմանադրական իրավունքների ապահովման մասին քաղաքացիական գործերը:

Դատարանը (դատավորը) որոշում կայացնելիս միշտ պետք է հիշի, որ դրա արդարության մակարդակը պիտի բարձր լինի, որպեսզի մերկա և հետագա սերունդները կասկած չունենան դատարանների կայացրած որոշումների և իրավական դիրքորոշումների արդարության հանդեպ: Անարդար, ոչ ճիշտ որոշումները միշտ են գոյություն ունեցել: Այնուամենայնիվ դրանց առկայությունը (չնայած երբեմն դրանց մեծ քանակական ցուցանիշները) շեղում է ընդհանուր կարգից, որը միայն ընդգծում է դրա նշանակությունը, քանի որ արդարդատությունից՝ որպես սոցիալական կոնֆլիկտների լուծման ձևից հրաժարվելը միշտ ենթակա է իրավունքի՝ որպես մարդկության սոցիալական գիտակցության ձևի մերժման:

Ժամանակակից Հայաստանում իշ-

խող իրավական նիհիլիզմը, գաղափարաբանական ձգտումների լղոզվածությունը, սոցիալական հակասությունը, ստիպում են հստակեցնել արդարադատության գաղափարը: Կարծում ենք, որ որոշ չափով դա հենց դատական իշխանության գործառույթն է, որի անկախ գործունեությունն անհնար է առանց գաղափարաբանական ինքնուրույնության այն մասի, որն անհրաժեշտ է նրան ճգնաժամային իրավիճակներում քաղաքական-իրավական փակուղուց դուրս գալու համար:

Ճիշտ է, չի կարելի չնշել, որ դատական իշխանության վերը նշված գործողությունները հակասության մեջ են նրա գործունեության հիմնական սկզբունքի՝ կարգավորվածության հետ, քանի որ արդարադատության մարմինները իրավունք չունեն խառնվել սոցիալական կոնֆլիկտների լուծմանը առանց դրանց կողմերի համապատասխան նախաձեռնության: Հակառակ դեպքում դատարանի կարգավիճակը իջնում է ցանկացած այլ ադմինիստրատիվ-քաղաքական կառույցի մակարդակի, այն դեպքում, որ արդարադատությունը, ըստ Նասպոլեոնի դիպուկ բնորոշման, սրբազնագործություն է: Բացի այդ, պետք է նշել, որ այդ ժամանակաշրջանում ճգնաժամային իրադրությունն էլ դեռևս այն մակարդակի չէր, որ հնարավոր լիներ այն լուծել միայն իրավունքի նորմի օգնությամբ: Հակամարտող ուժերն այդ ժամանակաշրջանում չէին շտապում իրենց գաղափարի պաշտպանման պայմանների մշակմամբ, իսկ հնարավոր է, որ իրենց այդ ձգձգվող վեճում դատարանի կոնստրուկտիվ դերի մասին նրանք չէին էլ մտածում: Մեր պետության Հիմնական օրենքում կազմակերպական-կառավարչական ճգնաժամերից դուրս գալու սկզբունքների համակարգերի ամրագրումը դատական իշխանությանը թույլ է տալիս անհրաժեշտության դեպքում վերահսկողություն իրականացնել գործադիր իշ-

Սահմանադրական իրավունք

խանության մարմինների կողմից ընդունվող որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ բարձրագույն դատական ատյանների կողմից իրավական դիրքորոշումների և դատական նախադեպերի ձևավորումը թույլ է տալիս նորմաստեղծման մակարդակում մասնակցել համապետական իրավական քաղաքականության մշակմանը, իր գաղափարաբանական ձգտումների հստակեցմանը:

Ասվածը նշանակում է, որ դատական իշխանությունը, բացի իր հիմնական գործառնություններից, օժտված է նաև սահմանադրական վերահսկողության և սահմանադրական արդարադատության գործառնությունների իրականացման իրավասությամբ: Առաջին հերթին խոսքը գնում է դատական-վերահսկողական գործունեության բավական տարածված ձևի՝ դատական սահմանադրական վերահսկողության մասին, որը սահմանադրական վերահսկողության ենթատեսակ է և որի շրջանակում ՀՀ սահմանադրական դատարանը կոչված է իրականացնելու ընթացիկ օրենսդրության սահմանադրականության համապատասխանատվության գործառնություն: Երկրորդ հերթին՝ դատարաններն իրականացնում են վարչարարության և նախաքննության մարմինների օրինականության նկատմամբ վերահսկողություն:

Մեր հասարակության զարգացման ներկա փուլում դատական իշխանության արդարադատության և վերահսկողության գործառնությունների շրջանակում ճիշտ կլինի որպես դատական գործունեության ինքնուրույն ուղղություն առանձնացնել մեր հասարակության և պետության ընդհանուր սոցիալական և ազգային պաշտպանության ապահովմանն ուղղված դատարանի գործառնություն: Սոցիալական կառավարման այս ոլորտում դատարանի հիմնական դերը հստակ սահմանների անցկացումն է օրինակա-

նի ու անօրինականի միջև ընդհանրապես և հանցավորի ու ոչ հանցավորի միջև՝ մասնավորապես:

Որպեսզի երաշխավորվի դատարանների կողմից ընդհանուր սոցիալական և ընդհանուր քաղաքական նպատակների և խնդիրների հաջող կատարումը, դատական իշխանության մարմինները պետք է իրավունք ունենան մեկնաբանել ցանկացած նորմ՝ Սահմանադրությանը, վավերացրած միջազգային նորմերին և կանոններին դրանց համապատասխանության համար:¹⁵ Տվյալ գործառնության շրջանակում դատարանները ոչ միայն ճանաչում են այս կամ այն նորմատիվ ակտի օրինականությունը կամ ընդհակառակը՝ ոչ սահմանադրականությունը, այլ որպես կանոն, առաջարկում են ելքեր ստեղծված փակուղային դրությունից դուրս գալու համար:

Միևնույն ժամանակ պետք է նշել, որ իրավաբանության մեջ դատական նորմաստեղծման հիմնականում բացասական փորձի առկայությունը ոչ որքի մոտ չպետք է կասկածներ ծնի նման իրավաբանական գործունեության նպատակահարմարության և խելամտության նկատմամբ: Դատական մեկնաբանության, նորմաստեղծման և նորմավերահսկողության դրական փորձը ծանոթ է աշխարհի պետությունների մեծամասնությանը: Նրա դերը սոցիալական կոնֆլիկտների լուծման մեջ անգնահատելի է:

Դատական իշխանությունը, անխոսք, իրականացնում է նաև ինֆորմացիոն գործառնություն: Նրա կրողների հրապարակային գործունեության բնույթը, արդարադատության նպատակներն ու խնդիրները ենթադրում են, որ դատական որոշումների (վճիռների և դատավճիռների) մասին պետք է որքան հնարավոր է հասարակության շրջանում իրազեկության աստիճանի բարձրացումը:

Եզրափակելով՝ կարելի է ասել, որ վերը նշված գործառնությունները ոչ միայն բնորոշ են բարձրագույն դատական ատ-

Սահմանադրական իրավունք

յաններին: Իշխող դատական իշխանության քաղաքականության իրականացման մեջ իրենց դերն ունեն առանց քաղաքական նրա բոլոր մարմինները: Այս կապակցությամբ տեղին է խոսել յուրաքանչյուր առանձին դատարանի (դատավորի) աշխատանքում իրավագիտակցության ասպեկտի մասին: Բնական է, որ նման ինքնուրույնությունը և անկախությունը չի կարող դուրս լինել միասնական իրավական դաշտի շրջանակից, որի գոյությունը դատական իշխանության, որպես կարևոր պետական բաղկացուցիչ, իրավունքի երաշխավորի, մարդու և քաղաքացու ազատության գոյության գրավականն է:

Դատարանի՝ որպես պետական իշխանության մարմնի և դատավորի, որպես նրա կրողի ֆունկցիոնալ բնութագրությունը, դրանց գործառնությունների, որպես դրանց գործունեության օբյեկտիվ անհրաժեշտ ուղղվածությունների և դրանց իրականացման միջոցների սահմանումը մտնում է օրենսդիր լիազորությունների մեջ, որն իր կողմից ընդունվող իրավական ակտերում թույլատրվող պարամետրերում մանրամասնում է իշխանությունների բաժանման սկզբունքը, այդ թվում՝ համապատասխան մարմինների լիազորությունների սահմանների հաստատման միջոցով:

«Պետական իշխանության գործառնություններ» հասկացությունը ներառում է նաև «դատական իշխանության գործառնություններ» հասկացությունը, քանի որ դատական իշխանությունը, առաջին՝ հանդիսանում է պետական իշխանության բաղկացուցիչ մաս, որի միջոցով դատարանները միայն իրենց հատուկ միջոցներով և մեթոդներով լուծում են սոցիալ-իրավական կոնֆլիկտները:

Ելնելով վերոշարադրյալից՝ կարելի է դատական իշխանության գործառնությունները բաժանել ներքինների և արտաքինների (յուրաքանչյուր խմբում դրանց ցանկը համընկնում է, բայց ունի սեփա-

կան բովանդակությունը):

Արտաքին գործառնություններն են՝

1. արդարադատության իրականացումը,
2. վերահսկողությունը,
3. իրավասահման (իրավաստեղծ) գործունեությունը,
4. իրավակիրառ գործունեությունը,
5. մշակութադաստիարակչական աշխատանքները,
6. քաղաքական մասնակցություն պետական քաղաքականության ձևավորմանը՝ դատական իշխանության կողմից իրավական միջոցներով քաղաքական խնդիրների լուծման եղանակով:

Ներքին գործառնություններն են՝

1. ներքին կազմակերպարավական հարցերի լուծումը,
 2. ֆինանսատեխնիկական գործունեությունը,
 3. կարգապահական գործառնությունները:
- Ամփոփելով սույն հետազոտության արդյունքները՝ կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացությունների.

Դատական իշխանությունը բարդ և բազմաստիճան հասկացություն է: *Կարելի է առանձնացնել նրա առանձին ասպեկտները.*

- Դատական իշխանությունը մարդու սոցիալական բնությանը բնորոշ քաղաքական հասարակության գործունեության անհրաժեշտ պայմանն է, մարդկանց միջև համընդհանուր կապի միջոց նրանց նպատակների հասնելու գործում, «կենդանի միջնորդ» իրավունքի և մարդու միջև:

- Դատական իշխանությունը այն բանի ինստիտուցիոնալ սպասումն է, որ հայտնի սահմաններում լուրջ ուշադրություն է դարձվելու ամբողջ ժողովրդի, ազգի, քաղաքական հասարակության պահանջներին: Կարելի է նաև պնդել, որ դատական իշխանությունը կոնկրետ վայրում և կոնկրետ պատմական պահին ժողովրդի, ազգի, քաղաքական հասարակության կողմից ճանաչված վարքի

Սահմանադրական իրավունք

պարադիգմ է: Դատական իշխանության բազային որակների թվին են պատկանում նրա այնպիսի բնութագրումներ, ինչպիսիք են՝ բազմասպեկտությունը, գործառութային ամբողջականությունը, համակարգվածությունը և իրավականությունը:

- Դատական իշխանությունը ներուժ է, որն անհրաժեշտ է ժողովրդին, ազգին, քաղաքական ուժերին և կառավարությանը՝ կոնկրետ խնդիրների և գործողությունների իրականացման համար:

Դատական իշխանության ֆենոմենը բազմաստիճան է: Միևնույն ժամանակ

նրան բնորոշ են հետևյալ ասպեկտները.

ա) դատական իշխանությունը հասկացվում է որպես հատուկ իրավական հասարակություն, որն իրավունքի ուժով լուծում է սոցիալական կոնֆլիկտները.

բ) վերահսկողություն է իրականացնում պետական մարմինների (նախաքննության, վարչարարության) ակտերի և գործունեության (անգործության) օրինականության նկատմամբ.

գ) վերահսկողություն է իրականացնում օրենքների և այլ իրավական ակտերի սահմանադրականության նկատմամբ:

1. *Сурмин Ю. Л.* Теория систем и системный анализ: Учебное пособие. Киев, 2003, с. 138.

2. *Марков Ю. Г.* Функциональный подход в современном научном познании. Новосибирск, 1982, с. 20.

3. *Атаманчук Г. В.* Теория государственного управления: Курс лекций, 2-е изд. доп. М., 2004, с. 552.

4. *Глебов А. П.* Функции российской правовой системы // Актуальные проблемы теории и практики государственной деятельности: Межвузовский сборник научных трудов. Воронеж, 1990, с. 364-365.

5. *Байтин М.И.* Функции государства /Общая теория государства и права. Академический курс: В 3 т., 2-е изд., перераб. и доп. /Отв. ред. М.Н. Марченко. М., 2002, Т. 1, с. 336.

6. *Глебов А.П.* Сущностно-субстанциональные и функциональные подходы в исследовании государственных и правовых явлений //Проблемы теории государства и права: Учебное пособие / Под ред. М.Н. Марченко. М., 2003, с. 160.

7. *Глебов А.П.* Сущностно-субстанциональные и функциональные подхо-

ды в исследовании государственных и правовых явлений //Проблемы теории государства и права: Учебное пособие / Под ред. М.Н. Марченко. М., 2003, с. 161.

8. *Глебов А. П.* О деятельностном подходе в исследовании государства // Актуальные проблемы теории и практики государственной деятельности: Межвузовский сборник научных трудов. Воронеж, 1990, с. 9.

9. *Нерсесянц В.С.* Общая теория государства и права: Учебник. М., 2015, с. 257-258.

10. Նույն տեղը, էջ 259:

11. *Нерсесянц В. С.* Общая теория государства и права: Учебник. М., 2015, с. 259.

12. Նույն տեղը, էջ 260:

13. *Нерсесянц В.С.* Общая теория государства и права: Учебник. М., 2002, с. 260.

14. *Атаманчук Г. В.* Теория государственного управления: Курс лекций. М., 1997, с. 8.

15. *Лебедев В.М.* Проблемы становления и развития судебной власти в Российской Федерации: Автореф. дис... д-ра юрид. наук. М., 2000, с. 6.

ՀՀ ԱՉԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՔՆՆԻՉ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿՆ

ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին կատարված փոփոխություններով¹ առաջին անգամ ներդրվել է քննիչ հանձնաժողովի ինստիտուտը, և պարզաբանման ենթակա առանցքային հարցերից է այն, թե ինչպիսի իրավական կարգավիճակ պետք է ունենա նշված հանձնաժողովը: Այս առումով հարկ է նկատել, որ բարձրացված հարցը սերտորեն կապված է այն հանգամանքից, թե քննիչ հանձնաժողովին վերապահված խորհրդարանական հետաքննություն իրականացնելու գործառույթն ինչ սուբյեկտների միջոցով է իրականացվում:

Արտասահմանյան օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ խորհրդարանական հետաքննություն իրականացնող հիմնական սուբյեկտը հենց պառլամենտում առանձին կազմակերպարարական կարգավիճակ ունեցող քննիչ հանձնաժողովներն են: Ընդ որում, որոշ պետություններում այդ հանձնաժողովները գործում են մշտական հիմունքներով², սակայն երկրների մեծ մասում դրանք ստեղծվում են որոշակի ժամանակով³: Պետություններ էլ կան, որտեղ հետաքննչական լիազորություններով օժտված են մշտական հանձնաժողովները⁴: Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ հանդիպում են, այսպես կոչված, «խառք» տարբերակներ, երբ քննիչ հանձնաժողովի դերում իրավասու են լինում հանդես գալ մի շարք մարմիններ: Օրինակ՝ Գ-Դ-Հ-ում խորհրդարանա-

կան հետաքննություն իրականացնելու իրավունք ունեն մասնագիտացված քննչական կոմիտեները և պաշտպանության հարցերով մշտական կոմիտեն⁵: ԱՄՆ-ում նույնպես հետաքննություն իրականացնելու իրավասությամբ օժտված են ինչպես մշտական, այնպես էլ հատուկ և միավորված կոմիտեները⁶: Շվեդիայում, քննիչ հանձնաժողովներից բացի, հետաքննություն կարող է իրականացնել ընտրությունների ստուգման սահմանադրական հանձնաժողովը⁷:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետությանը, ապա 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում որդեգրվեց վերջին մոտեցումը: Այսպես, Սահմանադրության 108-րդ հոդվածի (4-րդ մաս) համաձայն՝ պաշտպանության և անվտանգության բնագավառներում քննիչ հանձնաժողովի լիազորություններ կարող է իրականացնել միայն Ազգային ժողովի իրավասու մշտական հանձնաժողովը: Ստացվում է, որ ՀՀ-ում խորհրդարանական հետաքննություն իրականացնելու համար Սահմանադրության 108-րդ հոդվածի (1-ին մաս) ուժով կարող են ստեղծվել քննիչ հանձնաժողովներ, բացառությամբ պաշտպանության և անվտանգության բնագավառների, որտեղ այդ գործառույթն իրականացնում է Ազգային ժողովի իրավասու մշտական հանձնաժողովը: Այս դեպքում կարող ենք փաստել, որ ինչպես քննիչ հանձնաժողովի իրավական կարգավիճակ ունեցող հիշյալ մշտական հանձնաժողովը, այնպես էլ մյուս ոլորտներում ձևավորվող քն-

Սահմանադրական իրավունք

նիչ հանձնաժողովները Կանոնակարգի 2-րդ հոդվածի (2-րդ մաս)⁸ իմաստով հանդիսանում են Ազգային ժողովի մարմիններ: Միաժամանակ, հարկ է ընդգծել, որ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը 108-րդ հոդվածով քննիչ հանձնաժողովին օժտել է ինքնուրույն սահմանադրական մարմնի կարգավիճակ, որը բացառիկ լիազորություն ունի իրականացնելու խորհրդարանի վերահսկողական գործառույթը՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերին վերաբերող փաստերը պարզելու ձևով:

Մասնագիտական գրականության մեջ ակտիվորեն քննարկվում են քննիչ հանձնաժողովի և դատական իշխանության մարմինների փոխհարաբերակցության և փոխգործակցությանն առնչվող հարցերը, որոնց համատեքստում դիտարկվում են նաև հետաքննության արդյունավետ կազմակերպման և դրա շրջանակներում անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության խնդիրները: Անգամ հարցադրումներ են հնչում, թե քննիչ հանձնաժողովին վերապահված բացառիկ լիազորություններն արդյոք վերջինիս չեն դարձնում դատական իշխանության մարմին⁹ կամ «կվազի դատական մարմին»¹⁰: Նման հարցադրում անելու համար հիմնականում շեշտադրվում է քննիչ հանձնաժողովի կողմից բացատրություններ ներկայացնելու նպատակով վկաներ հրավիրելու և վերջիններիս հարցաքննելու, ապացույցներ ձեռք բերելու և սանկցիաներ կիրառելու իրավական կարգավորումները:

Հիշյալ հիմնախնդրի պարզաբանման նպատակով հարկ է միջազգային փորձի ներկայացման լուսի ներքո քննարկման առարկա դարձնել նաև Կանոնակարգի մի շարք իրավակարգավորումներ, որոնք վերաբերում են ինչպես քննիչ հանձնաժողովի գործունեության կազմակերպմանն ու սահմանափակումներին, այնպես էլ քննիչ հանձնաժողով հրավիրված անձանց իրավունքներին ու պարտականություններին: Մասնավորապես, ուշադրու-

թյան են արժանի Կանոնակարգի նշված իրավադրույթները.

ա) Քննիչ հանձնաժողովը կարող է իր որոշմամբ հանձնաժողով հրավիրել իրավասու պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև այն անձանց, որոնք ներկայացրել են հանձնաժողովի իրավասության ոլորտին վերաբերող տեղեկություններ (21-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետ):

բ) Քննիչ հանձնաժողով հրավիրված պաշտոնատար անձինք պարտավոր են, իսկ հանձնաժողովի իրավասության ոլորտին վերաբերող տեղեկություններ ներկայացրած այլ անձինք իրավունք ունեն ներկայանալու և բացատրություններ տալու հանձնաժողովի նիստում, ինչպես նաև պատասխանելու հանձնաժողովի անդամների հարցերին (22-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

գ) Քննիչ հանձնաժողովի քննության առարկա չեն կարող հանդիսանալ նախնական քննության կամ դատավարության որևէ այլ փուլում գտնվող հարցերը, ինչպես նաև այն հարցերը, որոնք հաստատվել կամ հերքվել են օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով (23-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Վերոգրյալ իրավական նորմերի համակարգային վերլուծությունից նախ հետևում է, որ տարբեր իրավական ռեժիմներ են սահմանվել պաշտոնատար անձանց և հանձնաժողովի իրավասության ոլորտին վերաբերող տեղեկություններ ներկայացրած այլ անձանց իրավական կարգավիճակի առումով և, եթե պաշտոնատար անձինք պարտավոր են քննիչ հանձնաժողովի հրավերով ներկայանալու ու բացատրություններ տալու նիստում, ապա այլ անձանց համար այն ամրագրված է իրավունքի տեսքով: Բացի այդ, օրենսդիրը պաշտոնատար անձանց ներկայանալու և բացատրություններ տալու առումով բավարարվել է միայն իմպերատիվ նորմի ամրագրմամբ, մինչդեռ Կանոնակարգում բացակայում են դրա իրագործումն ապահովող անհրաժեշտ իրավական երաշխիքներն ու մեխանիզմները:

Սահմանադրական իրավունք

Մասնավորապես, կարող են ստեղծվել այնպիսի իրավիճակներ, որ հրավիրված պաշտոնատար անձինք չներկայանան հանձնաժողովի նիստին կամ թեև ներկա գտնվեն, սակայն բացատրություններ չտան կամ հրաժարվեն պատասխանել հանձնաժողովի անդամների հարցերին¹¹:

Վկայակոչված նորմերի վերլուծությունից բխում է նաև, որ այն հարցերը, որոնք գտնվում են նախնական քննության կամ դատական քննության որևէ փուլում, ինչպես նաև հարցերը, որոնք հաստատվել կամ հերքվել են օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, չեն կարող լինել քննիչ հանձնաժողովի քննության առարկա: Այս առումով հարկ է ընդգծել, որ Կանոնակարգում նախատեսված չէ իրավական որևէ մեխանիզմ, որի միջոցով քննիչ հանձնաժողով ստեղծելու նպատակ ունեցող նախաձեռնության սուբյեկտը կարողանա պարզել, թե արդյոք քննության ենթակա հարցերի վերաբերյալ արդեն իսկ առկա չեն նախնական կամ դատական քննություններ կամ էլ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտեր¹²: Բացի այդ, հնարավոր են դեպքեր, երբ քննիչ հանձնաժողով ստեղծվելու պահին վերջինիս քննարկման առարկա հանդիսացող հարցերի վերաբերյալ հիշյալ սահմանափակող հանգամանքները բացակայեն, սակայն քննիչ հանձնաժողովի գործունեության ընթացքում այդ հարցերի կապակցությամբ հարուցվի քրեական գործ: Այս դեպքում ևս Կանոնակարգը չի նախատեսում խնդրի լուծման որևէ տարբերակ:

Արդյունքում, Կանոնակարգում ոչ միայն չեն ամրագրվել քննիչ հանձնաժողովի ստեղծմանն արգելք հանդիսացող հանգամանքների բացահայտման կառուցակարգերը, այլև Կանոնակարգի 23-րդ հոդվածի (3-րդ մաս) ուժով այն որոշ առումով արհեստականորեն մղվել է սահմանադրական մարմինների միջև նրանց սահմանադրական լիազորությունների առնչությամբ առաջացող վեճերի լուծման տիրույթ: Բանն այն է, որ քննիչ հանձնա-

ժողով ստեղծելու նախաձեռնության մասին պատշաճ իրազեկման և իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից նշված հանձնաժողովի գործունեության սահմանափակումների առկայության վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվության տրամադրման պայմաններում հնարավորինս նվազագույնի հասցվի վեճերի առաջացման հավանականությունը: Միևնույն ժամանակ հարկ է նկատել, որ Կանոնակարգում անդրադարձ չի կատարվել նաև քննիչ հանձնաժողովի քննության ժամանակ ի հայտ եկած հանցագործության դեպքերի մասին իրավապահ մարմիններին տեղեկացնելու և վերջիններին որոշմամբ պայմանավորված քննության հետագա ընթացքը դադարեցնելու կամ շարունակելու հարցերին:

Վերը շարադրվածի վերաբերյալ միանգամայն այլ իրավական կարգավորումներ են գործում արտասահմանյան երկրներում: Նախ՝ հարկ է նշել, որ բազմաթիվ պետություններում քննիչ հանձնաժողովների կողմից իրականացվող հետաքննության ընթացքում գրեթե նույն իրավական ռեժիմն է գործում թե՛ պաշտոնատար և թե՛ այդպիսին չհանդիսացող անձանց համար¹³: Բացի այդ, քննիչ հանձնաժողովի գործունեության կազմակերպմանն առնչվող կարգավորումներն սպահովված են իրավական գործունեության շնորհիվ և ճկուն կառուցակարգերով: Մասնավորապես, ԱՄՆ-ում անձը, ով հրաժարվում է հետաքննության ընթացքում համագործակցել կոմիտեի հետ, կարող է մեղադրվել Կոնգրեսի հանդեպ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու համար պատասխանատվություն նախատեսող հոդվածով¹⁴: Հետաքրքրական է նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում գործող կարգավորումն առ այն, որ խորհրդարանական հանձնաժողովին անհրաժեշտ տեղեկատվության տրամադրումից հրաժարվելու, խուսափելու կամ կանխամտածված ոչ լրիվ կամ ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ տրամադրելու, ինչպես նաև բացատրություններ տալուց

հրաժարվելու կամ հարցերին կանխամտածված սխալ պատասխանելու կամ առանց հարգելի պատճառի հանձնաժողովի նիստին չներկայանալու դեպքում անձը ենթակա է վարչական կամ քրեական պատասխանատվության¹⁵: Ինչ վերաբերում է Սեժ Բրիտանիային և Գերմանիային, ապա ի տարբերություն ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի՝ հետաքննություն իրականացնող հանձնաժողովներն անձամբ կարող են պատասխանատվության միջոցներ կիրառել իրավախախտ անձանց նկատմամբ: Այսպես, Գերմանիայի Բունդեսթագի քննիչ հանձնաժողովների իրավունքի կարգավորման մասին օրենքի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե պատշաճ կարգով տեղեկացված վկաները չեն ներկայնում, ապա քննիչ հանձնաժողովը կարող է նրանց նկատմամբ նշանակել մինչև տասը հազար եվրո տուգանք և կարգադրել նրանց բերման ենթարկել¹⁶:

Ինչ վերաբերում է քննիչ հանձնաժողովի և դատական մարմինների փոխհարաբերությունների բնույթին և փոխգործակցությանը վերաբերող հարցերին, ապա արտասահմանյան երկրների օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանցում գրեթե նույնական կարգավորումներ են գործում: Այսպես, Իտալիայի Սահմանադրության 82-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ քննիչ հանձնաժողովն ուսումնասիրություններ և ստուգումներ է իրականացնում այն նույն լիազորություններով և սահմանափակումներով, ինչ դատական իշխանությունը: Ֆրանսիայում հիշյալ օրոգնաստով արգելվում է քննիչ հանձնաժողով ստեղծել, եթե տվյալ դեպքով վարվում է դատաքննություն, որը դեռ չի ավարտվել: Գերմանիայի Հիմնական օրենքի 44-րդ հոդվածում (4-րդ մաս) ուղղակիորեն սահմանվում է, որ քննիչ հանձնաժողովների որոշումները չեն կարող քննարկվել դատարանի կողմից: Նույն հոդվածում ամրագրված է նաև, որ դատարաններն ազատ են հետաքննության հիմքում ընկած հանցանքներն ուսումնասիրելու և

զննահատելու հարցում: Գատարանները և վարչական մարմինները պարտավոր են քննիչ հանձնաժողովին տրամադրել իրավական և վարչակազմակերպական օգնություն: Իսպանիայի Սահմանադրության 76-րդ հոդվածն իր հերթին նախատեսում է, որ քննիչ հանձնաժողովների զեկույցները չեն կարող պարտադիր բնույթ ունենալ դատարանների համար: Միաժամանակ, շեշտադրված է այն հանգամանքը, որ հետաքննության արդյունքները կարող են փոխանցվել դատախազություն, եթե առկա է համապատասխան գործողություններ իրականացնելու անհրաժեշտություն:

Ամփոփելով ներկայացված վերլուծությունը՝ կարող ենք անել հետևյալ տեսական եզրահանգումներն ու օրենսդրական առաջարկությունները.

1. Քննիչ հանձնաժողովը պաշտմենտական քննության իրականացման ընթացքում թեև օժտվում է իրավապահ և դատական մարմիններին բնորոշ որոշ լիազորություններով, սակայն դրանք առավելապես վերաբերում են քննության ենթակա փաստերը պարզելուն ուղղված ապացույցներ ձեռք բերելու գործընթացին, և հիշյալ հանգամանքը քննիչ հանձնաժողովին չի դարձնում դատական իշխանության մարմին¹⁷:

2. Որպես կանոն, քննիչ հանձնաժողովն իրավասու չէ դատական ակտին բնութագրական իրավական հետևանքներ առաջացնող որոշումներ կայացնել (բացառություն են կազմում քննության բնականոն ընթացքն ապահովելուն ուղղված որոշ սանկցիաներ): Բացի այդ, իրավական և կազմակերպական որոշ հարցեր առաջանալու դեպքում վերջինս դիմում է դատական և վարչական մարմինների օժանդակությանը:

3. Խորհրդարանական հետաքննության արդյունքում պատրաստված զեկույցը ենթակա չէ դատական մեկնաբանության, ինչպես նաև չի կարող քննարկվել և փոփոխության ենթարկվել դատարանների կողմից: Չեկույցի իրավաբա-

Սահմանադրական իրավունք

նական նշանակությունը և ներգործությունն այն են, որ խորհրդարանն իր հեղինակությամբ պաշտոնապես հաստատում է պարզված փաստերը:

4. Քննիչ հանձնաժողովի կողմից իրականացված հետաքննության արդյունքում ձեռք բերված նյութերի հիման վրա կարող է հարուցվել քրեական գործ, սակայն դատարանները կաշկանդված չեն քննիչ հանձնաժողովի կողմից զեկույցում տեղ գտած եզրահանգումներով և գնահատականներով:

5. Անհրաժեշտ է Կանոնակարգում կատարել հետևյալ փոփոխություններն ու լրացումները.

ա) 20-րդ հոդվածը լրացնել նոր 5.1-րդ մասով հետևյալ բովանդակությամբ. «Կանոնակարգի 23-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված քննիչ հանձնաժողովի գործունեության հնարավոր սահմանափակումները պարզելու նպատակով քննիչ հանձնաժողով ստեղծելու պահանջն Ազգային ժողովի նախագահին ներկայացվելուց անմիջապես հետո տեղադրվում է Ազգային ժողովի պաշտոնական ինտերնետային կայքում»:

բ) 21-րդ հոդվածը լրացնել նոր 3.1-րդ մասով հետևյալ բովանդակությամբ. «Եթե քննիչ հանձնաժողովի գործունեության ընթացքում ի հայտ են գալիս փաստեր, որոնք առերևույթ հանցագործության հատկանիշներ են պարունակում, ապա քննիչ հանձնաժողովի որոշմամբ քննիչ հանձնաժողովի նախագահը պարտավոր է 24 ժամվա ընթացքում հարցին առնչվող բոլոր նյութերն ուղարկել գլխավոր դատախազին: Քրեական գործ հարուցվելու դեպքում գլխավոր դատախազն այդ մասին 24 ժամվա ընթացքում տեղեկացնում է քննիչ հանձնաժողովի նախագահին, որից հետո քննությունն այդ մասով համարվում է ավարտված»:

գ) 22-րդ հոդվածի 1-ին մասը շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Քննիչ հանձնաժողով հրավիրված պաշտոնատար անձինք և հանձնաժողովի իրավա-

տության ոլորտին վերաբերող տեղեկություններ ներկայացրած այլ անձինք պարտավոր են ներկայանալու և բացատրություններ տալու հանձնաժողովի նիստում, ինչպես նաև պատասխանելու հանձնաժողովի անդամների հարցերին»:

դ) 22-րդ հոդվածը լրացնել նոր 1.1-րդ մասով հետևյալ բովանդակությամբ. «Քննիչ հանձնաժողովի նիստին առանց հարգելի պատճառի չներկայանալը, անհրաժեշտ տեղեկատվության տրամադրումից հրաժարվելը, խուսափելը կամ կանխամտածված ոչ լրիվ կամ ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ տրամադրելը, բացատրություններ տալուց և հարցերին պատասխանելուց հրաժարվելը կամ հարցերին դիտավորյալ սխալ պատասխանելը, ինչպես նաև քննիչ հանձնաժողովի գործունեությանը խոչընդոտելը կամ ցանկացած ձևով միջամտելն առաջացնում է օրենքով սահմանված պատասխանատվություն»:

ե) 23-րդ հոդվածի լրացնել նոր 2.1-րդ մասով հետևյալ բովանդակությամբ. «Եթե Կանոնակարգի 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված կարգով Ազգային ժողովի պաշտոնական ինտերնետային կայքում տեղադրված քննիչ հանձնաժողով ստեղծելու պահանջն առնչվում է սույն հոդվածի 2-րդ մասով նշված հարցերին, ապա իրավասու մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք պարտավոր են 24 ժամվա ընթացքում այդ մասին գրավոր ձևով տեղեկացնել Ազգային ժողովի նախագահին»:

զ) 26-րդ հոդվածի 1-ին մասը լրացնել նոր 3-րդ և 4-րդ կետերով հետևյալ բովանդակությամբ. «3) Կանոնակարգի 23-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված քննիչ հանձնաժողովի գործունեության սահմանափակումների առկայության դեպքում, եթե դրանք ի հայտ են եկել քննիչ հանձնաժողովի ստեղծվելուց հետո, 4) Կանոնակարգի 23-րդ հոդվածի 1-ին կամ 2-րդ մասերով սահմանված դեպքերի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելու պահից»:

1. ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118:
2. Մեծ Բրիտանիայի պառլամենտում գործում են հատուկ կոմիտեներ, որոնք, ըստ էության, քննիչ հանձնաժողովների գործառնություններ են իրականացնում: Այս կոմիտեների հիմնական լիազորությունը նախարարությունների գործունեության վերահսկումն ու ստուգումն է: Անգլիական պառլամենտում ներկայումս գործում են 14 հատուկ կոմիտեներ, որոնց համակարգը համապատասխանում է նախարարությունների համակարգին:

<http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/home-affairs-committee/role/>:

3. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքի (ընդունվել է 16.12.2016թ., ուժի մեջ է մտել 14.01.2017թ.): ՀՀՊՏ 2017.01.25/5(1280) 20-րդ հոդվածի (7-րդ մաս) համաձայն՝ քննիչ հանձնաժողովի լիազորությունների ժամկետը մինչև վեց ամիս է, որը կարող է մեկ անգամ, հանձնաժողովի առաջարկությամբ՝ Ազգային ժողովի որոշմամբ երկարաձգվել մինչև վեց ամսով: Արտասահմանյան երկրների փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քննիչ հանձնաժողովի գործունեության ժամկետի և այն երկարաձգելու առումով տարբեր կարգավորումներ են գործում: Այսպես, Եվրոպական պառլամենտում ձևավորված քննիչ հանձնաժողովն իր աշխատանքները պետք է ավարտի տասներկու ամսվա ընթացքում: Ամերիկացիների հետքում պառլամենտը կարող է երկու անգամ երկարաձգվել նշված ժամկետը՝ յուրաքանչյուր դեպքում մինչև երեք ամսով (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=en&reference=RULE-198>):

Ֆրանսիայում քննիչ հանձնաժողովի գործունեության համար սահմանված է վեց ամիս ժամկետը՝ սկսած հանձնաժողովի կազմավորման մասին բանաձևի ընդունման օրվանից (<http://www.legislationline.org>): Վրաստանի պառլամենտում քննիչ հանձնաժողովներն ստեղծվում են երեք ամսով: Այս ժամկետը կարող է երկարացվել յուրաքանչյուր անգամ մեկ ամսով, բայց ընդհանուր առմամբ երեք ամսից ոչ ավելի:

http://www.parliament.ge/files/819_18559_127313_reglame.ni.pdf: Թուրքիայում քննիչ հանձնաժողովի գործունեության ժամկետ սահմանված է երկու ամիսը, սակայն, եթե հետաքննությունը սահմանված երկուամսյա ժամկետում չի ավարտվում, ապա այս ժամկետը կարող է ևս մեկ անգամ երկարաձգվել երկու ամսով (<http://worldconstitutions.ru/?p=84&page=4>): ՌԴ-ում հետաքննություն իրականացնելու համար ստեղծված հանձնաժողովի գործունեության ժամկետը մեկ տարի է, ընդ որում, այն չի կարող երկարաձգվել (<https://rg.ru/2005/12/29/rassledovani-dok.html>):

4. Այս առումով հարկ է հիշատակել Մոլդովայի պառլամենտի կանոնակարգի 30-րդ հոդվածը (1-ին մաս), որի համաձայն՝ ցանկացած մշտական հանձնաժողով իր լիազորությունների շրջանակներում կարող է հետաքննել պետական կառավարման մարմինների գործունեությունը: Համանման կանոնակարգումներ առկա են նաև Հունաստանի, Ավստրիայի, Լատվիայի խորհրդարանների կանոնակարգերում (<http://www.legislationline.org>):

5. <http://worldconstitutions.ru/?p=155>.

6. **Спирidonov А.А.** Институт парламентских расследований в Российской Федерации: конституционно-правовое исследование (Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук). М., 2008, с. 56.

<http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/home-affairs-committee/role/>:

7. <http://worldconstitutions.ru/?p=161>.

8. «Ազգային ժողովի մարմիններն են պատգամավորները, Ազգային ժողովի նախագահը, նրա տեղակալները, խմբակցությունները, հանձնաժողովները և Ազգային ժողովի խորհուրդը»:

9. **Трошев Д.Б.** Парламентские расследования как форма контроля Федерального Собрания Российской

Федерации за деятельностью федеральных органов государственной власти (Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук). М., 2008, с. 48.

http://www.dissers.ru/product_info.php?products_id=954920.

10. **Ալեքսանյան Ն.Ս.** Պառլամենտական հանձնաժողովների իրավական կարգավիճակը (իրավահամեմատական վերլուծություն Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի օրինակով), (ատենախոսություն իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար), Երևան, 2009, էջ 154:

11. Այդ առումով հատկանշական է, որ մինչև 1977 թվականը ֆրանսիական պառլամենտական պրակտիկայում ևս արձանագրվում էին հանձնաժողովի կանչով ներկայացված հրաժարվելու դեպքեր: Միայն 1977 թվականի հուլիսի 19-ի թիվ 77-807 օրենքով լրացումներ կատարվեցին 1959 թվականի «Պառլամենտի պալատների գործունեության մասին» օրդնանսում, որի արդյունքում քննիչ հանձնաժողովներն օժտվեցին հարկադրական բնույթի լայն լիազորություններով: Նշված օրենքի ընդունումից հետո ցանկացած անձ, որին հանձնաժողովն անհրաժեշտ է համարում լսել, պարտավոր է ներկայանալ հանձնաժողովի նախագահի պահանջով: Քննիչ հանձնաժողովի կանչով չներկայանալու կամ ցուցմանը տարաբան կամ ազատագրված (Коврякова Е.В. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика. М., 2005, с. 88-89 (<https://www.livelib.ru/book/1000102624-parlamentskij-kontrol-zarubezhnyj-opyt-i-rossijskaya-praktika-e-v-kovryakova>):

12. Այս հարցը, օրինակ, Ֆրանսիայում հետևյալ կերպ է լուծվում. պալատի նախագահը տեղեկացնում է արդարադատության նախարարին քննչական հանձնաժողով ստեղծելու մասին բանաձևի ընդունման մասին: Եթե արդարադատության նախարարը հայտնի, որ ներկայացված բանաձևի համար հինք հանդիսացող փաստերի վերաբերյալ ձեռնարկվել է դատաքննություն, ապա հարցն այլևս չի կարող դրվել քննարկման, իսկ եթե քննարկումն արդեն սկսվել է, ապա այն անմիջապես դադարեցվում է: Եթե նախարարությունն սկսվել է արդեն հանձնաժողովի ստեղծումից հետո, ապա պալատի նախագահը, համապատասխան հարթորում ստանալով արդարադատության նախարարից, այդ մասին տեղեկացնում է հանձնաժողովի նախագահին, որն էլ իր հերթին պարտավոր է անմիջապես դադարեցնել դրա գործունեությունը (**Трошев Д.Б.**, там же, с. 44-45):

13. **Коврякова Е.В.** Парламентский контроль в зарубежных странах (Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук). М., 2002, с. 63-65 (<http://new-disser.ru>).

14. **Коврякова Е.В.**, там же, с. 64.

15. «Ռուսաստանի Դաշնության Դաշնային ժողովի խորհրդարանական հետաքննության մասին» դաշնային օրենքի 23-րդ հոդվածի 3-րդ մաս (<https://rg.ru/2005/12/29/rassledovani-dok.html>):

16. <https://www.gesetze-im-internet.de/puag/BJNR114210001.html>.

17. Այս մոտեցումն իր ամրագրումն է ստացել նաև սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում: Մասնավորապես, Պորտուգալիայի սահմանադրական դատարանն իր 1994 թվականի մարտի 1-ի թիվ POR-1994-1-008 որոշման մեջ նշել է, որ քննիչ հանձնաժողովի կողմից իրականացվող հետաքննությունը չի կարող փոխարինել դատարանների վերապահված արդարադատության գործառնությունը: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&f=dcdefault.htm>.

Սահմանադրական իրավունք

Հայկ ԿԵՍՈՅԱՆ

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի

իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ,

ՀՀ արդարադատության նախարարության

*աշխատակազմի կազմակերպական-իրավական վարչության
առաջին կարգի մասնագետ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱԾԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ

ԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐԱԿՈՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ

ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ)

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ-ում գործող իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական-նախագահական մոդելից անցում կատարվեց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական մոդելին (այսուհետ՝ նաև խորհրդարանական մոդել): ՀՀ-ում խորհրդարանական մոդելին անցումն իրենից ենթադրում է պետական իշխանության մարմինների ինստիտուցիոնալ համակարգի և պետական իշխանության մարմիններին վերապահված գործառույթների վերաբաշխում:

2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ-ում առանցքային փոփոխության է ենթարկվել նաև Հանրապետության նախագահի (այսուհետ՝ նաև Նախագահ) սահմանադրական կարգավիճակը: ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի արդյունավետ կիրառման նպատակով, կատարված սահմանադրական փոփոխությունների համատեքստում, անհրաժեշտ ենք համարում վերհանել Հանրապետության նախագահի սահմանադրական կարգավիճակը բնութագրող հիմնական հատկանիշները, որի արդյունքում հնարավոր կլինի պետական իշխանության մարմինների համակարգում հստակեցնել Հանրապետության նախագահի ինստի-

տուտի տեղը, գործառույթների և լիազորությունների շրջանակները, ինչպես նաև զսպումների և հավասարակշռման այն մեխանիզմները, որոնց միջոցով Հանրապետության նախագահը փոխկապակցված է պետական իշխանության մարմինների հետ:

Հանրապետության նախագահի սահմանադրական կարգավիճակը բնութագրող հիմնական հատկանիշներն անհրաժեշտ է դիտարկել հետևյալ հարցերի համատեքստում՝ ա) պետական իշխանության եռաթև բաժանման համակարգում որտեղ է գտնվում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը, բ) ինչ ընթացակարգով և մեխանիզմով է ընտրվում Հանրապետության նախագահը, գ) Հանրապետության նախագահն ինչպիսի գործառութային դերակատարություն է ստանձնել, դ) Հանրապետության նախագահն ինչպիսի քաղաքական դերակատարություն ունի, ե) Հանրապետության նախագահը զսպումների, հավասարակշռման և փոխլրացումների ինչպիսի մեխանիզմներով է փոխկապակցված պետական իշխանության մյուս մարմինների հետ, զ) Հանրապետության նախագահին սահմանադրական պատասխանատվության ենթարկելու ինչպիսի մեխանիզմներ են նախատեսված:

2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրությանը հստակեցված չէ պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտի

տեղը: Պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտի տեղի հստակեցումն ունի ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական կարևորություն: Այս առումով հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը նախատեսվել է պետական իշխանության որևէ ճյուղի ինստիտուցիոնալ համակարգում, թե ոչ:

Հարկ է նշել, որ խորհրդարանական մոդելի պետություններում պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուցիոնալ տեղի հետ կապված տեսական գրականությունում միասնական մոտեցումներ չկան: Որոշ հեղինակներ, այդ թվում՝ Գ. Չեքատրևը գտնում են, որ Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը չի մտնում պետական իշխանության որևէ ճյուղի կազմում և համարվում է իշխանության առանձին ճյուղ¹: Մինչդեռ Մ. Պլվանչիչը նշում է, որ Հանրապետության նախագահն իրականացնում է գործադիր իշխանության գործառնությունների մի մասը և համարվում է գործադիր իշխանության մաս²: Իսկ Ռ. Մարկովիչը գտնում է, որ Հանրապետության նախագահն ունի վերաբարձրաբար և վերկուսակցական կարգավիճակ, ով ապահովում է պետության տարածքային, ազգային և քաղաքական միասնությունը և չի մտնում պետական իշխանության որևէ ճյուղի համակարգում³:

...Պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուցիոնալ տեղն առավել հեշտ է որոշել խորհրդարանական մոդելի այն պետություններում, որտեղ Հանրապետության նախագահը գործադիր իշխանության ոլորտում միայն արարողակարգային և ներկայացուցչական բնույթի գործառնություններ չի իրականացնում: Այսպիսի մոդել ունեցող պետություններում Հանրապետության նախագահը համարվում է գործադիր իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգի մաս, ինչն ամրագրված է նաև որոշ պետությունների սահմանադրություններով (Լեհաստանի Սահմ. 126-րդ հոդված, Թուրքիայի Սահմ. 8-րդ հոդված): Սակայն պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուցիոնալ տեղն առավել դժվար է որոշել այն պետություններում, որտեղ Հանրապետության նա-

խագահի գործառնությունները կրում են բացառապես արարողակարգային և ներկայացուցչական բնույթ:

ՀՀ 2015թ. փոփոխված Սահմանադրությամբ հստակեցված չէ պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտի տեղը: 2015թ. փոփոխված Սահմանադրության 4-րդ հոդվածում նշվում է. «Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա»: Նշված սահմանադրական հոդվածում չի նշվում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտի մասին, որի արդյունքում պարզ չէ, թե Հանրապետության նախագահը պետական իշխանության որ ճյուղի ինստիտուցիոնալ համակարգում է ընդգրկված: Սահմանադրության նորմերի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը գործադիր իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգի մաս չի կարող դիտարկվել, քանի որ 2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրության 146-րդ հոդվածում նշվում է, որ ՀՀ-ում գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմինը համարվում է կառավարությունը: Հետևաբար եթե կառավարությունը համարվում է գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմին, ապա Հանրապետության նախագահը, լինելով պետության գլուխ, հասկանալի է, որ չի կարող լինել գործադիր իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգում:

Վերլուծելով պետական իշխանության մարմինների համակարգում Հանրապետության նախագահի ինստիտուցիոնալ տեղին առնչվող դրույթները՝ պարզ է դառնում, որ Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը չի տեղավորվում պետական որևէ ճյուղի ինստիտուցիոնալ համակարգում: Միաժամանակ պետական իշխանության որևէ ճյուղի ինստիտուցիոնալ համակարգում ընդգրկված չեն նաև մի շարք սահմանադրական կարգավիճակ ունեցող մարմինները՝ «դատախազությունը», «քննչական մարմինները», «Մարդու իրավունքների պաշտպանը», «Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը», «Հաշվեքննիչ պալատը», «Կենտրոնական բանկը», «Հեռուստատեսության և ռա-

Սահմանադրական իրավունք

դիոյի հանձնաժողովը»:

Հարկ է նշել, որ պետական իշխանության ճյուղերի ինստիտուցիոնալ համակարգի անհատակության հետ կապված խնդիրը հատուկ է ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրությանը, այլ նաև խորհրդարանական մոդելի մի շարք այլ պետությունների սահմանադրություններին: Մասնավորապես՝ Սերբիայի Սահմանադրության 4-րդ հոդվածի համաձայն. «(...) *Կառավարման համակարգը գործում է իշխանությունների բաժանման սկզբունքի հիման վրա օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության ճյուղերի կողմից: Իշխանության ճյուղերի հարաբերությունների հիմքում ընկած է հավասարակշռության և փոխադարձ հսկողության հիման վրա, դատական իշխանությունը պետք է լինի անկախ*»: Սերբ իրավաբան Կ. Պոլչենկոն, քննարկելով Սերբիայի Սահմանադրության 4-րդ հոդվածը, նույնպես նշում է, որ նման սահմանադրական ձևակերպման դեպքում Հանրապետության նախագահի ինստիտուտը դուրս է մնում պետական իշխանության եռաթև բաժանման համակարգից⁴:

ՀՀ-ում պետական իշխանության մարմինների ինստիտուցիոնալ համակարգում առկա նշված խնդրի լուծման նպատակով առաջարկում ենք դիտարկել 2015թ. փոփոխված Սահմանադրության 4-րդ հոդվածը հետևյալ բովանդակությամբ խմբագրելու տարբերակը. «*Հանրապետության նախագահը, Ազգային ժողովը, կառավարությունը, դատարանները և սահմանադրական այլ մարմինները գործում են իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հիման վրա*»: Այսպիսի սահմանադրական ձևակերպման պարագայում պետական իշխանության մարմինների ինստիտուցիոնալ համակարգում կհստակեցվի ինչպես Հանրապետության նախագահի ինստիտուցիոնալ տեղը, այնպես էլ սահմանադրական այն մարմինների տեղը, որոնք չեն մտնում պետական իշխանության որևէ ճյուղի ինստիտուցիոնալ համակարգում: Առաջարկված սահմանադրական ձևակերպման դեպքում այլևս ստիպված չենք լինի պետական իշխանության մարմինները (Հանրապետության նախագահ, անկախ սահմանադրական մարմիններ) արհեստական կերպով տեղավորել պետական իշխանության ճյուղերից որևէ մեկի ինստիտուցիոնալ համակարգում: Այս

առումով հարկ է նշել, որ խորհրդարանական մոդելի որոշ պետությունների հենց այսպիսի իրավակարգավորում են նախատեսել, մասնավորապես՝ Էստոնիայի Սահմանադրության 4-րդ հոդվածն ամրագրում է. «*Պաշտամենտը, Հանրապետության նախագահը, կառավարությունը և դատարանները գործում են իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հիման վրա*»: Նմանատիպ դրույթ է ամրագրված նաև Լատվիայի Սահմանադրության 5-րդ հոդվածում, որի համաձայն. «*Պետական իշխանությունը իրականացվում է պաշտամենտի, հանրապետության նախագահի, կառավարության և դատարանների կողմից*»:

2015թ. փոփոխված Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահը զրկվեց անմիջական լեգիտիմությունից, որի արդյունքում ընտրվում է անուղղակի ձևով՝ խորհրդարանական ճանապարհով: Պետական իշխանության յուրաքանչյուր մարմնի սահմանադրական կարգավիճակը բնութագրող հիմնական հատկանիշների ամբողջական ընկալման տեսանկյունից կարևոր նշանակություն ունի տվյալ մարմնի ձևավորման կարգի և իշխանության աղբյուրի ուսումնասիրության հիմնախնդիրը: Այս առումով կարևոր ենք համարում 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների համատեքստում Հանրապետության նախագահի ընտրության մեխանիզմների և կարգի համակողմանի և հավակարգված վերլուծության իրականացումը:

Ընդհանուր առմամբ, խորհրդարանական մոդելի պետություններում գործում է Հանրապետության նախագահի ընտրության երկու հիմնական ձև՝ *ուղղակի և անուղղակի*⁵: ՀՀ 2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրությամբ նախատեսվել է Հանրապետության նախագահի ընտրության անուղղակի ձև: Մասնավորապես՝ Սահմանադրության 125-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «1. *Հանրապետության նախագահն ընտրվում է Ազգային ժողովի կողմից*»: Սահմանադրության 125-րդ հոդվածի 3-ին մասի համաձայն. «3. *Հանրապետության նախագահի թեկնածու առաջադրելու իրավունք ունի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ քառորդը*»:

Հանրապետության նախագահի ընտրության անուղղակի ձևի նախատեսումն անմիջական ժողովրդաիշխանության իրացման

տեսանկյունից դրական առաջընթաց չի համարվում: Սակայն Հանրապետության նախագահի անուղակի ընտրության դեպքում անմիջական ժողովրդախիշխանության խթանման տեսանկյունից դրական կարող էր համարվել այն, որ Հանրապետության նախագահի թեկնածու առաջադրելու իրավունք վերապահվեր ոչ միայն Ազգային ժողովի պատգամավորների մեկ քառորդին, այլ նաև ընտրական իրավունք ունեցող որոշակի խումբ քաղաքացիներին: Այդպիսի մոտեցումը հատուկ մի շարք պետություններին, օրինակ՝ Մոլդովիայում և Ֆինլանդիայում ընտրական իրավունք ունեցող համապատասխանաբար տասնհինգ հազար և քսան հազար քաղաքացիներն իրավունք ունեն առաջադրել Հանրապետության նախագահի թեկնածու:

Այս առումով կարևոր է նաև Հանրապետության նախագահի ընտրության կարգը: Հանրապետության նախագահի ընտրության համար լայն առումով անհրաժեշտ է, որ քաղաքական ուժերի միջև ձևավորվի քաղաքական համաձայնություն: Ինչը պայմանավորված է Հանրապետության նախագահի ընտրության ընթացակարգով: Սահմանադրության 125-րդ հոդվածի 4-րդ մասը նախատեսում է Հանրապետության նախագահի ընտրության հետևյալ ընթացակարգը. «4. Հանրապետության նախագահ է ընտրվում այն թեկնածուն, որն ստացել է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք քառորդը: Եթե Հանրապետության նախագահ չի ընտրվում, ապա անցկացվում է ընտրության երկրորդ փուլ, որին կարող են մասնակցել առաջին փուլին մասնակցած բոլոր թեկնածուները: Երկրորդ փուլում Հանրապետության նախագահ է ընտրվում այն թեկնածուն, որն ստացել է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք հինգերորդը: Եթե Հանրապետության նախագահ չի ընտրվում, ապա անցկացվում է ընտրության երրորդ փուլ, որին կարող են մասնակցել երկրորդ փուլում առավել ձայներ ստացած երկու թեկնածուները: Երրորդ փուլում Հանրապետության նախագահ է ընտրվում այն թեկնածուն, որն ստանում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությունը»:

Ինչպես տեսնում ենք, Հանրապետու-

թյան նախագահի ընտրության համար Սահմանադրությունը նախատեսել է եռափուլ համակարգ և եթե նշված փուլերի ընթացքում Հանրապետության նախագահ չի ընտրվում ապա անցկացվում է Հանրապետության նախագահի նոր ընտրություն: Այս առումով ՀՀ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 139-րդ հոդվածի 12-րդ մասի համաձայն. «12. Եթե Սահմանադրության 125-րդ հոդվածով սահմանված ժամկետում Հանրապետության նախագահ չի ընտրվում, ապա քվեարկությունից հետո՝ հնգօրյա ժամկետում, կարող են առաջադրվել Հանրապետության նախագահի նոր թեկնածուներ, իսկ տասնօրյա ժամկետում անցկացվում է Հանրապետության նախագահի նոր ընտրություն»:

Սակայն այսպիսի իրավիճակում Հանրապետության նախագահի նոր ընտրության կազմակերպումը, կարծում ենք, կարող է քննարկման առարկա հանդիսանալ այն առումով, որ եթե Հանրապետության նախագահի ընտրության երեք փուլերի ընթացքում քաղաքական ուժերի միջև Հանրապետության նախագահի թեկնածուի վերաբերյալ համաձայնություն չի ձևավորվում ապա Հանրապետության նախագահի նոր ընտրության անցկացման դեպքում մեծ է հնարավորությունը, որ Հանրապետության նախագահ կրկին չընտրվի:

Նշված խնդիրը հաշվի առնելով՝ խորհրդարանական մոդելի մի շարք պետությունների սահմանադրություններ նախատեսել են այլընտրանքային լուծումներ: Մասնավորապես՝ որոշ պետություններում այն դեպքում, երբ պառլամենտին չի հաջողվում ընտրել Հանրապետության նախագահ, ապա Հանրապետության նախագահի ընտրության լիազորությունը փոխանցվում է Հանրապետության նախագահի ընտրության համար ձևավորված ընտրական խորհրդի կողմից (Էստոնիա, Լեհաստան, Մոլդովա): Իսկ որոշ պետություններում, եթե պառլամենտին չի հաջողվում ընտրել Հանրապետության նախագահ, ապա դա հանգեցնում է պառլամենտի արձակման (Հունաստանի Սահմ. 26-րդ հոդված, Ալբանիայի Սահմ. 87-րդ հոդված):

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման համակարգում գործառութային առումով Հանրապետության նախագահի կարգավիճակը հստակեցվել է, որի արդյուն-

Սահմանադրական իրավունք

քում Հանրապետության նախագահի լիազորությունները գործադիր իշխանության ոլորտում խիստ նվազել են: Սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Հանրապետության նախագահն իրականացնում է բացառապես պետության գլխին բնորոշ՝ արարողակարգային և ներկայացուցչական բնույթի գործառույթներ:

Հանրապետության նախագահը, Սահմանադրության 123-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը: Հանրապետության նախագահի այս գործառույթը բնութագրական է գրեթե բոլոր խորհրդարանական մոդելի պետությունների նախագահներին⁷: Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից առանցքային է համարվում Հանրապետության նախագահի Սահմանադրության պահպանման գործառույթի իրավաբանական բովանդակության բացահայտումը:

Նշված խնդիրը տեսական գրականությունում քննարկման առարկա է հանդիսացել, մասնավորապես՝ որոշ հեղինակներ, այդ թվում՝ Գ. Հարությունյանը կարևորում է Սահմանադրության պահպանման գործում Հանրապետության նախագահի դերը և նշում, որ սահմանադրականության պահպանման ու ամրապնդման երաշխիք է համարվում սահմանադրական մշտադիտարկումների ինստիտուտի ներդրումը, որտեղ պատասխանատու դերը վերապահված է Հանրապետության նախագահին⁸: Սակայն մյուս կողմից՝ մի շարք հեղինակներ՝ Վ. Լուչինան, Մ. Բելգյան, Ա. Բելկին, Ն. Մատուզովը, Յ. Տիխոնովը⁹ քննադատաբար են մոտենում Հանրապետության նախագահի Սահմանադրության պահպանման գործառույթին և նշում են, որ Հանրապետության նախագահի Սահմանադրության պահպանման գործառույթը վերացական է, որի արդյունքում այս ոլորտում անորոշ է Հանրապետության նախագահի լիազորությունների և պատասխանատվության շրջանակը:

ՀՀ 2015թ. Սահմանադրության նորմերի վերլուծության արդյունքում կարող ենք առաջացնել Հանրապետության նախագահի որոշ լիազորություններ, որոնց միջոցով Հանրապետության նախագահը կարող է իրականացնել Սահմանադրության պահպանման գործառույթը: Մասնավորապես՝ ա) Սահմա-

նադրության 139-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «2. Հանրապետության նախագահը Սահմանադրության 131-137-րդ հոդվածներով, 155-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 166-րդ հոդվածի 3-րդ, 4-րդ, 6-րդ և 7-րդ մասերով սահմանված դեպքերում կարող է համապատասխան ակտը եռօրյա ժամկետում իր առարկություններով վերադարձնել առաջարկություն ներկայացնող կամ միջնորդությամբ դիմող մարմին: Եթե իրավասու մարմինը չի ընդունում այդ առարկությունը, ապա Հանրապետության նախագահը ստորագրում է համապատասխան ակտը կամ դիմում է Սահմանադրական դատարան»: Հանրապետության նախագահը Սահմանադրության պահպանման գործառույթն իրականացնում է նաև մի շարք հարցերով Սահմանադրական դատարան դիմելու միջոցով: Մասնավորապես՝ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահը Սահմանադրական դատարան է դիմում «(...) Սահմանադրության 129-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 139-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, 150-րդ հոդվածով, ինչպես նաև 168-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերով սահմանված դեպքերում»:

Հանրապետության նախագահի Սահմանադրության պահպանման գործառույթի իրականացման համար անհրաժեշտ են բավարար սահմանադրական լիազորություններ: Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրության նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ Հանրապետության նախագահը՝ Սահմանադրության պահպանման իրեն վերապահված գործառույթները հիմնականում իրականացնում է սահմանադրական դատարան դիմելու միջոցով:

Հանրապետության նախագահը քաղաքական տեսանկյունից գտնվում է խիստ պասիվ կարգավիճակում: Ինչը, կարծում ենք, չի նպաստում Հանրապետության նախագահի՝ Սահմանադրության պահպանման գործառույթի ամբողջական իրականացմանը: Այս առումով հարկ է նշել, որ Ա. Հարությունյանը նշում է, որ պետությունում կարևոր նշանակություն կարող էր ունենալ Հանրապետության նախագահին հստակ սահմանադրական լիազորությունների վերապահումը՝ պետությունում քաղաքական բնույթ ունեցող սահմանադրական ճգնաժամերի հաղթա-

հարման գործում¹⁰:

Այս առումով միջազգային փորձի վերլուծությունից բխում է, որ խորհրդարանական մոդելի մի շարք պետություններում (Իտալիա, Իռլանդիա, Հունաստան) Հանրապետության նախագահն ակտիվ քաղաքական դերակատարություն է ստանձնում այն դեպքում, երբ քաղաքական ուժերի միջև չի հաջողվում համաձայնության գալ կարևոր հարցերի վերաբերյալ, օրինակ՝ պառլամենտին չի հաջողվում ձևավորել կառավարություն: Մասնավորապես՝ Հունաստանի Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն դեպքում, երբ պառլամենտում ոչ մի կուսակցություն ձեռք չի բերել մեծամասնություն, ապա Հանրապետության նախագահը հանդիպում է կուսակցությունների ղեկավարների հետ և փորձում է քաղաքական կոնսենսուսի միջոցով ձևավորել կառավարություն, եթե դա արդյունք չի տալիս, ապա Հանրապետության նախագահն արձակում է պառլամենտը և նշանակում պառլամենտի նոր ընտրության:

Կարծում ենք, որ 2015թ. Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահին նույնպես պետք է վերապահվեն որոշակի լիազորություններ՝ հատկապես կոալիցիոն կառավարության ձևավորման գործընթացում քաղաքական բանակցությունների կազմակերպման գործում: Միաժամանակ անհրաժեշտ են այնպիսի երաշխիքներ, որ Հանրապետության նախագահին այդպիսի սահմանադրական լիազորության վերապահման դեպքում չխախտվի Հանրապետության նախագահին քաղաքական չեզոքության հատկանիշը:

Այս առումով ցանկանում ենք քննարկման առարկա դարձնել Հանրապետության նախագահի քաղաքական չեզոքության վերաբերյալ սահմանադրական դրույթը: 2015թ. Սահմանադրության 124-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված է. «Հանրապետության նախագահն իր լիազորությունների իրականացման ընթացքում չի կարող լինել որևէ կուսակցության անդամ»: Ինչպես տեսնում ենք, Հանրապետության նախագահի քաղաքական չեզոքության ապահովումը դիտարկվել է միայն կուսակցություններին Հանրապետության նախագահի անդամակցության սահմանափակման վերաբերյալ արգելք նախատեսելով:

Մինչդեռ Սահմանադրությամբ դատավորների և որոշ անկախ սահմանադրական մարմինների անդամների քաղաքական չեզոքության ապահովման վերաբերյալ սահմանադրական ամրագրումներն այլ բովանդակություն ունեն: Մասնավորապես՝ Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 7-րդ մասում ամրագրվում է, որ «Դատավորը չի կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ»: Իսկ Սահմանադրության 193-րդ մասի 3-րդ մասում ամրագրվում է. «Մարդու իրավունքների պաշտպանն իր լիազորությունների իրականացման ժամանակահատվածում չի կարող լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ որևէ այլ կերպ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Հրապարակային ելույթներում նա պետք է ցուցաբերի քաղաքական զսպվածություն»: Նմանատիպ դրույթ է ամրագրված նաև Սահմանադրության 195-րդ հոդվածի 5-րդ մասում, որը վերաբերում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամներին:

Ինչպես տեսնում ենք, Սահմանադրությունը միասնական մոտեցումներ չի նախատեսում Հանրապետության նախագահի, դատավորների, Մարդու իրավունքների պաշտպանի, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամների քաղաքական չեզոքության ապահովման վերաբերյալ կարգավորումներում: Մասնավորապես՝ Հանրապետության նախագահի քաղաքական չեզոքության ապահովումը դիտարկվել է միայն կուսակցություններին Հանրապետության նախագահի անդամակցության սահմանափակման վերաբերյալ արգելք նախատեսելով, մինչդեռ դատավորների, Մարդու իրավունքների պաշտպանի, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի անդամների մասով նշված է, որ չեն կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ, որն առավել ընդգրկում է և իր մեջ կլանում է նաև կուսակցության անդամ լինելը:

Հանրապետության նախագահի քաղաքական չեզոքության ապահովման տեսանկյունից անհրաժեշտ է հստակ նշել, որ Հանրապետության նախագահը չի կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ (օրինակ՝ մասնակցել քաղաքական քարոզարշավներին, ունենալ քաղաքական բնույթի ելույթներ և այլն):

Սահմանադրության պահպանման գոր-

Սահմանադրական իրավունք

ծում կարևոր նշանակություն ունի Հանրապետության նախագահի վետոյի ինստիտուտը: Հանրապետության նախագահի վետոյի ինստիտուտի վերաբերյալ խորհրդարանական մոդելի պետություններում միասնական մոտեցումներ չկան: Որոշ պետություններում Հանրապետության նախագահի վետոյի իրավունքը բավականին գործուն միջոց է պառլամենտին զսպելու համար, իսկ որոշ պետություններում Հանրապետության նախագահի վետոյի իրավունքը թույլ գործիք է համարվում¹¹: 2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահին նույնպես վերապահվել է վետոյի իրավունք: Սահմանադրության 139-րդ հոդված 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն. «2. Հանրապետության նախագահը Սահմանադրության 131-137-րդ հոդվածներով, 155-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 166-րդ հոդվածի 3-րդ, 4-րդ, 6-րդ և 7-րդ մասերով սահմանված դեպքերում կարող է համապատասխան ակտը եռօրյա ժամկետում իր առարկություններով վերադարձնել առաջարկություն ներկայացնող կամ միջնորդությամբ դիմող մարմին: Եթե իրավասու մարմինը չի ընդունում այդ առարկությունը, ապա Հանրապետության նախագահը ստորագրում է համապատասխան ակտը կամ դիմում է Սահմանադրական դատարան: 3. Եթե Հանրապետության նախագահը չի կատարում սույն հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պահանջները, ապա համապատասխան ակտն ուժի մեջ է մտնում իրավունքի ուժով»: Նշվածից բխում է հետևյալը՝ Հանրապետության նախագահին լիազորություն է վերապահվել Սահմանադրության 139-րդ հոդված 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերում իրեն ներկայացված ակտերի հետ առարկության դեպքում առարկություններով վերադարձնել առաջարկություն ներկայացնող կամ միջնորդությամբ դիմող մարմին: Սակայն սահմանադրաիրավական մակարդակով ամրագրված չեն այն հիմքերը, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ Հանրապետության նախագահի կողմից իրեն ներկայացված համապատասխան ակտն առարկելու և իր առարկություններով ներկայացնող մարմնին հետ վերադարձնելու համար:

2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահին իրեն վերապահված գործառնությունները հիմ-

նակնում չի կարող ինքնուրույն իրականացնել և այդ գործառնություններն իրականացնում է իրավունքի ուժով, վարչապետի, կառավարության կամ Ազգային ժողովի առաջարկությամբ: Հանրապետության նախագահի՝ գործադիր և դատական իշխանությունների ոլորտներում ունեցած գործառնությունները կրում են զուտ արարողակարգային և ներկայացուցչական բնույթ: Հանրապետության նախագահի գործառնությունների արարողակարգային և ներկայացուցչական բնույթի մասին են վկայում հետևյալ սահմանադրական դրույթները՝ ա) Սահմանադրության 149-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «1. Հանրապետության նախագահը նորընտիր Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետն սկսվելուց հետո անհապաղ վարչապետ է նշանակում Սահմանադրության 89-րդ հոդվածով սահմանված կարգով ձևավորված խորհրդարանական մեծամասնության ներկայացրած թեկնածուին»: Սահմանադրության 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «1. Հանրապետության նախագահն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ 1) Կառավարության առաջարկությամբ կնքում է միջազգային պայմանագրեր. 2) վարչապետի առաջարկությամբ նշանակում և հետ է կանչում օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններում դիվանագիտական ներկայացուցիչներին. 3) ընդունում է օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերը և հետևանջագրերը»: Սահմանադրության 166-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահը Ազգային ժողովի առաջարկությամբ նշանակում է վճռաբեկ դատարանի դատավորներին, իսկ Բարձրագույն դատական խորհրդի առաջարկությամբ՝ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների նախագահներին և դատավորներին:

Այսպիսով՝ ՀՀ նախագահի գործառնությունները բավականին սահմանափակ են և հիմնականում ունեն ֆորմալ բնույթ: Այս առումով կարևորում ենք համեմատական-սահմանադրական տեսանկյունից ՀՀ նախագահի սահմանադրական գործառնությունները համեմատել խորհրդարանական մոդելի այլ հանրապետությունների նախագահների գործառնությունների հետ: Կատարված վերլու-

ծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ խորհրդարանական մոդելի մի շարք պետություններում, հատկապես գործադիր իշխանության ոլորտում, նախագահներն ունեն առավել լայն գործառնություններ, քան ՀՀ նախագահը: Մասնավորապես՝ ա) որոշ պետություններում Հանրապետության նախագահը կարող է մասնակցել կառավարության նիստերին, ինչպես նաև սեփական նախաձեռնությամբ կարող է հրավիրել ու վարել կառավարության արտահերթ նիստերը (Չեխիա, Լատվիա, ք) որոշ պետություններում Հանրապետության նախագահը ներկայացնում է պետությունը միջազգային հարաբերություններում և կարող է ինքնուրույն միջազգային պայմանագրեր կնքել (Լատվիայի Սահմ. 41-րդ հոդված և Մլովենիայի Սահմ. 102-րդ հոդված), գ) որոշ պետություններում Հանրապետության նախագահը համարվում է զինված ուժերի հրամանատարը, իսկ պատերազմի ժամանակ հանդես է գալիս որպես զինված ուժերի գերագույն հրամանատար (Մոլդովայի Սահմ. 87-րդ հոդված, Իտալիայի Սահմ. 87-րդ հոդված):

Այս առումով հարկ է նշել, որ այն պետություններում, որտեղ Հանրապետության նախագահն իրականացնում է գործադիր իշխանության գործառնություններ, որպես կանոն, վարչապետի կամ համապատասխան նախարարի կողմից ենթարկվում են կրկնաստորագրման: Ինչի արդյունքում Հանրապետության նախագահի ընդունած որոշումների համար քաղաքական պատասխանատվություն է կրում վարչապետը կամ համապատասխան նախարարը¹²: Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. փոփոխված Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահի ընդունած ակտերի կրկնաստորագրման ինստիտուտ նախատեսված չէ, ինչը, կարծում ենք, տրամաբանական է և պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Հանրապետության նախագահը բովանդակային առումով գործադիր իշխանության գործառնություններ չի իրականացնում, որի պայմաններում Հանրապետության նախագահի ընդունած ակտերի կրկնաստորագրման անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Հանրապետության նախագահի պաշտոնանկության, լիազորությունների կատարման անհնարինության, հրաժարականի կամ մահվան դեպքում Հանրապետության նա-

խագահի գործառնությունները փոխանցվում են Ազգային ժողովի նախագահին: Ինչը կարող է հանգեցնել է Հանրապետության նախագահի և օրենսդիր իշխանության գործառնությունների կենտրոնացմանը: 2015թ. Սահմանադրության 144-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանրապետության նախագահի պաշտոնանկության, լիազորությունների կատարման անհնարինության, հրաժարականի կամ մահվան դեպքերում մինչև նորընտիր Հանրապետության նախագահի կողմից պաշտոնի ստանձնումը Հանրապետության նախագահի լիազորությունները կատարում է Ազգային ժողովի նախագահը»: Նման իրավակարգավորման դեպքում բավարար երաշխիքներ չեն ստեղծվում Հանրապետության նախագահի որոշ լիազորությունների արդյունավետ իրականացման համար: Մասնավորապես՝ Հանրապետության նախագահը սահմանադրական լիազորություն ունի վետո կիրառել Ազգային ժողովի կողմից իրեն ներկայացված օրենքի նկատմամբ, սակայն եթե Հանրապետության նախագահի լիազորությունների իրականացումը փոխանցվում է Ազգային ժողովի նախագահին, ապա այդ պարագայում Ազգային ժողովի նախագահը չի կարող արդյունավետ իրացնել Հանրապետության նախագահի վետոյի իրավունքը, քանի որ անողորակիորեն սահմանափակված է գերատեսչական շահերով:

Այս առումով միջազգային փորձի ուսումնասիրությունից բխում է, որ խորհրդարանական մոդելի պետություններում Հանրապետության նախագահի գործառնությունների փոխանցման հետ կապված միասնական մոտեցումներ նախատեսված չեն: Հունաստանի Սահմանադրության 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի պաշտոնանկության, լիազորությունների կատարման անհնարինության, հրաժարականի կամ մահվան դեպքերում լիազորությունները փոխանցվում են պառլամենտի ղեկավարին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա կառավարությանը: Չեխիայի Սահմանադրության 66-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի պաշտոնանկության կամ լիազորությունների կատարման անհնարինության դեպքում լիազորությունների մի մասն իրականացնում է վարչապետը, իսկ մյուս մասը՝ պառլամենտի նախագահը: Իսկ Իսլանդիայում և Իռլանդիայում՝ Հանրապետու-

Սահմանադրական իրավունք

թյան նախագահի լիազորությունների իրականացումը փոխանցվում է հանձնաժողովի, որը սովորաբար բաղկացած է լինում վարչապետից, պառլամենտի նախագահից և գերագույն դատարանի նախագահից (Բսլանդիայի Սահմ. 8-րդ հոդված, Իռլանդիայի Սահմ. 14-րդ հոդված):

Նշված տարբերակներից կարծում ենք, որ բավականին արդյունավետ է Չեխիայում գործող մոդելը, որի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի պաշտոնակազմության կամ լիազորությունների կատարման անհնարինության դեպքում Հանրապետության նախագահը լիազորությունների մի մասն իրականացնում է վարչապետը, իսկ մյուս մասը՝ պառլամենտի նախագահին, այս կերպ հնարավոր է խուսափել պետական իշխանության կենտրոնացումից պետական իշխանության որևէ ճյուղի ձեռքում և ապահովել պետական իշխանության մարմինների միջև զուգակցությունը, հավասարակշռման և փոխլրացումների մեխանիզմները:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ կարծում ենք, որ ՀՀ-ում նույնպես առավել արդյունավետ կլինի, որ Հանրապետության նախագահի պաշտոնակազմության կամ լիազորությունների կատարման անհնարինության դեպքում Հանրապետության նախագահի լիազորությունների այն մասը, որն անմիջականորեն կապված է օրենսդիր իշխանության հետ, փոխանցվի ոչ թե Ազգային ժողովի նախագահին, այլ վարչապետին, իսկ Հանրապետության նախագահի այն լիազորությունները, որոնք կապված են գործադիր իշխանության հետ, վերապահվեն Ազգային ժողովի նախագահին:

2015թ. փոփոխություններով Սահմանադրությանը հստակեցված չէ Հանրապետության նախագահի սահմանադրական պատասխանատվության ենթարկելու մեխանիզմներ: Խորհրդարանական մոդելի պետություններում Հանրապետության նախագահին սահմանադրական պատասխանատվության ենթարկելու միակ ձևը իմպիչմենտի ինստիտուտն է: Հանրապետության նախագահի իմպիչմենտի ինստիտուտը նախատեսված է նաև 2015թ. փոփոխ. Սահմանադրության 141-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանրապետության նախագահը կարող է պաշտոնանկ արվել պետական դավաճանության, այլ ծանր հանցագործության

կամ Սահմանադրության կոպիտ խախտման համար»: Կարծում ենք, որ նշված հոդվածում Հանրապետության նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերը որոշակիացված չեն, մասնավորապես՝ հստակ չեն Հանրապետության նախագահի կողմից կատարվող այն արարքների շրջանակը, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ Հանրապետության նախագահի պաշտոնակազմության համար: Մասնավորապես՝ դժվար է հասկանալ, թե Հանրապետության նախագահի կողմից կատարված, որ արարքները կարող են դիտվել Սահմանադրության կոպիտ խախտում կամ որակվեն որպես ծանր հանցագործություն: Այս առումով հարկ է նշել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի նախագիծը փորձում է որոշակիություն մտցնել նշված սահմանադրական հոդվածում ամրագրված դրույթներում, մասնավորապես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի նախագծի 79-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Ազգային ժողովն իր որոշման մեջ պետք է մատնանշի Հանրապետության նախագահի այն իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը, որի ընդունումը կամ իրականացումը իր մեջ պարունակում է պետական դավաճանության կամ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված այլ առանձնապես ծանր կամ ծանր հանցագործության հատկանիշներ կամ Սահմանադրության կոպիտ խախտման հատկանիշներ, Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի կամ Սահմանադրության այն հոդվածը, որի խախտումը հիմք է Հանրապետության նախագահին պաշտոնանկ անելու համար»¹³:

Նշվածից բխում է, որ Սահմանադրությունում ամրագրված ծանր հանցագործության հասկացությունը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի նախագծով դիտարկվել է որպես ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործություն, ինչը չի բխում սահմանադրական նորմերի տառացի մեկնաբանման սկզբունքի դրույթներից: Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքով չի հստակեցվել «Սահմանադրության կոպիտ խախտում» հասկացությունը, ինչը, կարծում ենք, կարող է լրացուցիչ բարդություններ

ստեղծել Հանրապետության նախագահի պաշտոնանկ անելու գործընթացում:

Այսպիսով՝ 2015թ. փոփոխված Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահն ինստիտուցիոնալ առումով գործադիր իշխանությունից ձեռք է բերել առանձնացվածություն, որի արդյունքում Հանրապետության նախագահը գործադիր իշխանության ոլորտում հիմնականում իրականացնում է ներկայացուցչական և արարողակարգային բնույթի գործառնություններ, Հանրապետության նախագահի

հի գործառնությունները՝ համեմատած խորհրդարանական մոդելի այլ պետությունների նախագահների գործառնությունների հետ, կրում են խիստ սահմանափակ բնույթ, քանի որ Հանրապետության նախագահը մի շարք կարևոր ոլորտներում՝ կառավարության ձևավորումը, պետության արտաքին հարաբերություններ, պետության պաշտպանություն և մնանատիպ այլ ոլորտներում ունի ազդեցության բավականին թույլ լծակներ:

1. **Чесобарев Г. Н.** Принцип разделения властей в конституционной системе Российской Федерации. Екатеринбург, 1998, с. 14.

2. **Pajunic M.** Comment to the Constitution of Serbia. Belgrad, 2009. p. 155.

3. **Markovic R.** Constitutional law and political institutions. Belgrad, 2014. p. 325.

4. **Палоченко К.** Особенности правового статуса президента в системе органов государственной власти Республики Сербия, Право в современном мире, N2(35)/2015.

5. Խորհրդարանական մոդելի պետություններում գործում է Հանրապետության՝ Նախագահի ընտրության երկու հիմնական ձև՝ ուղղակի և անուղղակի, որոնք դրսևորվում են հետևյալ ձևերով՝ ա) Հանրապետության նախագահն ընտրվում է ուղղակիորեն ժողովրդի կողմից (Բուլղարիայի Սահմ. հոդված 12-րդ, Ֆիլիպինյայի Սահմ. հոդված 54-րդ), բ) Հանրապետության նախագահն ընտրվում է անուղղակիորեն պաշտամենտի երկու պալատների կողմից՝ համատեղ միատեղ (Չեխիայի Սահմ. հոդված 54-րդ), գ) Հանրապետության նախագահն ընտրվում է պաշտամենտի երկու պալատների և տարածքային ներկայացուցիչների կողմից կազմված խորհրդի կողմից (Գերմանիայի Սահմ. հոդված 54-րդ, Իտալիայի Սահմ. հոդված 83-րդ), դ) Հանրապետության նախագահին ընտրում է կամ պաշտամենտը, կամ ընտրական խորհուրդը, երբ պաշտամենտը չի կարողանում Հանրապետության նախագահ ընտրել, ապա Հանրապետության նախագահն ընտրվում է ընտրական խորհրդի կողմից, որը բաղկացած է պաշտամենտից և տարածքային ներկայացուցիչներից (Էստոնիայի Սահմ. հոդված 79-րդ), ե) Հանրապետության նախագահը ոչ թե ընտրվում է պաշտամենտի կողմից, այլ նշանակվում է պաշտամենտի բարձրակարգ մեծամասնության կողմից (Մալթայի Սահմ. 47-րդ հոդված):

6. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 16.12.2016, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2017.01.25/5(1280) Հոդ. 45:

<http://www.artis.am/DocumentView.aspx?docID=110824>.

7. Մասնավորապես՝ Սյովենիայի Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահը պետք է ապահովի պետական մարմինների կանոնավոր գործունեությունը, Թուրքիայի Սահմանադրության 104-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահն ապահովում է Սահմանադրության իրականացումը՝ ապահովելով պետական իշխանության մարմինների կանոնավոր և ներդաշնակ գործառնությունների իրականացումը:

8. **Հարությունյան Պ.** Սահմանադրական մշտադիտարկում: Երևան, «Նժար», 2016թ., էջ 81, <http://concourt.am/armenian/library/cclibrary/2016/book-monitoring-2016.pdf>

9. **Лучин В.О., Мазуров А.В.** Президент — гарант Конституции, «Право и политика», 2000, N3, с. 19-24. **Окуньков Л.А.** Президент Российской Федерации. Конституция и политическая практика. Москва, 1996,

с. 234. **Белкин А.А.** Конституционная охрана, три направления российской идеологии и практики, «Петрополис», 1995, с. 143. **Матузов Н.И.** Коллизии в праве, причины, виды и способы разрешения, «Правоведение», 2000, N5, с. 225-244. **Тихомирова Ю.А.** Конституционное законодательство России. Москва, 1999г., с. 142.

10. **Арутюнян А.** Институт президента в постсоветских республиках, конституция и политическая реальность. Ереван, «Петакан царакюտոն», 2006, с. 20, http://hrlibrary.umn.edu/russian/hrtsbook/Rinstituteofpresident.html#_ftn25.

11. Խորհրդարանական մոդելի պետություններում գործում են Հանրապետության նախագահի վետոյի հետևյալ տարբերակները՝ ա) Հանրապետության նախագահը վետոյի իրավունք չունի (Գերմանիա), բ) Հանրապետության նախագահը կարող է վետո կիրառել և իրեն ներկայացված օրենքները վերադարձնել պաշտամենտ (Մոլդովայի Սահմ. 93-րդ հոդված, Թուրքիայի Սահմ. 104-րդ հոդված), գ) Հանրապետության նախագահը կարող է վետո կիրառել և իրեն ներկայացված օրենքները վերադարձնել պաշտամենտ և երբ պաշտամենտը հարթահարում է Հանրապետության նախագահի վետոն, ապա Հանրապետության նախագահը կարող է դիմել սահմանադրական դատարան (Էստոնիայի Սահմ. 107-րդ հոդված), դ) Հանրապետության նախագահն իրավունք ունի վետո կիրառել և պաշտամենտի կողմից ներկայացված օրենքը դիմել հանրաքվեի (Բուլղարիայի Սահմ. 26-րդ հոդված), ե) Հանրապետության նախագահն իրավունք ունի վետո կիրառել և պաշտամենտի կողմից ներկայացված օրենքի սահմանադրականության ստուգման նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան (Հայաստանի Հանրապետություն):

12. Գերմանիայի Սահմանադրության 58-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի հրամանագրերը և կարգադրությունները պետք է վավերացվեն վարչապետի կամ իրավասու նախարարի կողմից: Սակայն կան որոշ բացառություններ, որոնք վերաբերում են վարչապետի նշանակման և ազատմանը, ինչպես նաև Բունդեսբադի արձակման վերաբերյալ ակտերին, մնանատիպ դրոյթ է սահմանում նաև Հունաստանի Սահմանադրության 35-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի ոչ մի ակտ չի կարող կատարվել և օրինական համարվել, երբ այն չի ստորագրվել համապատասխան նախարարի կողմից, բացառությամբ վարչապետի նշանակման, պաշտամենտի արձակման, օրենքի նկատմամբ վետոյի կիրառման ակտերը: Իսկ հանրաքվե նշանակելու մասին Հանրապետության նախագահի ընդունած ակտը պետք է ստորագրվի պաշտամենտի ղեկավարի կողմից, մնանատիպ դրոյթ է ամրագրված նաև Բուլղարիայի Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով, Իտալիայի Սահմանադրության 89-րդ հոդվածով, Թուրքիայի Սահմանադրության 105-րդ հոդվածով:

13. «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքի նախագիծ, <https://www.c-gov.am/sessions/archive/2017/02/09/>:

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆԵՐԿԱՅԱՌՈՒՅՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԵԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Յուրաքանչյուր պետություն ունի ներկայացուցչական մարմին, որը գոյություն ունի կառավարման բոլոր մոդելների պարագայում: Բացառություն չէ նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը: 2015 թվականի սահմանադրաիրավական բարեփոխումների համատեքստում ավելի արժևորվեց Ազգային ժողովի դերը՝ հաշվի առնելով խորհրդարանական կառավարման ձևին անցումը: Եթե մի փոքր պատմական ակնարկ կատարենք, ապա մինչ ներկայացուցչական մարմնի ծագումը հանրապետությունում, դրա գործառույթներն իրականացրել են եկեղեցական ժողովները: 365 թվականին Աշտիշատում տեղի ունեցավ առաջին եկեղեցական ժողովը, որը պաշտոնական կանոններ սահմանող ժողովների հիմքը դրեց Հայաստանում¹: 1773 թվականին Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքում հրապարակվեց «Որոգայթ փառաց» աշխատությունը, որն իրենից ներկայացնում է մի ողջ իրավաբանական հուշարձան: Սույն աշխատության համաձայն՝ նորանկախ Հայաստանում հաստատվելու է կառավարման հանրապետական ձևը և

իշխանությունը պետք է կենտրոնացած լինի Հայոց տան (խորհրդարանի) ձեռքում: 1919 թվականի հունիսի 21-23-ը տեղի ունեցան առաջին և միակ խորհրդարանական ընտրություններն Առաջին հանրապետության տարիներին: 1995 թվականի հուլիսի 5-ին համաժողովրդական հանրաքվեի արդյունքում ընդունվեց Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը: Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը: Սույն հոդվածի տառացի մեկնաբանությունից պարզ է դառնում, որ հանրապետությունում առկա է իշխանությունների բաժանման սկզբունքը, և հանրապետությունում պետական իշխանությունն իրականացվում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմինների կողմից: Հարկ է նշել, որ սահմանադրական մակարդակով ամրագրելով հետևյալ բառակապակցությունը՝ «օրենսդիր իշխանությունը իրականացնում է Ազգային ժողովը»՝ կարելի եզրահանգել, որ

ա) օրենսդիր իշխանությունը հանդիսանում է պետական իշխանության ինքնուրույն և անկախ ճյուղ.

բ) օրենսդիր իշխանության մե-

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

նաշնորհը պատկանում է միայն Ազգային ժողովին.

գ) Ազգային ժողովը ներկայացուցչական մարմին է (ընդգծումը մերն է), քանի որ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովը բաղկացած է հարյուր երեսունմեկ պատգամավորից:

2005 թվականի նոյեմբերի 27-ին համաժողովրդական հանրաքվեի արդյունքում Սահմանադրության մեջ կատարվեցին փոփոխություններ և լրացումներ, որոնց համաձայն՝ հստակեցվեց Նախագահի ինստիտուտի դերը պետական իշխանության համակարգում, ինչպես նաև ընդարձակվեցին Ազգային ժողովի գործառույթները: Այսպես՝ մինչ բարեփոխումները Ազգային ժողովի կողմից նշանակվում էին Կենտրոնական բանկի նախագահը և նրա տեղակալը, վերահսկիչ պալատի նախագահը, Սահմանադրական դատարանի անդամները և նրա կազմից նաև Սահմանադրական դատարանի նախագահ, իսկ բարեփոխումներից հետո Ազգային ժողովն ընտրում է մարդու իրավունքների պաշտպանին, հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատությունը, անկախությունը և բազմազանությունն ապահովող մարմնի անդամների կեսին, ՀՀ գլխավոր դատախազին: Հարկավոր է նկատի ունենալ, որ միայն մարմինների ձևավորմամբ չսահմանափակվեցին Ազգային ժողովի գործառույթները, այլ նաև որպես Ազգային ժողովի մենաշնորհ սահմանվեցին հետևյալ արժեքավոր և մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների տեսանկյունից կարևորագույն գործառույթները՝

1) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն իրակա-

նացնելու և պաշտպանելու պայմանները և կարգը.

2) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումները, նրանց պարտականությունները, ինչպես նաև պատասխանատվության տեսակները, չափերը, պատասխանատվության ենթարկելու կարգը, հարկադրանքի միջոցներն ու դրանք կիրառելու կարգը, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կողմից վճարվող հարկերի, տուրքերի և այլ պարտադիր վճարների տեսակները, չափը, վճարման կարգը.

3) իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական ստուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմանները և կարգը.

4) իրավաբանական անձինք ստեղծելու, դրանց գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու կարգը և պայմանները.

5) ֆիզիկական անձանց անձնական և ընտանեկան, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց՝ առևտրային գաղտնիք չհամարվող տեղեկությունների ցանկը.

6) քրեական, վարչական, տնտեսական (գույքային), կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերը, կարգը, պայմանները, քրեական պատիժների իրականացման կարգը, դատական և վարչական ակտերի հարկադիր կատարման կարգը, փաստաբանների կարգավիճակը և լիազորությունները.

7) հանրաքվեների, Հանրապետու-

Սահմանադրական իրավունք

թյան Նախագահի, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կարգը.

8) պետական բյուջեի ձևավորման և դրա ծախսման կարգը.

9) Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի կնքման, չեղյալ համարելու կարգը և պայմանները.

10) կուսակցությունների և այլ հասարակական միավորումների, զանգվածային լրատվության միջոցների իրավական կարգավիճակը.

11) Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորները և դրանց սահմանները:

Ամենակարևորագույն ձեռքբերումն այն է, որ Սահմանադրությամբ հռչակվեց օրենքի գերակայության սկզբունքը: Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և պարտականությունների իրականացման կարգը սահմանվում է օրենսդրական մակարդակով, այսինքն՝ ստեղծվում են երաշխիքներ մարդու իրավունքները որպես բարձրագույն արժեք հռչակած պետության համար այն իմաստով, որ մարդու իրավունքները և ազատությունները, ինչպես նաև դրանց իրականացման կարգը կարող է սահմանվել միայն օրենսդրական մակարդակով՝ վերջ դնելով իրավակիրառ այն պրակտիկային, որի համաձայն՝ մարդու իրավունքները և ազատությունները սահմանվում էին ենթաօրենսդրական մակարդակով: Սույն իրավակարգավորումը նույնպես նպաստեց օրենսդիր իշխանության դերը իշխանության թևերի համակարգում բարձրացնելուն:

Թեև օրենսդիր իշխանության

իրականացման մենաշնորհը պատկանում է Ազգային ժողովին, այնուամենայնիվ օրենսդրական նախագծերի բացարձակ մեծամասնությունը պատրաստվում է կառավարության կողմից: Եվ տպավորություն է ստեղծվել այն մասին, որ Ազգային ժողովը կրում է նոմինալ բնույթ, քանի որ կառավարության կողմից ներկայացված նախագծերը հիմնականում արժանանում են խորհրդարանի համաձայնությանը: Բացառիկ դեպքերում է միայն, որ Ազգային ժողովում կառավարության նախաձեռնությունները չեն ընդունվում, մասնավորապես՝ «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը 2014 թվականի դեկտեմբերին չարժանացավ Ազգային ժողովի հավանությանը:

2005 թվականին սահմանադրաիրավական բարեփոխումների արդյունքում ընդարձակվեցին Ազգային ժողովի լիազորությունները, սակայն 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին ոչ միայն կրկին անգամ ընդլայնվեցին Ազգային ժողովի գործառույթները, այլ նաև փոփոխվեց հանրապետության կառավարման ձևը, մասնավորապես՝ հաստատվեց կառավարման խորհրդարանական ձևը: Խորհրդարանական կառավարման պարագայում իշխանությունը կենտրոնացած է խորհրդարանի ձեռքում: Նոր խմբագրությամբ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ Ազգային ժողովը ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է: Ազգային ժողովը Հայաստանի ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է, նրա շահերը, կամքը, ինքնիշխանությունն արտահայտողն է և կոչված է որոշելու հասարակության և պետու-

Սահմանադրական իրավունք

թյան զարգացման ռազմավարությունը՝ օրենքներ ընդունելու ճանապարհով: Ազգային ժողովն առանձնացված է իշխանության մյուս թևերից, քանի որ գործունեությունն ուղղված չէ օրենքների կիրառումն ապահովելուն, ինչպես նաև չի իրականացնում արդարադատություն: Առաջին անգամ սահմանադրական մակարդակով ամրագրվեց այն իրավունք-սկզբունքը, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովը վերահսկողություն է իրականացնում գործադիր իշխանության նկատմամբ: Այս սկզբունքը վկայում է նաև խորհրդարանական կառավարման ձևի մասին: Խորհրդարանական կառավարման ձևի առանձնահատկություններից է նաև այն, որ Ազգային ժողովի գործունեությունը կարգավորող նորմերն օժտվում են բարձրագույն իրավաբանական ուժով և ամրագրվում են Հիմնական օրենքում, այսպես՝ Սահմանադրության 99-րդ հոդվածի համաձայն. «Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանները գումարվում են տարեկան երկու անգամ՝ հունվարի երրորդ երկուշաբթիից մինչև հունիսի երրորդ հինգշաբթին և սեպտեմբերի երկրորդ երկուշաբթիից մինչև դեկտեմբերի երրորդ հինգշաբթին»: Սահմանադրության 104-րդ հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովն իր կազմից ընտրում է Ազգային ժողովի նախագահ և նրա երեք տեղակալ, իսկ մինչ 2015 թվականի խմբագրությունը Ազգային ժողովն իր կազմից ընտրում էր երկու տեղակալ: Նաև նախատեսվում է Ազգային ժողովի կազմում ստեղծել խորհուրդ, որը կոչված է լինելու ապահովել խորհրդարանի բնականոն գործունեությունը: Խորհուրդը կազմված է Ազգային ժողովի նախա-

գահից, նրա տեղակալներից, խմբակցությունների մեկական ներկայացուցիչներից և մշտական հանձնաժողովների ներկայացուցիչներից և մշտական հանձնաժողովների նախագահներից: Ազգային ժողովի խորհուրդը հաստատում է հերթական նստաշրջանների և նիստերի օրակարգերի նախագծերը, ինչպես նաև իրականացնում է Ազգային ժողովի կանոնակարգով նախատեսված այլ լիազորություններ: Սահմանադրարավական կարգավորումներից ենթադրվում է, որ Ազգային ժողովի խորհուրդը հանդիսանում է իրավական կանոններ թելադրող մարմին, քանի որ իրավակիրառ պրակտիկայում ներդրվելու է կառուցակարգ, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի խորհուրդը թելադրելու է իր կամքը բոլոր պատգամավորներին, մասնավորապես՝ խորհրդի հեգեմոնիան է հաստատվում օրենսդրական գործունեության հրատապության և առաջնահերթության վերաբերյալ:

Սահմանադրության 122-րդ հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովի իրավասությունն է ստեղծելու ինքնավար մարմիններ, մասնավորապես՝ մարդու և քաղաքացու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների իրականացումն ապահովելու, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ սահմանված հիմնարար նշանակություն ունեցող հանրային շահերի պաշտպանության նպատակով պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ ընդունված օրենքով կարող են ստեղծվել ինքնավար մարմիններ: Ինքնավար մարմինների անդամները նշանակվում են պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Ինքնավար

Սահմանադրական իրավունք

մարմիններին օրենքով կարող է վերապահվել ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն:

Ինքնավար մարմինների լիազորությունները, անկախության երաշխիքները, անդամներին ներկայացվող պահանջները և գործունեության կարգը սահմանվում են օրենքով: Հետաքրքրական է այն, թե ի՞նչ մարմիններ կարող են ստեղծվել Ազգային ժողովի կողմից, քանի որ Սահմանադրությամբ հստակ կանխորոշված է Ազգային ժողովի գործառույթները մարմիններ ստեղծելու հարցում և պարզ չէ, թե որ մարմիններն են օժտված լինելու ինքնավարության կարգավիճակով: Ազգային ժողովի կողմից արդեն իսկ ընտրվում են Կենտրոնական բանկի ղեկավարը, գլխավոր դատախազը, մարդու իրավունքների պաշտպանը, հաշվեքննիչ պալատի նախագահը, հեռահաղորդակցության ոլորտում գործող մարմնի անդամներից կեսին, Սահմանադրական դատարանի անդամներին, Բարձրագույն դատական խորհրդի հինգ անդամներին: Բարեփոխումներից հետո Ազգային ժողովի կողմից ընտրվում է նաև Հանրապետության Նախագահը: Սահմանադրաիրավական կարգավորումից ծագում են հարցեր՝

1. արդյո՞ք Ազգային ժողովն ինքնուրույն է որոշում ինքնավար մարմին ստեղծելու անհրաժեշտությունը.
2. արդյո՞ք սահմանափակված է ինքնավար մարմինների թվաքանակը.
3. ի՞նչ ոլորտներում կարող են ստեղծվել ինքնավար մարմիններ, քանի որ «մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատու-

թյունների իրականացումն ապահովելու, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ սահմանված հիմնարար նշանակություն ունեցող հանրային շահերի պաշտպանության նպատակով» բառերը շատ ընդհանրական են և ընդգրկում են մարդկային գործունեության գրեթե բոլոր ոլորտները: Հետևաբար կարելի է ստեղծել ցանկացած մարմին սոցիալական, իրավական, ֆինանսական, տնտեսական, ինչպես նաև այլ ոլորտներում: Թեև կարելի է եզրահանգել, որ ըստ էության ինքնավար մարմինների պարագայում խոսքը գնում է հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի և տնտեսական մրցակցության պետական պաշտպանության հանձնաժողովի մասին: Երկու հանձնաժողովներն էլ բավարար ինքնուրույնություն և կոլեգիալ բնույթ ունեն:

Խորհրդարանական կառավարման ձևը, որպես կանոն, բնորոշ է փոքր պետություններին: Ինչպես արդարացիորեն նշում է ֆրանսիացի հայտնի փիլիսոփա Շառլ Լուի Մոնտեսքյուն, խորհրդարանական կառավարման ձևը լավագույն լուծումն է փոքր տարածք զբաղեցնող պետությունների համար: Խորհրդարանական կառավարման ձևը նաև հանդիսանում է մի շարք քաղաքական ճգնաժամերի պատճառ, երբ որևէ կուսակցություն խորհրդարանում մեծամասնություն չի կազմում, և կառավարությունը ձևավորվում է կոալիցիոն ուժերի կողմից և որպես հետևանք կառավարությունը հրաժարական է տալիս: Այսպես՝ խորհրդարանական կառավարման ձևի մեծ պատմություն ունեցող Իտալիայի կառավարությունը վերջին երեսուն տարվա ընթաց-

Սահմանադրական իրավունք

քում մոտ քսան անգամ հրաժարական է ներկայացրել:

Ամփոփելով՝ կարելի է եզրահանգել, որ խորհրդարանական կառավարման ձևը, ըստ էության, կառավարման լավագույն ձևն է, որն արտահայտում է ժողովրդաիշխանության սկզբունքը: Ազգային ժողովրդաիշխանության իրականացման անուղղակի ձևն է, սակայն այն միակը և բացառիկը, որը կոլեգիալ բնույթ է կրում և ներկայացնում է ամբողջ հանրապետությունը: Եվ որպես ներկայացուցչական մարմին, հաշվետու է ժողովրդի և ընտրողների առջև: Հետևաբար խորհրդարանական կառավարման ձևը որպես կառավար-

ման մոդել լավագույնն է, որն արտահայտում է ժողովրդի կամքը՝ ապահովելով ժողովրդի գերակայությունը՝ որպես իշխանության աղբյուրի և կրողի: Խորհրդարանական կառավարման ձևն արդեն իսկ վկայում է ներկայացուցչական մարմնի գերագույն իշխանության մասին: Ինչ վերաբերում է խորհրդարանական կառավարման ձևի ներդրման անհրաժեշտությանը կամ արդարացմանը, խորհրդարանի դերի բարձրացմանը, ապա դրա մասին հնարավոր կլինի խոսել միայն տարիներ անձ, երբ սահմանադրական նորմերը կստանան սահմանադրականություն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումներն օրենքների և այլ իրավական ակտերի նորմերի սահմանադրականության վերաբերյալ (1996-2010թթ.), Երգ: «Նժար», 2011, 996 էջ:

2. **Հարությունյան Գ.Գ.** Սահմանադրական մշակույթ պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Երգ, «Նժար»: 2016, էջ 672:

3. **Պողոսյան Վ., Սարգսյան Ն.** Հայաստանի Հանրապետության 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը, համառոտ պարզաբանումներ: Երգ: Տիգրան Մեծ: 2016, էջ 448:

4. Конституционное право зарубежных стран: учебник / под общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо и Л.М. Энтина. — 3-е изд., перераб. и

доп. М., Норма: Инфра-М, 2010, с. 1088.

5. Constitutional Law-I (Political and Civil Rights). V.S. Deshpande. Revised by Jyoti D. Sood.<http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/738/6/Constitutional%20Law-%20I.pdf>.

6. The Constitution of Georgia. http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constitution/georgia/georgi-e.htm.

7. The Constitution of the Italian Republic, http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constitution/italy/italy--e.htm.

1. Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի

մարտահրավերները, Գ.Գ.Հարությունյան, Նժար, Երևան, 2016, էջ 75:

Լիլիթ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Երևան քաղաքի Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասութեան առաջին ատյանի դատարանի դատավոր

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ԻՐԱՎԱԶՆՓՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱՉԳԱՅԻՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Արդի միջազգային իրավական համակարգում ձևավորվել են մարդու իրավունքների հնարավոր սահմանափակման համաչափության հիմքերը, որոնք պարտադիր, օգտակար և ուսանելի են ազգային իրավական համակարգերի համար¹:

Իրավունքների սահմանափակման հարցում որոշակի հստակություն է մտցրել Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեն 2002 թվականի հուլիսի 11-ին՝ հաստատելով «Ղեկավար սկզբունքները» մարդու իրավունքների պաշտպանության և ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում²: Այդ փաստաթղթի 15-րդ կետի 2-րդ ենթակետով հստակ սահմանված է, որ պետությունը ոչ մի դեպքում ու պարագայում, անկախ նրանից, թե ինչ բնույթ են ունեցել ահաբեկչություն կատարած կամ դրանում մեղադրվող անձի գործողությունները, չի կարող նահանջ կատարել կյանքի իրավունքից, խոշտանգումների ու մարդու արժանապատվությունը վիրավորող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելումից, պատժի օրինակականության ու քրեական օրենքի հետադարձ ուժի բացառման սկզբունքներից:

Մարդու իրավունքների սահմանափակման միջազգային իրավաչափության հիմքերն³ առավել հանգամանորեն սահմանված են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի նորմերով և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի դրույթներով⁴:

Սահմանելով իրավունքը՝ միաժամանակ սահմանում են դրանց հնարավոր

սահմանափակման պայմանները: Բացի դրանից, կոնվենցիայի 15-րդ և 16-րդ հոդվածներն ունեն ընդհանուր սահմանափակող նորմեր, այն է՝ արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղումը: Պատերազմի կամ ազգի կյանքին սպառնացող այլ արտակարգ դրության ժամանակ ցանկացած բարձր պայմանավորվող կողմ կարող է ձեռնարկել միջոցառումներ ի շեղումն կոնվենցիայով ամրագրված իր պարտավորություններից այնքանով, որքանով դա պահանջում է դրության լրջությունը և պայմանով, որ նման միջոցառումներն անհամատեղելի չեն միջազգային իրավունքով ստանձնած նրա մյուս պարտավորությունների հետ: Հոդվածի 2-րդ մասն անմիջապես սահմանում է, որ այդ դրույթը չի կարող հիմք ծառայել՝ շեղվելու կյանքի իրավունքից, բացառությամբ պատերազմական գործողությունների հետևանքով մարդկային զոհերի կամ վերոհիշյալ 3, 4 (1) և 7 (1) հոդվածների դրույթներից: Այսինքն՝ նույնիսկ արտակարգ իրավիճակներում այդ իրավունքները բացարձակ են:

Կոնվենցիան սահմանափակման հնարավորություն է նախատեսում նաև մարդկանց որոշակի խմբի նկատմամբ: 16-րդ հոդվածին համապատասխան ոչինչ 10-րդ, 11-րդ և 14-րդ հոդվածներում չի կարող խոչընդոտել՝ նախատեսելու սահմանափակումներ օտարերկրացիների քաղաքական գործունեության համար:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը երաշխավորում է անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը, որը նշանակում է, որ

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

յուրաքանչյուր որ ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածն ամրագրում է մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքը, այս իրավունքը ներառում է կրոնը կամ համոզմունքները փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ և հրապարակալ ուսուցման, կրոնական ծիսակատարություններ կատարելու միջոցով արտահայտելու ազատությունը: Կա տեսակետ, որ եթե 9-րդ հոդվածի 1-ին կետով պաշտպանվող մտքի, խղճի և կրոնի ընդհանուր իրավունքը բացարձակ է, ապա կրոնը կամ համոզմունքն արտահայտելու իրավունքը ենթակա է 2-րդ կետում նախատեսված սահմանափակումների:

Փաստորեն, մի կողմից համոզմունքների ներքին դրսևորումը, անձի մտքերը բացարձակ են և չեն կարող որևէ կերպ սահմանափակվել իշխանությունների կողմից: Մյուս կողմից՝ համոզմունքների հրապարակալ դրսևորումը, կրոնական համոզմունքների արտահայտումը կարող է սահմանափակվել 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված պայմաններով:

Այն դեպքում, երբ անհատական գանգատը վերաբերում է պետության միջամտությանը կրոնի և խղճի բացարձակ ազատությանը, Եվրոպական դատարանը քննության է առնում ոչ թե նման միջամտության իրավաչափության կամ թույլատրելիության հարցը, այլ նման միջամտության առկայության կամ բացակայության հարցը: Այսպես, Ս. Ջ-ն, Ջ.Ջ-ն և Ե.Ջ-ն ընդդեմ Լեհաստանի գործով դիմողները պնդում էին, որ իրենք ստիպված են եղել մասնակցելու դպրոցում կազմակերպված կրոնական դասընթացներին, ինչը հանդիսացել է միջամտություն իրենց խղճի բացարձակ ազատությանը: Ըստ դիմողների՝ լեհական իշխանությունները պարտավոր էին դպրոցում դասերը կազմակերպել այնպես, որ աշակերտները, որոնք չէին ցանկանում մասնակցել կրոնի դասերին, ստիպված չլի-

նեին սպասել մինչև կրոնի դասի ավարտը: Նման իրավիճակում, ըստ դիմողների, աշակերտները ստիպված են լինում, հակառակ իրենց ցանկության, մասնակցել կրոնի դասերին: Դիմողները պնդում էին, որ դրա արդյունքում խախտվում է սեփական կրոնական համոզմունքների մասին լսելու իրավունքը⁵:

Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը գտել է, որ տվյալ դեպքում միջամտությունն աշակերտների խղճի ազատությանը բացակայել է, քանի որ դասերի կազմակերպման նման կարգը չի ունեցել աշակերտներին իրենց կրոնական հայացքները փոխելուն հարկադրելու ազդեցություն:

Գործնականում, սակայն, դյուրին չէ կրոնի և խղճի բացարձակ ազատությանը միջամտելը տարանջատել համոզմունքների արտահայտմանը միջամտելուց: Դա պայմանավորված է նրանով, որ համոզմունքների արտահայտման ցանկացած միջամտության նպատակը և վերջնական արդյունքը այդ համոզմունքների ճնշումն է: Նման միջամտությունն անխուսափելիորեն հանգեցնում է այդ համոզմունքների արտահայտման դադարեցմանը և վերածվում է այդ համոզմունքները կողո անձանց ճնշմանը, որոնք ստիպված են փոխել իրենց համոզմունքները: Կրոնի և խղճի ազատությանը միջամտելու և կրոնն ու համոզմունքներն արտահայտելու ազատությանը միջամտելու միջև հստակ սահմանագծի բացակայությունն առավել ցայտուն դրսևորվում է այն դեպքում, երբ անձը, որն իր համոզմունքներից էլնելով՝ հրաժարվում է կատարել որոշակի հայտարարություն, ենթարկվում է պատասխանատվության: Նման դեպքում անձին պատասխանատվության ենթարկելը կարող է դիտվել որպես նրան իր համոզմունքները փոխելուն հարկադրելու փորձ:

Այսպես, Բասթարիին և այլոց ընդդեմ Սան Մարինոյի գործով դիմողները Սան Մարինոյի պառլամենտում ընտրված պատգամավորներ էին, ովքեր պատգամավորական մանդատից զրկվելու սպառնալի-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

քի ներքո հարկադրվել էին երբում տալ Աստվածաշնչի վրա: Պատկանենտի պատգամավոր ընտրվելուց հետո նրանք Սան Մարինոյի Ավագ-ռեզնետից թույլտվություն էին խնդրել ընտրությունների մասին օրենքով նախատեսված երդումը տալ առանց կրոնական բնույթի արտահայտությունների հիշատակման: Իրենց խնդրանքը դիմողները հիմնավորում էին իրավունքների մասին հռչակագրով, որը երաշխավորում է կրոնի ազատությունը, ինչպես նաև Եվրոպական կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածով: Նրանց այդ խնդրանքը մերժվել էր, և պարտադրել էին երդում տալ միայն Աստվածաշնչի վրա, այլապես կզրկվեին իրենց մանդատներից⁶:

Եվրոպական դատարան գանգատ ներկայացրած պատգամավորները պնդում էին, որ Սան Մարինոյի Հանրապետությունում այնպիսի հիմնարար քաղաքական իրավունքի իրականացումը, ինչպիսին պատկանում էր պաշտոն գրադեցնելն է, ենթակա էր, ի խախտումն Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի, հրապարակավ որոշակի կրոնական համոզմունքներ ընդունելուն:

Պատասխանող կառավարությունը, ի պատասխան, պնդում էր, որ երդման ձևակերպումները կրոնական բնույթ չունեն, այլ ավելի շուտ, «...10-րդ հոդվածի 1-ին կետի երրորդ նախադասության նպատակն այն է, որ հստակեցվի, որ պետություններին թույլատրվում է լիցենզավորման համակարգի միջոցով կարգավորել իրենց տարածքներում հաղորդումների կազմակերպումը, հատկապես տեխնիկական տեսանկյունից: Տեխնիկական ասպեկտները, անշուշտ, կարևոր են, սակայն լիցենզիայի հատկացումը կամ դրա մերժումը կարող են կախվածության մեջ դրվել նաև այլ գործոններից, ներառյալ՝ այնպիսի հարցերից, ինչպիսիք են ենթադրյալ կայանի բնույթն ու նպատակները, դրա հնարավոր լարմանը ազդային, տարածաշրջանային կամ տեղական մակարդակով, կոնկրետ լարմանի իրավունքների ասպահովումն ու պահանջ-մունքի բավարարումը, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրերից բխող պարտավորությունները»:

րությունները»:

Կարևոր խնդիր է 10-րդ հոդվածի 1-ին կետի երրորդ նախադասության և 2-րդ կետի հարաբերակցության հիմնախնդիրը: Այդ հիմնախնդրի լուծումը Եվրոպական դատարանը տվել է իր մի շարք վճիռներում, որոնք կայացվել են լիցենզավորումը մերժելու կապակցությամբ Դատարան ներկայացված գանգատների հիման վրա: «Ընդհանրապես սֆերայի Լեյնոյի»-ն և այլոք ընդդեմ Ավստրիայի գործով վճռում Դատարանը հիշեցնում է. «... 10-րդ հոդվածի 1-ին կետի վերջին նախադասության առարկան և նպատակը, հավասարապես նաև դրա կիրառման ոլորտը, պետք է դիտարկվեն ամբողջությամբ վերցրած հոդվածի համատեքստում և, մասնավորապես, 2-րդ կետի պահանջների հետ փոխկապակցված: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է որոշել համապատասխանում է արդյոք լիցենզավորման պայմանակարգն այդ պահանջներից յուրաքանչյուրին: ... Լիցենզիայի մերժումը կարող է հանգեցնել միջամտության: Կոնվենցիայի հետ նման միջամտության համատեղելիությունը, այնուամենայնիվ, պետք է գնահատվի 2-րդ կետի պահանջների լույսի ներքո»:

Դատարանի վճռում տեղ գտած այս սկզբունքը նշանակում է, որ Կոնվենցիայով, ինքնին, պետություններին թույլատրվում է ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորումը, սակայն լիցենզավորման կապակցությամբ ձեռնարկվող միջոցառումները, լիցենզավորման պայմանակարգը չպետք է հակասեն 10-րդ հոդվածի նպատակներին ու խնդիրներին և պետք է բավարարեն որոշակի պահանջներ:

Յուրաքանչյուր դեպքում, երբ Եվրոպական դատարան դիմած ռադիոհաղորդումների համար հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությանը ներպետական մարմինների կողմից մերժվել է լիցենզիայի տրամադրումը, Դատարանը, ինչպես արտահայտվելու ազատությանը պետության ցանկացած միջամտության դեպքում, պարզում է, թե այդ մերժումը

համապատասխանում է 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջներին, այսինքն՝ արդյոք այդ մերժման հիմքերը «նախատեսված են օրենքով», մերժումը «հետապնդում է որևէ իրավաչափ նպատակ» և այն «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակութիւնում»: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ լիցենզիայի մերժումը, ըստ Եվրոպական դատարանի, կարող է պայմանավորվել ոչ միայն 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված իրավաչափ նպատակներով, այս դեպքում հետապնդվող հնարավոր նպատակների շրջանակն ավելի լայն է: Ավածի վկայությունը «Դնֆորմացիոն սֆերայն Լենտիա»-ն և այլոք ընդդեմ Ավստրիայի գործով Գատարանի վճռում ձևակերպված հետևյալ միտքն է. «Լիցենզիայի մերժումը կարող է հանգեցնել միջամտության, որի նպատակները 1-ին կետի երրորդ նախադասությունը համապատասխան իրավաչափ են, սակայն չեն համընկնում 2-րդ կետում շարադրված որևէ նպատակին»:

11-րդ հոդվածն ամրագրում է յուրաքանչյուրի խաղաղ հավաքների ազատության և այլոց հետ միավորվելու ազատության իրավունքը, ներառյալ՝ սեփական շահերի պաշտպանության համար արհմիություններ ստեղծելու և դրանց անդամակցելու իրավունքը:

- 8-րդ, 10-րդ և 11-րդ հոդվածներով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակման պայմանները հիմնականում ընդհանուր են այդ իրավունքների համար: Կոնվենցիան, ինչպես 8-րդ, 10-րդ, 11-րդ, այնպես էլ 9-րդ հոդվածով երաշխավորված կրոն և համոզմունքներ արտահայտելու ազատության սահմանափակումները թույլատրում է միայն, եթե՝

- տվյալ սահմանափակումը սահմանված է պատասխանող պետության ներպետական օրենքով.

- սահմանափակումը հետապնդում է Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետով հետապնդվող որևէ իրավաչափ նպատակ կամ նպատակներ.

- տվյալ սահմանափակումն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակու-

թյունում:

Յուրաքանչյուր կոնկրետ գանգատի կապակցությամբ որոշելու համար, թե այդ իրավունքներին պետության վիճարկվող միջամտությունն արդարացված է, թե ոչ, Եվրոպական դատարանը պարզում է՝

- թե արդյոք վիճարկվող սահմանափակումը սահմանված է օրենքով.

- թե արդյոք օրենքով նախատեսված տվյալ սահմանափակումը հետապնդում է հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված որևէ իրավաչափ նպատակ.

- եթե սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով և հետապնդում է հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված իրավաչափ նպատակ, պարզում է, թե արդյոք տվյալ սահմանափակումը «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակութիւնում»:

«Օրենքով նախատեսված» լինելու պահանջն առաջին հերթին ենթադրում է երկրի օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունված, հրապարակված գրավոր օրենքի առկայություն: Բացի այդ, նման պահանջը կարող է բավարարված համարվել նաև միջազգային իրավական նորմի առկայության կամ դատական նախադեպի առկայության դեպքում: Այսպես, Աուսթրոնիկ AG-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով դիմողը պնդել է, որ Շվեյցարիայի ներպետական օրենսդրության մեջ չկա որևէ դրույթ, որի վրա հիմնվել է ներպետական որոշումը, որով իրեն մերժվել էր խորհրդային արբանյակի միջոցով ստացվող հաղորդման հեռարձակումը: Կառավարությունը, առարկելով դիմողի այս պայմանը, որպես «օրենքով նախատեսված լինելու» պահանջի բավարարման հիմնավորում նշել է, որ վիճարկվող ներպետական որոշումը հիմնվել է միջազգային պայմանագրի, այսինքն՝ Միջազգային հեռահաղորդակցության կոնվենցիայի և Ռադիոյի կանոնակարգի դրույթների վրա:

Բոլորովին վերջերս Գատարանի Մեծ պալատի կողմից ընդունված վճիռը Սլիվենկոն ընդդեմ Լատվիայի գործով Գատարանն օրենքով նախատեսված համարեց Լատվիայի և Ռուսաստանի միջև կնքված նախկին ԽՍՀՄ գործերի Լատվիայից

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

դուրս բերման վերաբերյալ պայմանագիրը:

Միշտ չէ, սակայն, որ պատասխանող պետության ներպետական իրավունքում վիճարկվող սահմանազատման համար հիմք հանդիսացած օրենքի առկայութեանը Դատարանն ընդունում է որպէս «օրենքով նախատեսված» լինելու պահանջի բավարարում: Եվրոպական դատարանի նախադեպիս իրավունքում բազմաթիվ են նմանատիպ օրինակները:

Ըստ Դատարանի նախադեպիս իրավունքի՝ «օրենքով նախատեսված» արտահայտությունը ոչ միայն պահանջում է, որ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքին պետության վիճարկվող միջամտությունը պետք է հիմք ունենան պետական օրենսդրության մէջ, այլ նաև վերաբերում է խնդրո առարկա օրենքի որակին՝ պահանջելով, որ այն մատչելի լինի շահագրգիռ անձի համար և իր հետևանքներով լինի կանխատեսելի: Օրենքը պետք է լինի պատշաճ կերպով թափանցիկ և կանխատեսելի, այսինքն՝ պետք է ձևակերպվի բավարար հստակությամբ և ճշգրտությամբ, որպէսզի հնարավորություն տա անհատին, անհրաժեշտության դեպքում՝ կարգավորելու իր վարքագիծը (տես Ռոտրաուն ընդդէմ Ռումինիայի գործով (Rotrau V. Romania) 2000թ. մայիսի 4-ի վճիռը, կետ 52, Ամանն ընդդէմ Շվեյցարիայի գործով վճիռը, կետ 50, «Սանդի Թայման» ընդդէմ Միացյալ Թագավորության գործով 1979թ. ապրիլի 26-ի վճիռը, կետ 49):

Ինչպէս ներպետական օրենքի պարագայում, այնպէս էլ միջազգային պայմանագրի դրույթները որպէս կիրառված սահմանափակման հիմք մատնանշելիս պատասխանող պետությունը պարտավոր է ապացուցել նաև, որ այդ պայմանագրի դրույթները բավարարում են Դատարանի կողմից օրենքի որակին ներկայացվող պահանջներին՝ այդ միջազգային պայմանագիրը մատչելի է, բավականաչափ հստակ ու կանխատեսելի: Ուստի, վերոհիշյալ գործով Շվեյցարական կառավարությունն իր մատնանշած միջազգային իրավական փաստաթղթերի նշված պահանջները բա-

վարարած լինելու կապակցությամբ ներկայացրել է հետևյալ հիմնավորումը. «Ինչ վերաբերում է Միջազգային հեռահաղորդակցության կոնվենցիայի մատչելիության պահանջին, ապա դրա ամբողջական տեքստը հրատարակվել է Դաշնային օրենքների պաշտոնական ժողովածուում, իսկ Ռադիոյի կանոնակարգից հրատարակվել է միայն մի հատված, ինչը պայմանավորված է եղել դրա հսկայական ծավալով՝ մոտ 1000 էջ. նման պրակտիկա ընդունված է Եվրոպայի խորհրդի տասնյակ երկրներում»: Ինչ վերաբերում է մատնանշված Միջազգային հեռահաղորդակցության կոնվենցիայի հստակությանը և կանխատեսելիությանը, ապա Դատարանն այդ պահանջը բավարարված չի համարել, քանի որ «այդ պայմանագիրը գնահատման լայն շրջանակ է թողնում պայմանագրի մասնակից պետություններին»: Ըստ այդ պայմանագրի՝ մասնակից պետությունները պարտավորվում են այդ պայմանագրի սպասարկներն իրականացնելու համար ձեռնարկել իրենց սեփական համապատասխան միջոցառումները (տես Աութրոնիկ AG-ն ընդդէմ Շվեյցարիայի 1990թ. մայիսի 22-ի վճիռը, կետ 55):

Դատարանը ճշգրտել է նաև օրենքին ներկայացվող հստակության պահանջի սահմանները: Հասանը և Չաուշն ընդդէմ Բուլղարիայի գործով վճռում Դատարանը նշում է. «Ներպետական օրենքի հստակության, ճշգրտության աստիճանը, որն ամեն դեպքում չի կարող նախատեսել յուրաքանչյուր պատահականություն, կախված է տվյալ ակտի բովանդակությունից, դրա կիրառման ոլորտից, ինչպէս նաև այն անձանց քանակից և կարգավիճակից, ում նկատմամբ տվյալ օրենքը կիրառվում է»:

Դատարանը նշված չափանիշների հիման վրա վերլուծելով դիմողների նկատմամբ կիրառված կրոնական համայնքի կանոնադրության և դեկավարության գրանցման վերաբերյալ Բուլղարիայի օրենսդրության որակը, գտել է, որ այդ օրենսդրությունը չի նախատեսում որևէ հիմնավոր չափանիշ, որի հիման վրա Նա-

Պետութայան եւ իրավունքի տեսութուն

խարարների խորհուրդը և Կրոնական հարցերի դիրեկտորատը գրանցում են կրոնական համայնքները և փոփոխում նրանց առաջնորդներին ներքին պառակտման և հակադիր շահերի պայմաններում: Դատարանը փաստել է նաև այդ օրենսդրության մեջ այնպիսի ընթացակարգային պաշտպանական միջոցների բացակայությունը, որոնք հնարավորություն կտային անկախ մարմնի առջև բողոքարկելու իշխանություններին տրամադրված իրավասությունների կամայական իրականացումը: Դատարանը գտել է, որ միջամտությունը մահամեղական համայնքի ներքին կազմակերպմանը և դիմողների կրոնական ազատությանը «օրենքով նախատեսված չէր» այն իմաստով, որ այն կամայական բնույթ էր կրում և հիմնվում էր այնպիսի իրավական դրույթների վրա, որոնք գործադիր իշխանությունները վերապահում էին անսահմանափակ իրավասություն և չէին բավարարում հատկության և կանխատեսելիության չափանիշներին:

Հարկ է նշել, որ այս գործն այն սակավաթիվ գործերից է, երբ Եվրոպական դատարանը 9-րդ հոդվածի խախտման փաստը ճանաչել է՝ ելնելով լոկ նրանից, որ դիմողների նկատմամբ կիրառված օրենսդրությունը չի համապատասխանել այն հատկանիշներին, որոնք ներպետական օրենսդրության որակին ներկայացնում է Եվրոպական դատարանը: Դատարանը, գտնելով, որ համապատասխան օրենսդրությունը չունի պատշաճ որակ, ընդունել է, որ տվյալ դեպքում բավարարված չի եղել կրոնական համոզմունքներն արտահայտելու ազատությունը «օրենքի համաձայն» սահմանափակելու պայմանը և ավելորդ է համարել քննության առնել կրոնական համոզմունքներն արտահայտելու ազատությունը սահմանափակելու 9-րդ հոդվածով նախատեսված մյուս պայմանների՝ «իրավաչափ նպատակի» և «ժողովրդավարական հասարակությունում» տվյալ սահմանափակման անհրաժեշտության առկայությունը:

Կոնվենցիայի 8-11-րդ հոդվածներով

իրավաչափ նպատակների շրջանակը՝ որպես սահմանափակման պայման, տարբեր է, ինչը պայմանավորված է այդ հոդվածներով պաշտպանվող իրավունքների բնույթով:

Օրինակ՝ արտահայտվելու ազատությունը կարող է սպառնալ երկրի տարածքային ամբողջականությանը, ուստի այս իրավաչափ նպատակը սահմանված է միայն այս հոդվածով:

Երկրի տնտեսական բարեկեցությունը՝ որպես իրավաչափ նպատակ, նախատեսված է միայն 8-րդ հոդվածով:

Կոնվենցիայի 8-11-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների թույլատրելի սահմանափակումների համար ընդհանուր են հետևյալ իրավաչափ նպատակները՝

- պետական անվտանգության պաշտպանություն,
- անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխում, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանություն,
- այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանություն:

Այն դեպքում, երբ վիճարկվող սահմանափակումն ուղղված է «պետական անվտանգության» պաշտպանության նպատակին, պետությունների հայեցողության շրջանակը շատ ավելի լայն է: Կարելի է նաև փաստել, որ «պետական անվտանգության պաշտպանության» նկատառումներով արտահայտվելու ազատության սահմանափակումները վիճարկելու վերաբերյալ գործերը պատկանում են այն գործերի թվին, որոնց դեպքում Եվրոպական դատարանն առավել հաճախ է հակված ճանաչելու արտահայտվելու ազատությունը սահմանափակելու հնարավորությունը:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում, արդարադատության հեղինակության և անաչառության պաշտպանության նպատակով արտահայտվելու ազատության սահմանափակմանն առնչվող գործերի գերակշիռ մասը վերաբերում է «դատական իշխանության» հեղինակության և անաչառության պաշտպանության

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

նր: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում ճշգրտված է «դատական իշխանություն» հասկացությունը: «Դատական իշխանություն» հասկացությունը ներառում է արդարադատության իրականացման կառուցակարգը, ինչպես նաև հենց իրենց դատավորներին, որոնք գործում են իրենց պաշտոնական կարգավիճակում» (տես «Սանդի Թայմսը» ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճիռը, կետ 55):

Հանախ պետությունները դատական իշխանության հեղինակության պաշտպանության նկատառումներով սահմանափակում են արդարադատության իրականացման ընթացքի վերաբերյալ տեղեկատվություն տարածելու մամուլի ազատությունը, նման սահմանափակումը դրսևորվում է կամ որևէ դատաքննության ընթացքի վերաբերյալ լրատվական միջոցների հրապարակումն արգելելու, կամ նման տեղեկատվություն հրապարակած լրագրողին պատասխանատվության ենթարկելու, կամ որևէ այլ միջոցով:

Արդարադատության իրականացման ընթացքի վերաբերյալ տեղեկատվություն տարածելու և ստանալու ազատության նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի որդեգրած ընդհանուր սկզբունքը հետևյալն է՝ հասարակական կարևորության հարցերի վերաբերյալ կարծիքներ արտահայտելու ազատության հիմնարար սկզբունքը և այդ ազատության պաշտպանության բարձր մակարդակը հավասարապես կիրառելի են նաև արդարադատության ոլորտի նկատմամբ, քանի որ արդարադատությունը ծառայում է ողջ հասարակության շահերին: Յուրաքանչյուր դեպքում, երբ ծագում է արդարադատության հեղինակության պաշտպանության նպատակով արդարադատության իրականացմանն առնչվող տեղեկատվություն տարածելու ազատությունը սահմանափակելու խնդիր, ներպետական իշխանությունները (հիմնականում դատարանները) պետք է հաշվի առնեն նաև հակադիր շահերը:

Այս սկզբունքն արտահայտված է Եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում: Այսպես, «Սանդի Թայմսը» ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանը հանգել է այն եզրակացության, որ խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ հասարակական հետաքրքրությունն այնքան մեծ է, որ այդ հարցի լուսաբանման վերաբերյալ հոդվածի, ապա գրման արգելումը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում: Այս վճիռում Դատարանը մասնավորապես նշում է. «Մամուլի ազատությանը վերաբերող սկզբունքները հավասարապես կիրառելի են արդարադատության իրականացման ոլորտի նկատմամբ, որը ծառայում է ընդհանուր առմամբ հասարակության շահերին և պահանջում է տեղեկացված հասարակության համագործակցություն» (տես «Սանդի Թայմսը» ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1979թ. ապրիլի 26-ի վճիռը, կետ 65):

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ արտահայտվելու ազատության սահմանափակումներին առնչվող գործերը, որոնց կապակցությամբ Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում չի հայտնաբերել, հիմնականում վերաբերում են այն դեպքերին, երբ տվյալ սահմանափակումը կիրառվում է «բարոյականության պահպանման» նկատառումներից ելնելով: Ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի «բարոյականություն» հասկացությունն առաջին հերթին ներառում է «պարկեշտության վերաբերյալ պատկերացումները»: Այս իմաստով «բարոյականության պաշտպանությունը» նշանակում է բնակչության պաշտպանությունն այնպիսի վարքագծից, որը կարող է խոցելի լինել հասարակության համար: Այնուամենայնիվ, «բարոյականություն» հասկացությունը չի սահմանափակվում միայն «պարկեշտության» և «բարեկրթության» գաղափարներով: Այն նաև ներառում է ճշմարիտի և ոչ ճշմարիտի վերաբերյալ տվյալ հասարակությունում առկա հիմնարար գաղափարները:

Եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում մեկնաբանել է նաև «անհրաժեշտ» տերմինի, ամսականի իմաստն ու բովանդակությունը՝ ըստ նախադեպային իրավունքի կիրառելիության:

Մասնավորապես՝ «Սանդի Թայմս» ընդդէմ Սիացյալ Թագավորության գործով 1979թ. ապրիլի 26-ի վճռի 59-րդ կետն ամբողջով է. «Չնայած «անհրաժեշտ» բառը, ըստ 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստի, չի հանդիսանում «անվտխարիմելի» բառի հոմանիշ, այն միաժամանակ չունի այնպիսի ճկունություն, որը հատուկ է «ֆուլտարելի», «նպատակահարմար», «ողջամիտ» կամ «ցանկալի» բառերին»: Յանգը, Չեյնսը և Վերստերն ընդդէմ Սիացյալ Թագավորության գործով վճռի 63-րդ կետն ամբողջով է. «Անհրաժեշտ» բառը չունի այնպիսի ճկունություն, որը հատուկ է այնպիսի արտահայտությունների, ինչպիսիք են «օգտակար» կամ «ցանկալի» արտահայտությունները»: «Անհրաժեշտ» ամսականը ենթադրում է «անհետաձգելի հասարակական պահանջմունքի» առկայությունը: Պայմանավորվող պետությունները նման պահանջմունքի առկայությունը գնահատելիս ունեն հայեցողության որոշակի շրջանակ, որը, սակայն, գտնվում է Եվրոպական վերահսկողության ներքո:

Փաստորեն, որպէսզի ներպետական մարմինների միջամտությունը համարվի «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում», այն պետք է սկզբունքորեն արդարացված և համաչափ լինի այն նպատակին, հանուն որի այն կատարվել է, պետք է գոյություն ունենա համաձայնության ողջամիտ հարաբերակցություն կատարված միջամտության և հետապնդվող նպատակների միջև (տես Ալան Յակոբսոնն ընդդէմ Շվեդիայի գործով (թիվ 1) 1989թ. հոկտեմբերի 25-ի վճիռը, կետ 55): Բացի դրանից, տվյալ միջամտության անհրաժեշտությունը, միջամտության և հետապնդվող նպատակի միջև համաչափության ու համաձայնության գոյությունը պետք է հիմնավորվի:

Ընդհանրացնելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի դրույթները՝ կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացության՝ մարդու իրավունքները և ազատությանն ենթարկող (բացառությամբ բացառիկ իրավունքների՝ կյանքի, անձնական ազատության և անձեռնմխելիության և այլ բնական ու անօտարելի իրավունքների) կարելի է սահմանափակել՝ պահպանելով իրավաչափության հետևյալ հիմքերը.

ա) օրենքով նախատեսված լինելը.
բ) իրավաչափ նպատակը (պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար).
գ) սահմանափակումների ժամանակավոր (ողջամիտ) ժամկետը:

ա) օրենքով նախատեսված լինելը.
բ) իրավաչափ նպատակը (պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար).
գ) սահմանափակումների ժամանակավոր (ողջամիտ) ժամկետը:

գ) սահմանափակումների ժամանակավոր (ողջամիտ) ժամկետը:

1. *Варломова Н. В.* Три поколения прав человека как разные формы опосредования свободы. - В кн.: *Философия прав в России: история и современность. Материалы третьих философско-правовых чтений памяти академика В. С. Нерсеянца.* Отв. ред. профессор В. Г. Графский. М., 2009, с. 173-189.

2. Руководящие принципы Комитета Министров Совета Европы в области прав человека и борьбы с терроризмом (утверждены на 804-м заседании Комитета Министров 11 июля 2002г.).

3. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву. - «Государство и право», 1998, N7, с. 20-42, N8, с. 39-

70.

4. *Марк Дженис, Ричард Кей, Энтони Бредли* Европейское право в области прав человека. Практика и комментарии. Пер. с. англ. И. 1997; Европейский Суд по правам человека Избранные постановления 1999-2001гг. и комментарии. М., 2002; Европейские правовые стандарты в постановлениях Конституционного Суда Российской Федерации. Сборник документов. М., 2003.

5. Case of C. J., J. J. and E. J. v. Poland, Decision from 16.01.1996.

6. Case of Buscarini and others v. San Marina, Judgement from 18 February 1999.

Левон САРГСЯН

Аспирант Российско-Армянского университета

ПРИНЦИП ЭСТОППЕЛЬ В ДЕЛАХ О ЗАЩИТЕ ПРАВ НА ПАТЕНТЫ

Под эстоппелем понимается правовой принцип, запрещающий стороне отрицать или утверждать какие-либо факты в силу предыдущего утверждения, отрицания, поведения, признания или вследствие окончательного судебного решения¹.

Основная задача эстоппеля - не допустить, чтобы вследствие непоследовательности своего поведения сторона получила выгоду в ущерб другой стороне, которая добросовестно положила на определенную юридическую ситуацию, созданную первой стороной². Некоторые авторы отмечают, что эстоппель как запрет на противоречивое поведение можно обозначить процессуальным эстоппелем, поскольку его применение лежит в области судебной дискреции и возможно лишь в рамках судебного процесса³.

Следует отметить, что в армянском гражданском законодательстве норма, устанавливающая эстоппель как общий правовой механизм, отсутствует.

В результате правоприменительной деятельности упраздненного ныне ВАС РФ в российской судебной практике эстоппель появился.

Примечательно, что основанием применения эстоппеля в первый раз в РФ ВАС-ом РФ явился п.2 ст. 9 АПК РФ, предусматривающей, что лица, участвующие в деле, несут риск наступления последствий совершения или не совершения про-

цессуальных действий⁴.

Однако, как справедливо отмечают некоторые авторы, в России эстоппель развивается преимущественно в рамках договорного права, иные подотрасли гражданского права не проявляют интереса к рассматриваемой доктрине, хотя ее реализация применительно к отдельным спорам могла явиться наиболее эффективным и логичным решением⁵.

В контексте патентных правоотношений, учитывая зарубежный опыт, считаем необходимым рассмотреть такие виды эстоппеля, как, Patent equitable estoppel doctrine и Prosecution history estoppel.

Patent equitable estoppel doctrine применяется к правоотношениям между патентообладателем и предполагаемым нарушителем - лицом, использовавшим патент в своей деятельности, в ситуации, когда патентообладатель создал у последнего убеждение, что он не будет инициировать разбирательство о патентном нарушении.

Суть данного принципа может быть сформулирована следующим образом: если субъект полностью полагается на заверения патентообладателя о том, что патент не будет приведен в действие, и если подобное заверение причинило нарушителю значительный вред, в защите исключительного права патентообладателю может быть отказано.

Практика применения patent

equitable estoppel doctrine. В деле Scholle Corp. v. Black-hawk Molding Co. суд установил следующее.

Компания Scholle Corp. уведомила компанию Black-hawk Molding Co. о том, что последняя нарушает один из ее патентов. Компания Black-hawk Molding Co. попросила пояснить, какие конкретно элементы формулы патента нарушены, но ответа не последовало. Спустя три года компания Scholle Corp. подала иск к Black-hawk Molding Co. о патентном нарушении. Основываясь на доктрине эстоппеля, в иске суд отказал⁶.

В связи с этим необходимо упомянуть о соотношении доктрины patent equitable estoppel с принципом злоупотребления правом, если правообладатель целенаправленно создает у иного субъекта уверенность, что не будет подавать в суд иск к последнему в защиту своих прав, а затем, дождавшись развития бизнеса субъекта, построенного на основе спорного патента, подает такой иск.

Как отмечает Ворожевич А. С., доктрина эстоппеля плохо сочетается с традиционным институтом злоупотребления правом, учитывая те факты, которые учитываются при оценке судами подобных ситуаций. При рассмотрении злоупотребления правом определяющее значение придается субъективной стороне: управомоченное лицо посредством своего права стремится достичь недопустимых с позиции буквы и (или) духа закона последствий. В ситуациях же применения доктрины эстоппеля акцент делается на объективном нарушении принципа справедливости действиями истца-правообладателя⁷.

Отметим, что в США ссылки на

патентное злоупотребление и доктрину патентного эстоппеля рассматриваются как разные средства возражения против иска⁸.

Показательным в контексте исследуемой нами доктрины эстоппеля является дело В. Braun medical, inc. v. Abbott laboratories and NP Medical, Inc⁹.

Так, по данному делу суд отметил, что институт, лишаящий сторону правовой защиты, должен состоять из трех элементов: 1) патентообладатель сообщил предполагаемому нарушителю (словами, поведением), что он не будет обвинять его в нарушении патента; 2) обвиняемый в нарушении полагался на данное сообщение; 3) последнему будет причинен ущерб, если иск патентообладателя будет удовлетворен.

Еще одна разновидность доктрины эстоппеля в патентных правоотношениях - Prosecution history estoppel.

Данная разновидность патентного эстоппеля применяется в практике зарубежных судов к ситуациям, когда необходимо установить пределы распространения доктрины эквивалентов на притязания в отношении формулы изобретения, которые были отклонены во время оценки патентоспособности изобретения.

Как отмечается в литературе, объем патентных притязаний зависит не только от окончательной версии заявки, но и от дополнений, поправок, пояснений, сделанных патентными поверенными. Традиционный тест на эквивалентность заключается в установлении того, осуществляет ли спорное устройство такую же по существу функцию тем же по существу способом

Гражданское право

(путем), чтобы получить такой же по существу результат.

Prosecution history estoppel препятствует включению в надлежащий объем притязаний патентообладателя того, от чего он отказался в процессе получения патента¹⁰.

В деле Warner-Jenkinson Co. v. Hilton-Davis Chemical Co. суд обратился к доктринам эквивалентов и prosecution history estoppel¹¹.

Компания Hilton-Davis Chemical Co. обладала патентом на процесс ультрафильтрации при Ph 6.0-9.0. Компания Warner-Jenkinson Co. разработала сходный процесс, осуществляемый при Ph 5.0. Компания Hilton-Davis Chemical Co. утверждала, что процесс ультрафильтрации при Ph 5.0 является эквивалентом процесса ультрафильтрации при Ph 6.0-9.0, а потому компания Warner-Jenkinson Co. нарушила его патент. Warner-Jenkinson Co., в свою очередь, утверждала, что prosecution history of estoppel должен препятствовать применению доктрины эквивалентов. В итоге компания Hilton-Davis Chemical Co. пересмотрела свои изначальные патентные притязания так, чтобы они не включали в себя процесс ультрафильтрации при Ph свыше 9.0.

Как установил суд, в данном деле патентный эксперт отклонил патентную заявку компании Hilton-Davis Chemical Co. из-за перекрытия с предыдущей, в которой раскрывался процесс ультрафильтрации при Ph свыше 9.0. В ответ на это заявителем в патентную формулу была добавлена фраза "при Ph, составляющей приблизительно 6.0-9.0". Верхний предел - 9.0, очевидно, был добавлен для разграничения патентной формулы с предыдущими. Причина добавления низшего

предела - 6.0 - между тем неясна: он не служит отграничению от предшествующих заявок. По мнению суда, утверждение о том, что определенные причины для изменения формулы позволяют избежать prosecution history estoppel, не равносильно утверждению о том, что отсутствие причин для изменений может также позволить избежать применения доктрины эстоппеля. Суд полагает лучшим выходом возложить бремя доказывания причины изменений, происходящих на протяжении процесса подачи заявки, на патентообладателя. Суд же впоследствии решит, является ли причина существенной для преодоления доктрины patent prosecution estoppel как преграды к применению доктрины эквивалентов в отношении добавленных элементов. Если удовлетворительных объяснений не представлено, доктрина patent prosecution estoppel должна быть применена¹².

Как и в случае с patent equitable estoppel doctrine, в данном примере речь идет о защите субъектами права своего исключительного права. При этом препятствием к удовлетворению иска служит объективно противоречивое поведение правообладателя, приводящее к несправедливым выгодам для него.

Доктрина prosecution history estoppel осуществляет значимую функцию обеспечения единообразного установления объема правовой охраны в рамках процедуры выдачи патента, споров о нарушении исключительного права и действительности патентов. Ее реализация не допускает возникновения ситуации, когда в момент подачи патентной заявки субъект добивается одного понимания формулы изобретения с

тем, чтобы последнее выдержало тест на новизну и изобретательский уровень, а затем, при предъявлении иска о нарушении исключительного права, расширяет сферу охвата патента.

Доктрина патентного эстоппеля является эффективным механизмом разрешения спорных ситуаций на основе принципа справедливости, пресечения действий, которые формально не являются правонарушениями, но влекут за собой необоснованные преимущества одной из

сторон при нарушении интересов другой и общества в целом.

Рассмотренные разновидности патентного эстоппеля имеют различную степень сходства с традиционными институтами гражданского права, прежде всего, со злоупотреблением. При этом они обладают самостоятельным значением и правовой природой. Полагаем, было бы целесообразно в правоприменительной практике РА закрепить принцип эстоппеля в контексте защиты прав на патенты.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. **Ворожевич А. С.** Применение доктрины эстоппеля к патентным спорам: опыт США, отечественные перспективы. Журнал Законодательство, N1, 2014, с. 77-85.

2. **Саримсаков Ф.В.** Эстоппель в российском гражданском праве: двойственность применения. Юридический вестник молодых ученых? 1. 2015, с. 58-65.

3. **Black H.C.** Black's Law Dictionary. 4th ed. St. Paul, Mn., West publishing Co., 1951, P. 28.

4. **Muller J.** Patent through the capture

of industry standards. Berkley technology journal. 2002. Vol. 17, p. 658-670.

5. **Chandler W.** Prosecution history estoppel, the doctrine of equivalents and the scope of the patent. Harvard Journal of law and technology. 2000. Vol. 13. N3, p. 466.

Судебная практика

1. Постановление Президиума Верховного арбитражного суда РФ под номером А 60-62482/2009 от 22.03.2011 года.

2. 124 F.3 d 1419 (1997).

3. 520 U.S. 17 (1997).

4. 133 F.3 d 1469 (Fed. Cir. 1998).

1. **Black H.C.** Black's Law Dictionary. 4th ed. St. Paul, Mn., West publishing Co., 1951, p. 28.

2. **Саримсаков Ф.В.** Эстоппель в российском гражданском праве: двойственность применения. Юридический вестник молодых ученых? N1, 2015, с. 58-65.

3. Там же, с. 59.

4. Постановление Президиума Верховного арбитражного суда РФ под номером А 60-62482/2009 от 22.03.2011 года.

5. **Ворожевич А. С.** Применение доктрины эстоппеля к патентным спорам: опыт США, отечественные перспективы. Журнал Законодательство,

N1, 2014, с. 77-85.

6. 133 F.3 d 1469 (Fed. Cir. 1998)

7. **Ворожевич А. С.** Указанное соч., с. 77-85.

8. **Muller J.** Patent through the capture of industry standards. Berkley technology journal. 2002. Vol. 17: P. 658-670.

9. 124 F.3 d 1419 (1997)

10. **Chandler W.** Prosecution history estoppel, the doctrine of equivalents and the scope of the patent. Harvard Journal of law and technology. 2000. Vol. 13. N. 3. P. 466.

11. 520 U.S. 17 (1997)

12. **Ворожевич А. С.** Указанное соч., с. 77-85.

Գրետա ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԼՂՀ Գերագոյն դատարանի դատավոր,

իրավագիտության թեկնածու,

ԼՂՀ վաստակավոր իրավաբան

ՀԱՅՅԱՅԻՆ ԴԱՆԱՆՉՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՅ ԴՈՒՐՍ ԳԱՆՈՒ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

Դատական քննության ու գործի լուծման սահմաններն ուղղակիորեն նախատեսող նորմ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ՝ ՔԴՕ)¹ չի պարունակում, սակայն դատական պրակտիկայում համարվում է, որ դատարանը հայցային գործը պարտավոր է քննել և լուծել հայցի առարկայի ու հայցի հիմքի սահմաններում: Նշված եզրահանգումը բխում է ՔԴՕ համապատասխան հոդվածների համադրված վերլուծությունից:

Այսպես, օրինակ, «Քաղաքացիական գործի հարուցման հիմքը» վերտառությամբ ՔԴՕ 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը քաղաքացիական գործը հարուցում է միայն հայցի կամ դիմումի հիման վրա: «Վճիռ կայացնելիս լուծման ենթակա հարցերը» վերտառությամբ ՔԴՕ 122-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը վճիռ կայացնելիս որոշում է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը: «Վճռի բովանդակությունը» վերտառությամբ ՔԴՕ 123-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 8-րդ կետի համաձայն՝ վճռի նկարագրական մասը պետք է պարունակի հայցադիմումի հակիրճ բովանդակությունը՝ յուրաքանչյուր պահանջի հիմքում դրված

փաստերը՝ շարադրելով այն փաստերը, որոնց վրա հիմնվում է հայցվորը, յուրաքանչյուր պահանջի իրավական հիմքերն ու հիմնավորումները՝ վկայակոչելով օրենքների և այլ իրավական ակտերի նորմերը, 4-րդ մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ վճռի պատճառաբանական մասը պետք է պարունակի եզրահանգում՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմնավորվածության վերաբերյալ, 5-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի յուրաքանչյուր պահանջը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ մերժելու կամ գործի վարույթը կարճելու մասին դատարանի եզրակացությունը:

Ինչպես հայտնի է, մինչև քաղաքացիական դատավարության հայցային վարույթ հարուցելը կոնկրետ գործով օբյեկտիվ իրականության մեջ առկա են լինում՝ 1) օբյեկտիվ իրավունքի նորմերը, 2) իրավաբանական փաստերը, որոնց հետ օբյեկտիվ իրավունքի նորմերը կապում են նյութական իրավահարաբերությունների ծագումը, փոփոխումը, դադարումը և պաշտպանությունը, 3) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքները, ազատությունները, օրինական շահերը և պարտականությունները (իրավահարաբերություն-

ՄԱՐՏ 2017 թ 3 (213)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանութիւն

Քաղաքացիական դատավարութուն

ները):

Հայց հարուցելով դատարան, հայցադիմումում ներկայացնելով հայցի հիմքը և առարկան՝ հայցվորը մատնանշում է իր խախտված կամ վիճարկվող իրավունքը, ազատությունը և օրինական շահը, որի վերաբերյալ ծագել է վեճ իր և պատասխանողի միջև: Հայցվորը հետապնդում է իր իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը պաշտպանելու նպատակ՝ իրավական վեճն իր օգտին լուծելու ճանապարհով: Պատասխանողը, պաշտպանվելով հայցից, համապատասխանաբար, ձգտում է, որ կայացվի հարուցված հայցը մերժելու մասին վճիռ: Հայցային վարույթում դատարանի խնդիրն է՝ 1) արժանահավատ ապացույցներ ձեռք բերվեն հայցի և պատասխանողի առարկությունների հիմքում ընկած իրավաբանական փաստերի առկայության կամ բացակայության, վիճող կողմերի իրավահարաբերությունների, պատասխանողի կողմից հայցվորի իրավունքները, ազատությունները, օրինական շահերը խախտելու կամ վիճարկելու, այդ խախտման մեջ պատասխանողի ունեցած մեղքի առկայության մասին, ինչն իրականացվում է դատական քննության կենտրոնական մասը կազմող դատական ապացուցման միջոցով, 2) հաստատված (ապացուցված) իրավաբանական փաստերի նկատմամբ վերջնականապես որոշի տվյալ գործով կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմը (նորմերը) և որոշի հայցը բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը (լրիվ կամ մասնակի): Այսինքն՝ դատավարության արդյունք հանդիսացող վճռի կայացմամբ հասնի հարուցված հայ-

ցի ու դատավարության հիմնական նպատակին՝ գործի լուծմանը և գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը:

Ապացուցման պրոցեսում հատկապես կարևորվում է ապացուցման առարկայի՝ վեճի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող իրավաբանական (հիմնականում՝ նյութաիրավական բնույթի) փաստերի ճիշտ որոշման հարցը, քանի որ դատարանի կողմից ապացուցման առարկայի սահմանների կամայական (ոչ իրավաչափ) սահմանափակումը կամ ընդարձակումը կարող է հանգեցնել գործի սխալ լուծման: ԶԴ-Օ 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա: Գրականության մեջ և դատական պրակտիկայում ապացուցման առարկան դիտարկվում է հենց հայցի հիմքի և հայցի առարկայի մասին ուսմունքի համատեքստում: Համարվում է, որ քաղաքացիական հայցային գործերով ապացուցման առարկան կազմավորվում է երկու աղբյուրից՝ 1) հայցի հիմքի և դրա դեմ բերվող առարկությունների հիմքի փաստերից, 2) կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմի (նորմերի) հիպոթեզում և դիսպոզիցիայում նախատեսված փաստերից²:

Դատական ակտը ոչ իրավաչափ է ճանաչվում հայցի հիմքի բոլոր փաստերին և բոլոր հայցապահանջներին չանդրադառնալու, ինչպես նաև հայցի հիմքի ու առարկայի սահ-

Քաղաքացիական դատավարություն

մաններից դուրս գալու և չներկայացված պահանջներ լուծելու դեպքերում, որպիսի պայմաններում խախտվում են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով երաշխավորված անձի իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ և լիարժեք իրականացումը, քաղաքացիական դատավարության սկզբունքները³:

Մինևույն ժամանակ, գործող օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերում դատարանն իրավունք ունի, իսկ որոշ դեպքերում նաև պարտավոր է դուրս գալու ներկայացված հայցապահանջների սահմաններից և լուծելու ներկայացված պահանջների հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջներ:

Այսպես, ՔԴՕ 123-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ գործարքն անվավեր ճանաչելու դեպքում վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի նշում գործարքի անվավերության հետևանքների մասին:

Դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի սահմաններից դուրս գալու մնացած դեպքերը նախատեսված են նյութական օրենսդրությամբ⁴:

Այսպես, օրինակ, ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ առաջին գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման մասին պահանջ կարող է ներկայացնել ցանկացած շահագրգիռ անձ: Դատարանն իրավունք ունի այդպիսի հետևանքներ կիրառել սեփական նախաձեռնությամբ:

ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի⁵ 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե գործարքն անվավեր է ճանաչվել խաբեության, բռնության, սպառնալիքի ազդեցության ներքո, մեկ կողմի ներկայացուցչի՝ մյուս կողմի հետ չարամիտ համաձայնությամբ կամ ծանր հանգամանքների բերումով, ապա մյուս կողմը տուժողին վերադարձնում է գործարքով իր ամբողջ ստացածը, իսկ բնեղենով վերադարձնելու անհնարինության դեպքում դրա արժեքը հատուցում է դրամով: Գործարքով մյուս կողմից տուժողի ստացած գույքը, ինչպես նաև մյուս կողմից նրան հասանելիքը բռնագանձվում է հօգուտ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության: Գույքը բնեղենով պետությանը հանձնելու անհնարինության դեպքում դրա արժեքը բռնագանձվում է դրամով: Բացի դրանից, մյուս կողմը տուժողին հատուցում է նրան պատճառած իրական վնասը:

ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ բաժնային սեփականության մասնակցին բնեղենով առանձնացվող գույքի անհամաչափությունը բաժնային սեփականության իրավունքում նրա բաժնին վերացվում է նրան համապատասխան դրամական գումար վճարելով կամ այլ փոխհատուցումով: Բաժնային սեփականության մասնակցի բաժինը բնեղենով առանձնացնելու փոխարեն մյուս սեփականատերերը կարող են այդ մասնակցի համաձայնությամբ նրան փոխհատուցում վճարել: Այն դեպքերում, երբ սեփականատիրոջ բաժնին աննշան է, չի կարող իրապես առանձնացվել և ընդհանուր գույքի օգտագործման մեջ այդ սեփականա-

Քաղաքացիական դատավարութուն

տերն էական շահ չունի, դատարանը կարող է նաև այդ սեփականատիրոջ (հայցվորի) համաձայնության բացակայության դեպքում բաժնային սեփականության մյուս մասնակիցներին թույլատրել վճարելու փոխհատուցում:

ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 372-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե վճարման ենթակա տուժանքն ակնհայտորեն անհամաչափ է պարտավորության խախտման հետևանքներին, դատարանն իրավունք ունի պակասեցնել այն:

ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1237-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը, ժառանգին ճանաչելով ժառանգությունն ընդունած, լուծում է դրանից բխող ժառանգական գույքի նկատմամբ մյուս ժառանգների իրավունքներին վերաբերող հարցերը, ինչպես նաև անվավեր է ճանաչում նախկինում տրված ժառանգության իրավունքի վկայագիրը:

ԼՂՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական պատճառներով կամ գործատուի և աշխատողի հետագա աշխատանքային հարաբերությունների վերականգնման անհնարինության դեպքում դատարանը կարող է աշխատողին չվերականգնել իր նախկին աշխատանքում՝ պարտավորեցնելով գործատուին հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վճարել հատուցում՝ միջին աշխատավարձի չափով, մինչև դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը, և աշխատողին աշխատանքում չվերականգնելու դիմաց հատուցում՝ ոչ պակաս, քան միջին աշխատավարձի, բայց ոչ ավելի,

քան միջին աշխատավարձի տասներկուսպատիկի չափով:

ԼՂՀ ընտանեկան օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ ամուսինների միջև համաձայնության բացակայության դեպքում դատարանը պարտավոր է՝ 1) որոշել, թե ամուսնալուծությունից հետո ծնողներից ում հետ պետք է ապրեն երեխաները, 2) որոշել, թե որ ծնողից և ինչ չափով պետք է ալիմենտ (ապրուստավճար) բռնագանձվի:

ԼՂՀ ընտանեկան օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված է, որ ծնողական իրավունքների սահմանափակում թույլատրվում է նաև այն դեպքերում, երբ թեև երեխային ծնողների կամ նրանցից մեկի մոտ թողնելը վերջիններիս վարքագծի հետևանքով վտանգավոր է երեխայի համար, սակայն բավարար հիմքեր չկան ծնողներին կամ նրանցից մեկին ծնողական իրավունքներից զրկելու համար:

Վերոնշյալ բոլոր դեպքերում գործնականում խոսքը գնում է դատարանի՝ իր նախաձեռնությամբ հայցային պահանջների (հայցի առարկայի) շրջանակներից դուրս գալու և ներկայացված պահանջների հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջներ քննելու ու լուծելու դատարանի իրավունքի մասին, որը, ի տարբերություն նախկին ՔԴՕ-ի, գործող ՔԴՕ-ն չի նախատեսում, ինչը մեկ անգամ ևս վկայում է նյութական օրենսդրության մեջ պարունակվող դատավարական նորմերի ու ՔԴՕ-ի նորմերի անհամաձայնության՝ հայրենական օրենսդրության մեջ առկա հիմնախնդրի մասին: Նյութաիրավական նորմերի

Քաղաքացիական դատավարություն

իրացման դատավարական կառուցակարգի բացակայությունը իրավակիրառ պրակտիկայում որոշակի դժվարություններ է առաջացնում. բոլոր դեպքերում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ինչպես ՔԳՕ-ում նախատեսված ընդհանուր դատավարական կանոնները, այնպես էլ նյութաիրավական ակտերում գետեղված հատուկ դատավարական կանոնները:

Դատարանի կողմից հայցվորի ներկայացրած պահանջի հետ սերտորեն կապված, սակայն չներկայացված պահանջների լուծումը համարվում է տնօրինչականության սկզբունքից բացառություն և թույլատրվում է օրենքով նախատեսված դեպքերում միայն⁶:

Ինչ վերաբերում է դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի հիմքի շրջանակներից դուրս գալուն, ապա այդ հարցը դատավարագիտության մեջ վիճելի է: Հայրենական գործող օրենսդրությունը նման իրավունք դատարանին չի վերապահում. դատարանն իրավունք չունի իր նախաձեռնությամբ դուրս գալու հայցի հիմքի շրջանակներից, հետազոտում ու գնահատում է միայն այն ապացույցները, որոնք նշանակություն ունեն գործի լուծման համար: Պահպանելով իր վարույթում գտնվող գործի շրջանակներում չեզոք դիրք՝ դատարանն իրավասու չէ ոչ միայն փոփոխելու հայցի հիմքը, այլև քննարկելու կողմերի պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված փաստերը փոփոխելու անհրաժեշտության հարցը: Ռուս որոշ դատավարագետների կարծիքով՝ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը նման իրավունք դատարանին տալիս է, և

այն բխում է այդ օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, որի համաձայն՝ դատարանը որոշում է, թե գործի համար ո՞ր հանգամանքներն ունեն նշանակություն, ո՞ր կողմին է անհրաժեշտ դրանք ներկայացնել, այդ հանգամանքները դնում է քննարկման, եթե նույնիսկ կողմերը դրանցից ոչ մեկի վրա չեն հենվում⁷: Հարկ է նկատել, որ այս հարցում հայրենական օրենսդրության կարգավորումը տարբերվում է ՔԳՕ 44-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացույցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

Ինչպես արդեն նշվել է, յուրաքանչյուր գործով ապացույցման առարկան ձևավորվում է հայցի ու դրա դեմ բերվող առարկությունների հիմքում ընկած փաստերից, ինչպես նաև վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավանորմում մատնանշված փաստերից: Դրանց միջոցով է դատարանը վերջնականապես որոշում, թե տվյալ գործով որ փաստի (փաստերի) հաստատված կամ չհաստատված լինելն է հիմք հանդիսանում այդ փաստի (փաստերի) նկատմամբ նյութաիրավական համապատասխան նորմերը կիրառելու և հայցը բավարարելու կամ մերժելու համար (լրիվ կամ մասնակի):

Անդրադառնալով ապացույցման առարկան որոշելու՝ ՀՀ ՔԳՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասով (համապատասխանում է ԼԳՀ ՔԳՕ 44-րդ հոդ-

Քաղաքացիական դատավարութուն

վածի 2-րդ մասին) դատարանին տրված իրավասության սահմանադրականության հարցին՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ ՀՀ ԶԴՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա» բառակապակցության պայմաններում դատարանը չի կարող առաջ քաշել ապացուցման ենթակա այնպիսի նոր հանգամանք կամ փաստ, որն ընկած չէ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմքում: ՀՀ Սահմանադրական դատարանը նաև նշել է, որ «Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթն իր վերոհիշյալ բառակապակցությամբ կաշկանդում է դատարանին գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած պահանջների և առարկությունների շրջանակով, ինչի արդյունքում երաշխավորվում է մրցակցության սկզբունքի պահպանումը և բացառվում է այս տեսանկյունից դատարանի հնարավոր կամայականությունը» (տե՛ս քաղաքացի Նարինե Սահակյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՕ-845 08.12.2009թ. որոշումը): Նույն որոշման 7-րդ կետում ՀՀ Սահմանադրական դատարանն ընդգծել է, որ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը դատարանի կողմից ամենևին չի նշանակում կողմերի իրավահավասարության կամ մրցակցության սկզբունքների խախտում,

առավել ևս՝ կողմերի միջև ապացուցման պարտականության անհավասար բաշխում: Ընդհակառակը, դրանով դատարանը կողմերին ուղղորդում է ապացույցներ ներկայացնել այն փաստերի վերաբերյալ, որոնք կհաստատեն նրանց պահանջներն ու առարկությունները, հետևաբար, փաստական հիմք կստեղծեն գործով օրինական (հիմնավոր) վճիռ (որոշում) կայացնելու համար*: Նույն որոշման 8-րդ կետում ՀՀ սահմանադրական դատարանը նաև ընդգծել է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատարանն իր ներքին համոզմամբ գտնում է, որ կողմերի ներկայացրած ապացույցներն անհրաժեշտ չեն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը պարզելու համար կամ դրանք ուղղված են այնպիսի փաստերի ապացուցմանը, որոնք շեղվում են գործից և առնչություն չունեն վերջինիս հետ, կամ ներկայացված են տվյալ գործի քննության համար օրենքով չնախատեսված ապացույցներ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի վիճարկվող բառակապակցության ուժով դատարանին հնարավորություն է ընձեռվում դուրս թողնել դրանք ապացուցման առարկայի շրջանակներից: Դատարանին վերապահված՝ վերը նշված իրավասությունն իրավաչափ է և բխում է արդար դատաքննության իրավունքի, ինչպես նաև դրա բաղադրատարրը հանդիսացող ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքի էությունից:

Գրականության մեջ իրավագիտրեն նշվել է, որ գործը լուծելու համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի

Քաղաքացիական դատավարություն

որոշումը չի կարող նույնացվել հայցի հիմքի փոփոխման հետ: Ապացուցման առարկան և հայցի ու առարկությունների հիմքերն իրենց էությամբ, բովանդակությամբ, իրավաբանական նշանակությամբ տարբեր կատեգորիաներ են⁹:

Ապացուցման առարկան վերջնականորեն որոշելու դատավարական գործողության շրջանակներում դատարանը, հիմք ընդունելով հայցի հիմքում ու պատասխանողի առարկությունների հիմքում դրված փաստերը, ինչպես նաև կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմի (նորմերի) հիպոթեզում և դիսպոզիցիայում նախատեսված փաստերը, իրավասու է ճշգրտելու հայցի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը՝ հայցադիմումում վկայակոչվածի համեմատ այդ շրջանակն ընդլայնելով (եթե, օրինակ, նշվել է հայցի իրավական հիմքը, սակայն փաստերը լրիվ չեն նշվել) կամ նեղացնելով (եթե, օրինակ, ներկայացված փաստերը վերաբերելի չեն): Նման դատավարական գործողության կատարմամբ հայցը չի փոփոխվում (ինչպես որ դա համարում է Գ.Լ.Օստլինան): Պարզապես, ելնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթից և կիրառման ենթակա նյութաիրավական նորմերից, ճշգրտվում է այն փաստերի շրջանակը, որոնք հայցվորի կողմից ներկայացված հայցի հիմքի և առարկայի քննության տեսանկյունից գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն:

Խնդրո առարկա որոշ հարցերի վերաբերյալ առկա է նաև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանի

պարզաբանումը:

Այսպես, մեկնաբանելով ԼԳՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 372-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝ եթե վճարման ենթակա տուժանքն ակնհայտորեն անհամաչափ է պարտավորության խախտման հետևանքներին, դատարանն իրավունք ունի պակասեցնել այն, ԼԳՀ Գերագույն դատարանն իր մի շարք որոշումներում ընդգծել է, որ թեև տուժանքի չափը նվազեցնելը դատարանի իրավունքն է, այդուհանդերձ, իրավունքի չարաչափումը կանխելու տեսանկյունից այն նաև դատարանի պարտականությունն է, քանի որ բոլոր դեպքերում խոսքը գնում է սահմանված տուժանքի չափի և պարտավորության խախտման հետևանքների միջև հավասարակշռության կամ ողջամիտ հարաբերակցության ապահովման մասին: Յուրաքանչյուր դեպքում տուժանքը պակասեցնելիս դատարանն առաջին հերթին պետք է գնահատման առարկա դարձնի այն հարցը, թե պայմանագրով նախատեսված տուժանքը որքանո՞վ է անհամաչափ պարտավորության խախտման հետևանքներին (տես, օրինակ, ըստ հայցի «Արցախբանկ» փակ բաժնետիրական ընկերության ընդդեմ «ԿԱԿԱԳՈՒ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության, Գեղամ Քոչարյանի, Արմինե Ասատրյանի՝ 7.271.363,9 ՀՀ դրամը, հաշվեգրվելիք տոկոսները և տույժերը գանձելու, գրավադրված գույքի, իսկ վերջինիս անբավարարության դեպքում այլ գույքի վրա բռնագանձում տարածելու մասին ԸԻԳ N2221/02/15թ. քաղաքացիական գործով ԼԳՀ Գերագույն դատարանի 08.07.2016թ. որոշումը):

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

Մեր կարծիքով՝ հայցի առարկայի շրջանակներից դուրս գտնվող պահանջ լուծելու անհրաժեշտության դեպքում դատարանը պարտավոր է տվյալ գործով ապացուցման առարկայի մեջ մտցնել նաև այն փաստերը, որոնք չեն դրվել հայցի հիմքում, սակայն էական նշանակություն ունեն այդ պահանջի լուծման համար: Դրանով հնարավորություն կտրվի կողմերին՝ ներկայացնելու համապատասխան ապացույցներ, որոնք

ենթակա են հետազոտման և գնահատման օրենքով սահմանված կարգով: Այդ պահանջների պահպանմամբ կայացված վճիռը կարող է միայն համապատասխանել վճռին ներկայացվող՝ ՔԴՕ 121-րդ, 121.1-րդ հոդվածներում սահմանված իմպերատիվ պահանջներին, քաղաքացիական դատավարությունում օրինականության, տնօրինչականության, մրցակցության սկզբունքներին:

1. Ընդունվել է 17.12.2008թ.:

2. Վարչական դատավարությունում դատարանը կապված չէ հայտարարված պահանջների հիմքերով ու հիմնավորումներով: ԼԳՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործի փաստերը վարչական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե (ex officio): Նույն օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը քննարկված փաստերի շրջանակը լրացնում է նաև այն փաստերով, որոնք, իր կարծիքով, էական են վեճի լուծման համար: Այսինքն՝ ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը լրիվությամբ վերաբերում է դատարանի պարտականությանը:

3. Եթե Հայաստանի Հանրապետությունը 2001թ. հունվարի 25-ին վավերացրել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական (Հռոմի) կոնվենցիան, որը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն է կազմում, ապա Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը միջազգային փաստաթղթերին միանալու հնարավորությունից ներկայումս զրկված է՝ դեռևս չճանաչված լինելու պատճառով: Այնուամենայնիվ, հանրապետության դատարանները՝ որպես ժողովրդավարական պետության դատարաններ, կազմավորվելուց հետո սկսել են կիրառել Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները: 2015 թվականի ապրիլի 15-ին Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Գերագույն դատարանը, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Նախագահի դիմումի հիման վրա քննության առնելով Եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված դրույթների՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, որոշել է, որ դրանք համապատասխանում են Սահմանադրությանը (ԼԳՀ Ազգային ժողովի կողմից օրենքն ընդունվել է 20.04.2015թ., ԼԳՀ Նախագահի կողմից վավերացվել՝ 15.05.2015թ.):

4. «Չկան դատավորներ առանց հայցվորի», «Ոչ ոք չի կարող հարկադրվել հայց ներկայացնելու», «Դատարանը չի կարող դուրս գալ ներկայացված հայցի շրջանակներից»․ սրանք քաղաքացիական

դատավարության՝ հռոմեական իրավունքից եկող արսիոմաներ են: «Դատարանը չի կարող դուրս գալ ներկայացված հայցի շրջանակներից» սկզբունքից բացառություններ ավելի մեծ մասշտաբներով առկա էին նաև խորհրդային իրավունքում:

5. Ընդունվել է 24.02.2016թ.:

6. Նշված և օրենքով նախատեսված մնացած դեպքերի վերլուծությունից կարելի է հետևություն անել, որ օրենսդիրը «չկա դատարան կողմերի պահանջներից դուրս» սկզբունքից բացառությունը նախատեսել է որոշակի նպատակների համար: Դրանք են՝ իրավահարաբերության ակնհայտ թույլ կողմի շահերի պաշտպանությունը, քաղաքացիական պատասխանատվության տուգանային միջոցներ կիրառելը, դատավարական տնտեսումը:

Ուշագրավ է, որ խորհրդային իրավունքի ռուսական դարոցի հայտնի տեսաբան Ռ.Ե.Դուկայանը, ով խորությամբ և բազմակողմանիորեն հետազոտել է քաղաքացիական դատավարությունում իրավաբանական շահի (շահագրգռվածության հարցերը), նշել է, որ հայցի սահմաններից դուրս գալու դատարանի իրավունքը հասկացվում է ոչ թե որպես հայցի հիմքը և առարկան փոփոխելու իրավունք, այլ որպես իրավունք, հայցվորի շահերից ելնելով, իր կամքով լրացնելու հայցվորի կամքը: «Իր գործողություններով և կամքով դատարանը պաշտպանում է հենց նույն շահը, որի պաշտպանությամբ ներկայացվել է հայցը», - նշել է նա: *Лукасян Р.Е.* Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов, Изд. СЮИ, 1970, с. 118-119.

7. *Осокина Г.Л.* Гражданский процесс. Основная часть. М., Норма, 2007, с. 235.

8. ՀՀ ՔԴՕ 130-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանի վճիռը պետք է լինի օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված: ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշման կայացման ժամանակ այդ իրավադրույթն ունեցել է փոքր-ինչ այլ բովանդակություն:

9. *Сахнова Т.В.* Курс гражданского процесса: теоритические начала и основные институты. М., «Волтер Клувер», 2008, с. 383, 384.

Մանե ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի հայցորդ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՅՅԻՒՆՆԵՐԻ ՈՐՊԵՍ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ

ՊԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԻ

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԿԻՐԱՌՄԱՆ

ԿԱՌՈՒՅԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ

Մարդու իրավունքների պաշտպանության դատական համակարգի ստեղծումը մարդկության մեծագույն ձեռքբերումներից է և իրավական պետության կայացման ու պահպանման հիմնաքարը: Պետություն-անհատ իրավահարաբերություններում վարչական արդարադատության դերն անգնահատելի է, քանզի միշտ էլ առկա է «վտանգ», որ պետությունը ներկայացնող վարչական մարմիններն ու դրանց պաշտոնատար անձինք իրենց իրավասության շրջանակներում կարող են խախտել մարդու իրավունքներն ու օրինական շահերը: Այստեղ է, որ վարչական արդարադատությունը՝ ի դեմս վարչական դատավարության, հանդես է գալիս որպես մարդու իրավունքների համարժեք պաշտպան:

Հայաստանի Հանրապետությունում վարչական դատարանների ստեղծումը համահունչ է 2005թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի 1-ին մասին. «Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ (ընդգծումը մերն է)»¹: 2015թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 163-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական դատարանի առկայությունն ուղեկցվեց հստակ ամրագրված սահմանադրական նորմով.

«Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմանադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև վարչական դատարանը (ընդգծումը մերն է)»²:

Հայաստանի Հանրապետությունում վարչական դատարանի գործունեության կարգը սահմանվեց 21.02.2007թ. ընդունված ՀՀ դատական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 2-րդ ենթակետով³:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 6-րդ գլուխն ամբողջությամբ նվիրված է Վարչական դատարանի գործունեության կարգին, մասնավորապես՝ 35-38-րդ հոդվածներով ամրագրված է վարչական դատարանի իրավասությունը, վարչական դատարանի դատական ակտերի ուժի մեջ մտնելու կարգը, վարչական դատարանի թվակազմը և նստավայրերը, վարչական դատարանի նախագահի իրավասությունը: «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 28.10.2010թ. ՀՕ-136-Ն օրենքի համաձայն՝ հիմնվեց ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանը⁴: 2008թ. նոյեմբերի 25-ի թիվ ՄԳՈ-780 որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն անիրավաչափ է համարել 28.11.2007թ. ընդունված Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի (այ-

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

սուհետ՝ Օրենսգիրք) «Վարչական գործերի վարույթը վճռաբեկ դատարանում վերստառությամբ» 20-րդ գլուխը, որի համաձայն՝ վարչական դատարանի վճռաբեկ վարույթն իրականացվում էր ՀՀ քաղ. դատ. օր-ում ամրագրված դրույթներին համապատասխան: Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա 07.04.2009թ. ընդունվեց ՀՕ-99-Ն ՀՀ օրենքը, որով սահմանվեց վճռաբեկ վարույթը⁵: Նշենք, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կազմում գործում է ՀՀ քաղաքացիական և վարչական պալատը (ՀՀԴՕ 52-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ ենթակետ)⁶:

Մասնագիտական իրավաբանական գրականության մեջ հայտնի իրավագետների (Օ.Լուխթերիանդ, Ռ.Ռուբել, Վ.Ռայմերս, Ժ.Վեդել, Գի Բրեբան, Ն. Խամենևա, Մ.Ջագրյացկով, Յու.Ստարիլով, Ն.Կորկունով, Ն.Սալիշևա, Բ.Ջելենցով, Գ.Չեչոտ, Գ.Գանիելյան) կողմից արտահայտվել են մի շարք հայեցակարգային տեսակետներ ու բնորոշումներ «վարչական դատավարություն» եզրույթի վերաբերյալ: Ուսումնասիրելով և վերլուծելով արտահայտված կարծիքները, ստորև կանդրադառնանք «վարչական դատավարություն» հասկացության բնորոշմանը. **«Վարչական դատավարությունը վարչաիրավական ինստիտուտ կամ ճյուղ է, վարչական արդարադատության անկյունաքարը և առանցքային բաղադրատարրը, որն իրականացվում է հատուկ ստեղծված իրավասու մարմինների՝ դատարանների կողմից՝ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց և պետական կառավարման մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց միջև վարչաիրավական ոլորտում առաջացող վեճերի քննման և լուծման դատավարական գործընթացում, որի նպատակն է ֆիզիկական և իրավաբանական ան-**

ձանց օրինական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, խախտված իրավունքների վերականգնումը, վարչական մարմինների օրենքին հակասող իրավական ակտերի ու գործողությունների (անգործության) բողոքարկման իրավունքի ապահովումը կամ իրացումը և վարչական մարմինների նկատմամբ վերահսկողությունը»:

Հանրային իրավահարաբերությունների ոլորտում առաջացող հանրային-իրավական վեճերի քննման և լուծման համար ստեղծված վարչական արդարադատության համակարգում մարդու իրավունքների պաշտպանության վարչադատավարական ձևն իրականացվում է վարչադատավարական պաշտպանության բազմաթիվ միջոցների օգնությամբ, որտեղ, թերևս, որպես հիմնական միջոց ծառայում է հայցը (բողոքը), քանի որ դրա կիրառմամբ է անձը դիմում վարչական դատարան՝ սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության և հանրային-իրավական վեճի լուծման նպատակով:

Մույն հետազոտության շրջանակներում հիմք է ընդունվել իրավագետ Գ.Իսրայելյանի հետևյալ բնորոշումը. «Հայցը վիճելի իրավահարաբերությունից բխող, որոշակի իրավաբանական փաստերի վրա հիմնված մի սուբյեկտից մյուսին առաջադրվող պահանջն է, որը ներկայացվում է վարչական դատարան՝ վերջնական նպատակ հետապնդելով լուծել ծագած վեճը»⁷:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության վարչադատավարական ձևում հայցը զբաղեցնում է «առաջնային, հիմնական» տեղ՝ պայմանավորված մի շարք հանգամանքներով՝ ա) հայցը հանդիսանում է դատարանում գործի հարուցման հիմք, բ) հայցը հնարավորություն է ընձեռում անձին իրացնելու իրավունքների պաշտպանության վարչադատավարական իրավունքը, գ)

Վարչական դատավարութուն

օրենսդրորեն ամրագրված են հայցի տեսակները, որոնք կիրառվում կամ օգտագործվում են որպես պաշտպանության միջոց և կանխորոշում են գործի քննությունը և այլն: Հայցով առաջին ատյանի դատարան դիմելն ընդունված է անվանել վիճարկում, իսկ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարան դիմելը՝ բողոքարկում կամ գանգատարկում, այլ կերպ՝ առաջին ատյանի դատարան դիմելն անհամաձայնություն է վարչական մարմնի որոշման (վարչական ակտ, գործողության կամ անգործության) հետ:

Օրոշ երկրների (օրինակ՝ Ուկրաինա, ՌԴ և այլն) վարչադատավարական օրենսդրությունում ամրագրված է վարչական դատավարության բուն էությունը բացահայտող վարչական դատարան ներկայացվող «հայց» հասկացությունը, մասնավորապես՝ վերջինս ունի «վարչական հայցային դիմում» (административный иск), «վարչական հայցային դիմում» (административное исковое заявление) վերտառությունը և սահմանվում է հետևյալ կերպ. «Վարչական հայցային դիմումը դատարանին հասցեագրված գրավոր ձևակերպված պահանջ է՝ ուղղված անձի (անձանց) իրավունքների, ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանությանը» (Ռուսաստանի Դաշնության վարչական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդված)⁸ կամ. «Վարչական հայցը հանրային-իրավական հարաբերություններում իրավունքների, ազատությունների և շահերի պաշտպանության նպատակով վարչական դատարան ներկայացվող դիմումն է» (Ուկրաինայի վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետ)⁹: Կարծում ենք, որ նշված ձևակերպումները ողջամիտ չափով հիմնավորված են, քանի որ «հայց» եզրույթը կանխորոշում է քաղաքացիական դատավարության կարգով քննվող վեճի վերաբերյալ դատական

վարույթի հարուցման հիմք, իսկ երբ կիրառվում է «վարչական հայց» եզրույթը, միանշանակ բնորոշվում է վեճի հանրային-իրավական բնույթը և դրա լուծման վարչադատավարական ձևը: Միաժամանակ «վարչական հայցը» չի նույնականացվում մինչդատական կամ արտադատական կարգով ներկայացվող «վարչական բողոքի» հետ: Այսպիսով, «վարչական հայց» եզրույթը կիրառելու դեպքում հնարավոր է լինում հստակ տարանջատել քաղաքացիական դատավարության կարգով ներկայացվող «հայց» և մինչդատական կամ արտադատական կարգով ներկայացվող «վարչական բողոք» եզրույթները, հետևաբար, կարծում ենք, որ «վարչական հայց» եզրույթը պետք է օրենսդրական ամրագրում ստանա և ըստ այդմ էլ՝ սույն հոդվածի շրջանակներում վարչական դատարան ներկայացվող հայցը կարող ենք անվանել «վարչական հայց»: Ընդ որում, մեր կողմից առավել իրավաչափ է համարվում նշված եզրույթի հետևյալ բնորոշումը. «**Վարչական հայցը հանրային իրավահարաբերությունների ոլորտում առաջացող հանրային-իրավական բնույթի վեճից բխող և մի սուբյեկտի (սուբյեկտիվ նյութական իրավունքի ենթադրյալ կրողի) կողմից մեկ այլ սուբյեկտին (սուբյեկտիվ պարտականության ենթադրյալ կրողին) առաջադրվող գրավոր պահանջն է, որը ներկայացվում է վարչական դատարան՝ իրավունքների, ազատությունների պաշտպանության և խախտված իրավունքների վերականգնման նպատակով**»:

Վարչական հայցին առնչվող մեր հետազոտության մեթոդաբանության տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունի նաև դրա տեսակների իրավական հիմքերի և դրանց բարելավման հիմնախնդիրը: Վարչական հայցի տեսակները սահմանված են Օրենսգրքի

66-69-րդ հոդվածներով, այդպիսիք են՝ վիճարկման, պարտավորեցման, գործողության կատարման և ճանաչման հայցերը¹⁰:

Վարչական հայցի տեսակների վերաբերյալ արտահայտված են մի շարք կարծիքներ, որտեղ հիմնական շեշտադրումն արված է ճանաչման հայցի հետ՝ կապված խնդիրների լուսաբանմանը¹¹: Վարչական հայցի դասակարգման հիմնախնդիրների վերաբերյալ նույնպես իրականացվել են ուսումնասիրություններ, որոնցում անդրադարձ է արվել հայցվորի կողմից ճիշտ հայցատեսակ ներկայացնելու խիստ կարևորությանը¹²:

Ուսումնասիրելով և վերլուծելով հարեմական վարչական դատական պրակտիկայի նյութերը՝ կարելի է եզրակացնել, որ թեև օրենսդրորեն ամրագրված է հայցերի հստակ տարանջատումը՝ ըստ տեսակների, սակայն գործնականում ֆիզիկական անձինք հիմնականում «քախվում» են վարչական հայցերի սահմանազատման և ոչ իրավաչափ հայցատեսակ ներկայացնելու հետ:

Այսպես, Օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասից բխում է, որ *վիճարկման հայցով* ներկայացվում է պահանջ՝ անբողջությամբ կամ մասնակիորեն վերացնել միջամտող վարչական ակտը (ներառյալ՝ գուգորդող վարչական ակտի միջամտող դրույթները), այսինքն՝ անվավեր ճանաչել միջամտող վարչական ակտը: Վերլուծության ենթարկելով սույն դրույթը՝ կարելի է եզրակացնել՝

ա) վիճարկվող վարչական ակտը պետք է կրի միջամտող բնույթ, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «բ» ենթակետով ամրագրված է. «... Միջամտող վարչական ակտն այն վարչական ակտն է, որի միջոցով վարչական մարմինները մերժում, միջամ-

տում, ընդհուպ սահմանափակում են անձանց իրավունքների իրականացումը, որևէ պարտականություն են դնում նրանց վրա կամ ցանկացած այլ եղանակով վատթարացնում են նրանց իրավական կամ փաստացի դրությունը»¹³.

բ) վիճարկվող միջամտող վարչական ակտը պետք է լինի ոչ իրավաչափ, սակայն չպետք է լինի առոչինչ հանդիսացող վարչական ակտ (վարչական ակտի առոչինչ լինելու հիմքերը սահմանված են Օրենքի 62-րդ հոդվածով):

Պարտավորեցման հայցի դեպքում հայցվորը ներկայացնում է պահանջ ընդունելու այն բարենպաստ վարչական ակտը, որի ընդունումը մերժել է վարչական մարմինը, այսինքն՝ միջամտող վարչական ակտը վիճարկելու պահանջ (Օրենսգրքի 67-րդ հոդված): «... Պարտավորեցման հայցի դեպքում դատական պաշտպանությունն իրականացվում է ընդդեմ այնպիսի անգործության, որն առնչվում է վարչական ակտի ընդունմանը»¹⁴: Այս դեպքում պետք է առկա լինի վարչական մարմնի կողմից վարչական ակտի ընդունման վերաբերյալ մերժում, ինչն էլ ենթակա է բողոքարկման:

Գործողության կատարման հայցով պահանջվում է կատարել որոշակի գործողություններ կամ ձեռնպահ մնալու այնպիսի գործողություններից, որոնք ուղղված չեն վարչական ակտի ընդունմանը, ինչպես նաև տրամադրել օրենքով նախատեսված համապատասխան փաստաթուղթ՝ օրենքով սահմանված ժամկետում վարչական ակտ չընդունվելու հետևանքով վարչական ակտն ընդունված համարվելու դեպքում (Օրենսգրքի 68-րդ հոդված): Տվյալ դեպքում դատական պաշտպանությունն իրականացվում է ընդդեմ «... Այնպիսի անգործությանը, որը չի առնչվում վարչական ակտի ընդունմանը»¹⁵: «Ռբպես կանոն, գործողության կատարման հայցով քաղա-

Վարչական դատավարություն

ԽՄԸՏ 2017 թ 3 (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

64

քացին պետությունից հայցում է փաստացի գործողությունների կատարում, այսինքն՝ ռեալ ակտերի ընդունում: Օրինակ՝ տեղեկանքների տրամադրում, խորհրդատվություն, որոշակի փաստերի մասին պնդումների հերքում, դրամական վճարումներ, ներքին ծառայողական ակտերի անվավեր ճանաչում, հետևանքների վերացում»¹⁶: Գործողություններ կատարելուց ձեռնպահ մնալու պահանջով հայցը նշանակում է «գործողության կատարման բացասական հայց», կանխարգելիչ հայց¹⁷:

Օրենսդրի կողմից շեշտադրվել են *ճանաչման հայցին* ներկայացվող պահանջները, մասնավորապես՝

ա) ճանաչման հայցով կարող է պահանջվել ճանաչել որևէ իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը, սակայն պարտադիր նախապայման է վերը ներկայացված հայցերից որևէ մեկի բացասումը (Օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 1-ին մաս).

բ) ճանաչման հայցով կարող է պահանջվել ճանաչել վարչական ակտի առդինչ լինելը (Օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 2-րդ մաս).

գ) ճանաչման հայցով կարող է պահանջվել ոչ իրավաչափ ճանաչել այլևս իրավաբանական ուժ չունեցող միջամտող վարչական ակտը կամ կատարմամբ կամ որևէ այլ կերպ իրեն սպառած գործողությունը կամ անգործությունը, եթե հայցվորն արդարացիորեն շահագրգռված է ակտը կամ գործողությունը կամ անգործությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու մեջ, այսինքն՝

1) առկա է նմանատիպ իրավիճակում նմանատիպ միջամտող վարչական ակտ կրկին ընդունելու կամ գործողություն կրկին կատարելու վտանգ.

2) հայցվորը մտադիր է պահանջել գույքային վնասի հատուցում, կամ

3) դա նպատակ է հետապնդում վերականգնելու հայցվորի պատիվը, ար-

ժանապատվությունը կամ գործարար համբավը (Օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Այսպիսով, անձանց համար վերը ներկայացված սահմանազատումն ու դասակարգումը և՛ պարզ չէ, և՛ միևնույն ժամանակ ոչ էական, քանի որ վերջիններիս համար կարևոր է գործի քննության արդյունքը, հետևաբար, որպես մարդու իրավունքների վարչադատավարական պաշտպանության բարելավման միջոց կարելի է կիրառել վարչական դատարանների կողմից իրականացվող խորհրդատվական ծառայությունը: Նշված դասակարգումն ինքնանպատակ չէ, այն ուղղված է դատարան ներկայացվող պահանջների հստակությունն ապահովելուն: Ավելին, սխալ հայցատեսակն ընտրելը հայցվորի համար կարող է էական նշանակություն ունենալ: Օրինակ՝ 27.04.2016թ. մի շարք անձանց անունից Տ.Ենգոյանը հայցադիմում է ներկայացրել ՀՀ վարչական դատարան ընդդեմ ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի՝ խնդրելով. «... 1. Անվավեր ճանաչել և վերացնել Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի 21.04.2016թ. թիվ 15-Ա որոշումը՝ բողոքելով վարչական վարույթի հարուցումը մերժելու մասին, 2. պարտավորեցնել Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին հարուցել վարչական վարույթ, դրանց մասնակից դարձնել բոլոր դիմումատուներին, պատշաճ քննարկման առարկա դարձնել դիմումներում վկայակոչված փաստական հանգամանքները, 3. և/կամ պարտավորեցնել Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին սեփական նախաձեռնությամբ հարուցել վարչական վարույթներ, դրանց մասնակից դարձնել բոլոր դիմումատուներին, պատշաճ քննարկման առարկա դարձնել դիմումներում վկայակոչված փաստական հանգամանքները: ...Միաժամանակ դատարա-

նը նկատում է, որ 17.04.2016 թվականին տեղի ունեցած տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների արդյունքները 22.04.2016թ. ամփոփվել են և ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովների կողմից կայացվել են համապատասխան որոշումներ (տեղեկատվությունը հասանելի է ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի պաշտոնական կայքում՝ <http://www.elections.am>), որոնք ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 209-րդ հոդվածով սահմանված եռօրյա ժամկետում չեն վիճարկվել և դարձել են անբողոքարկելի: Ուստի, ներկայացված հայցը կարող է քննվել բացառապես ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված ճանաչման հայցի շրջանակներում՝ ընդհանուր հայցային կարգով: Իսկ հայցապահանջը պետք է համապատասխանի ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին»¹⁸: Փաստորեն դատարանը, կիրառելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, որի համաձայն. «Դատարանը մատնանշում է հայցադիմումներում առկա ձևական սխալները, առաջարկում է ճշտել ոչ հստակ հայցային պահանջները, ոչ ճիշտ հայցատեսակները փոխարինել պատշաճ հայցատեսակներով, տարբերակել հիմնական և ածանցյալ պահանջները, համայրել ոչ բավարար փաստական տվյալները, ինչպես նաև պահանջում է, որ ներկայացվեն գործի փաստական հանգամանքները պարզելու և գնահատելու համար անհրաժեշտ բոլոր ապացույցները», առաջարկել է ճշտել ոչ հստակ հայցային պահանջները և ոչ ճիշտ հայցատեսակները փոխարինել պատշաճ հայցատեսակով: Ելնելով նշվածից՝ ըստ էության, հայցատեսակը հայցվորների կողմից չփոփոխելը և պատշաճ հայցա-

տեսակով չփոխարինելը հիմք է հայցադիմումը մերժելու և գործը կարճելու համար: Նշենք, որ գործնականում վարչական դատարանների կողմից տոկոսային հարաբերությամբ առավել բարձր է վերադարձվող հայցադիմումների թիվը, քան մերժվող¹⁹:

Ամփոփելով վերոշարադրյալ նյութը՝ կարծում ենք, որ վարչական դատարանների կողմից խորհրդատվական ծառայության արդյունքները հաշվի առնելը կարող է հանգեցնել երկու շատ կարևոր հիմնախնդրի լուծմանը, մասնավորապես՝

ա) ֆիզիկական անձանց տրվող խորհրդատվական ծառայության դեպքում հնարավոր կլինի անձանց կողմից ոչ իրավաչափ հայցատեսակ ներկայացնելը, ինչն էլ իր հերթին կհանգեցնի դատարանների բեռնաթափմանը՝ ոչ իրենց բնորոշ գործառնություններից և դատավարական ժամկետների անհարկի ձգձգմանը.

բ) խորհրդատվական ծառայության գործունեության արդյունքների ամփոփումը և վերլուծությունն իր հերթին կնպաստի վարչական մարմինների ակտիվ իրավաչափությանը՝ այն առումով, որ նշված ծառայության գործունեությամբ կբացահայտվեն վարչական մարմինների վարչարարության թերությունները, որոնք հանգեցնում են մարդու իրավունքների խախտումների:

Վարչական դատարանների կողմից խորհրդատվական ծառայության ներդրման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ վարչական դատարանը չի կարող իր նախաձեռնությամբ փոխել հայցի տեսակը. ՀՀ վճարելի դատարանը ՎԳ/2514/05/09 վարչական գործով նշել է. «Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը հստակ տարանջատում է վիճարկման և ճանաչման հայցերի տեսակները: Հետևաբար, այդ հայցերից

Վարչական դատավարություն

ԽՄԼՏ 2017 Յ (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

66

որևէ մեկի ներկայացման դեպքում ՀՀ վարչական դատարանը պարտավոր է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը որոշել դրա շրջանակներում: Մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ ներկայացվում է վարչական ակտն առաջին ճանաչելու (ճանաչման հայցի) վերաբերյալ հայցադիմում, ՀՀ վարչական դատարանն իրավասու է վճիռ կայացնել վարչական ակտն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն առաջին լինելու մասին, կամ մերժել այդպիսի հայցադիմումը, և իրավասու չէ իր հայեցողությամբ փոփոխել հայցապահանջը՝ վարչական ակտը ճանաչելով անվավեր (վիճարկման հայց)»²⁰ կամ ՎԴ/3271/05/12 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «...Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թեև վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքում ներկայացված պահանջի սահմաններում՝ ձեռնարկելով անհրաժեշտ միջոցներ բողոքն ըստ էության քննելու համար, սակայն չի կարող սեփական նախաձեռնությամբ դուրս գալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության շրջանակներից, մասնավորապես՝ փոխել հայցի հիմքը և կայացնել դատական ակտ այն իրավական և փաստական հիմքերով, որոնք առաջին ատյանի դատարանում քննության առարկա չեն դարձվել»²¹, հետևաբար խորհրդատվական ծառայությամբ չի խախտվում վարչական դատարանի իրավասության շրջանակների սահմանը և փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե («ex officio») պարզելու վարչական դատավարության առանձնահատուկ սկզբունքը: Միաժամանակ նշենք, որ Օրենսգրքի 79-րդ հոդվածով սահմանված են հայցադիմումը վերադարձնելու վերաբերյալ դրույթները, որի վերաբերյալ իր դիրքորոշումն է արտահայտել նաև

Սահմանադրական դատարանը²²:

Հայցատեսակի սահմանազատման հիմնախնդրի հետ միաժամանակ առաջանում է հայցադիմումի ընդունելիության հարցը, ինչը որոշելիս հաշվի է առնվում ենթադրյալ խախտված իրավունքը՝ տվյալ անձին ակնհայտորեն պատկանելու կամ չպատկանելու հանգամանքը, իսկ գործի դատաքննության փուլում ստուգվում է նյութական իրավունքի խախտման առկայությունը. «...Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նկատել, որ օրենսդիրը վարչական դատարան ներկայացվող հայցադիմումին ընդունելիության հարցի լուծման առնչությամբ սահմանել է դատարանի լիազորությունների սպառնիչ ցանկը, որոնց իրականացմամբ՝ դատարանը վարչական դատավարության հիշյալ փուլում պետք է իրավական գնահատական տա, թե արդյո՞ք հայցվորն իրավասու է դիմել դատարան, արդյո՞ք առկա է նրա մոտ դատարան դիմելու իրավական պահանջ, արդյո՞ք հայցվորը կարող է հանդիսանալ խախտման օբյեկտ հանդիսացող իրավունքի կրող»²³:

Այսպիսով, վերը նշված դատական պրակտիկայի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ ըստ էության դատարանների կողմից իրականացվում է խորհրդատվական ծառայություն, սակայն մենք առաջարկում ենք այդ իրավական լուծմանը հաղորդել կառուցակարգային բնույթ՝ ապահովելով ծառայության անկախությունը՝ ինչպես կազմավորման, այնպես էլ գործունեության չափանիշներով և հետագայում միգրացիոն ընդլայնելով ծառայության շրջանակներն ընդհուպ՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումների կտրվածքով:

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (Փոփոխություններով), 06.12.2005, ՀՀՊՏ 2005.11.27:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (Փոփոխություններով), 06.12.2015թ., ՀՀՊՏ 2015.12.21:

3. «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք», ընդունված 21.02.2007, ՀՕ-135-Ն, ՀՀՊՏ 2007/20(544):

4. «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 28.10.2010, ՀՕ-136-Ն:

5. «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության Մեկնաբանություններ», ընդհանուր խմբագրությամբ՝ **Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի**, Երևան, 2010, էջ 209-210:

6. «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք», ընդունված 21.02.2007թ., ՀՕ-135-Ն, ՀՀՊՏ 2007/20(544):

7. **Իսրայելյան Գ.Վ.** «Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավունք (Ընդհանուր մաս)», Երևան, 2015, էջ 269:

8. "Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации", от 08.03.2015 N21-ФЗ, <http://www.consultant.ru/>.

9. "Кодекс административного судопроизводства Украины", от 06.07.2005, N2747-IV, <http://kodeksy.com.ua/>.

10. «Հայաստանի Հանրապետության Վարչական Դատավարության օրենսգիրք», ընդունված 05.12.2013թ., ՀՕ-139-Ն, ՀՀՊՏ 2013/73(1013):

11. **Դանիելյան Գ.Բ.** «Վարչական վարույթ և դատավարություն» (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2011, էջ 262-266: Южно-кавказский Юридический Журнал, 02/2011, Кардава Э., с. 18-21.

12. **Չիլինգարյան Ա.** «Վարչական հայցերի դատակարգման հիմնախնդիրներ»,

Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2014թ. մատաչրջանի նյութերի ժողովածու, էջ 364-376, publications.yysu.am, 08.09.2016թ.:

13. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 18.02.2004թ., ՀՕ-41-Ն, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317):

14. «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշում», ՍԴՈ-942 22.02.2011թ., www.concourt.am:

15. «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշում», ՍԴՈ-942 22.02.2011թ., www.concourt.am:

16. «Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր վարչական իրավունք» (ուսումնական ձեռնարկ), ընդհանուր խմբագրությամբ՝ **Վ.Պողոսյանի, Ռ.Ռուբեյի**, Երևան, 2011, էջ 386:

17. **Լուխերիանո Օ., Ռյուդիգեր Ռ., Ռայմերս Վ.** «Ուղեցույց Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր վարչական իրավունքի», Երևան, 2009, էջ 84:

18. «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի որոշում», ՎԴ/2173/05/16, 25.10.2016, datalex.am:

19. «2016թ. 1-ին կիսամյակի հաշվետվություն ՀՀ վարչական դատարանի գործունեության վերաբերյալ», www.court.am:

20. «Հայաստանի Հանրապետության վճարել դատարանի որոշում», ՎԴ/2514/05/09, 2010 <http://www.arlis.am/>:

21. «Հայաստանի Հանրապետության վճարել դատարանի որոշում», ՎԴ/3271/05/12, 2014, www.court.am, 23.09.2016:

22. «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշում», ՍԴՈ-1022, 17.04.2012, www.concourt.am:

23. «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի որոշում», ՍԴՈ-1022, 17.04.2012, www.concourt.am:

Քրեական դատավարություն

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

*ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ,
Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և
իրավունքի տեսության ամբիոնի վարիչ,
իրավագիտության դոկտոր*

Չորայր ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի
քրեական և քրեադատավարական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀԱՐՉԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԱՐՁԱՆԱԳՐԵԸ

Դատավարությունն իրավա-
կան նորմերով կարգավոր-
ված մենամարտ է, որն օժտված է
անհրաժեշտ երաշխիքներով և հնա-
րավորություն է ընձեռում օգտվել
միայն թույլատրված միջոցներից:
Դատավարական գործողությունների
իրականացման համար օրենսդրու-
թյամբ սահմանվում են պարտադիր
ձևաչափեր, ժամկետներ և իրակա-
նացման միջոցներ:

Դատավարական գործողություն-
ների կատարման օրենքով նախա-
տեսված կարգը չպետք է վերածվի
դատավարական ֆորմալիզմի: Եթե,
օրինակ, մենամարտողը չհետևի
օրենքով սահմանված կարգին կամ
չպահպանի որևէ գործողության կա-
տարման համար նախատեսված
ժամկետը (օրինակ՝ վերաքննիչ բողո-
քի, որպես վկա հարցաքննելու մասին
միջնորդության ներկայացման, փաս-
տաթղթերի պահանջման համար նա-
խատեսված կանոնները), ապա կա-
տարված գործողությունները համար-
վում են անվավեր, իսկ մենամարտո-
ղը կրում է այլևս անուղղելի վնաս¹:

Դատավարական ֆորմալիզմի սկզ-
բունքի սահմանափակման վերաբեր-
յալ Մոսկվայի պետական համալսա-
րանի դատավարագետները նշում են,
որ ոչ դատավարական, օրինակ՝ ոստի-
կանական գործունեության ֆորմալա-
ցումը (դատավարական օրենսգրքով
մանրակրկիտ կարգավորելը՝ հեղ.),
նույն ծավալով, ինչ դատավարական
գործունեությանը, սկզբունքորեն
պարտադիր չէ: Ավելին, քննություն
սկսելու մասին որոշում կայացնելիս
դատավարական գործունեության
ֆորմալացումը կարող է վնասակար
լինել, քանի որ դանդաղեցնում է հան-
ցագործության մասին տեղեկություն-
ների ստուգումը և նպաստում է
ստուգման գործընթացի բացահայտ-
մանը, ինչը ցանկալի չէ ինչպես
ստուգման գործընթացի (կարող է օգ-
նել հանցագործին թաքնվել), այնպես
էլ մարդու իրավունքների ապահով-
ման տեսանկյունից (անմեղները կա-
րող են անհարկի կասկածվել): Ասվա-
ծը չի նշանակում սակայն, որ ոստի-
կանական գործունեությունն ընդհան-
րապես կարգավորման կարիք չունի:

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ
Իշխանություն

Այսպես, մարդու իրավունքների պաշտպանությունը պահանջում է այդ իրավունքների սահմանափակման ընթացակարգի կարգավորում և այդ սահմանափակումների նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանում²:

Սամարայի պետական համալսարանի քրեական դատավարության ամբիոնի վարիչ Վ.Ա. Լազերևան նշում է, որ նույնիսկ քննչական գործողությունների ամենամանրակրկիտ կարգավորումը (դատավարական ձևը) ինքնին այն պահպանելու երաշխիք չէ: Դատավարագետը, որպես օրինակ, նշում է, որ ընթերակաների ինստիտուտը նախատեսված է որպես քննչական գործողությունների կատարման օրինականության երաշխիք, սակայն հայտնի է, որ օրենքի պահանջն ամեն օր և ամեն ժամ խախտվում է³:

Քննարկելով դատավարական ֆորմալիզմի բնույթը տեղեկատվական հասարակության ձևավորման և տեխնիկական միջոցների լայն կիրառման համատեքստում՝ անհրաժեշտ ենք համարում առանձնակի ուշադրություն դարձնել քննչական գործողությունների, մասնավորապես՝ հարցաքննության արձանագրման գործընթացում տեխնիկական միջոցների օգտագործման հնարավորությանը:

Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի «քրեական գործի ընթացքի արձանագրման պարտադիր լինելը» վերտառությամբ 29-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն. «Դատավարական գործողությունների ընթացքը և արդյունքներն արտացոլվում են արձանագրությունում, որը կազմվել է դատավարական գործո-

ղության ընթացքում կամ դրա ավարտից անմիջապես հետո»:

Ելնելով մեջբերված օրենսդրական կարգավորումից՝ ակնհայտ է դառնում, որ դատավարական բոլոր գործողությունները ենթակա են գրավոր արձանագրման, անկախ քրեական գործի քննության փուլից (նյութերի նախապատրաստում, նախաքննություն, դատական քննություն):

Մարդկությունն արդեն վաղուց մուտք է գործել տեղեկատվական դարաշրջան, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունը հռչակել է մոդերնիզացման գործընթացի սկիզբը, որի հիմնական բաղադրիչ է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումը: Այնուամենայնիվ, թղթային քրեական գործը հանդիսանում է քրեական դատավարության նյութական սուբստրատ:

Քրեադատավարական փաստաթղթաշրջանառությունն այնպիսի ծավալների է հասնում, որ քրեական գործով մեղադրական եզրակացությունները կալանավորված մեղադրյալների համար համապատասխան քրեակատարողական հիմնարկներ բերվում են բեռնափոխադրող ավտոմեքենաներով, այնուհետև դատարանում դրանք մի քանի օր հրապարակվում են մեղադրող դատախազի կողմից⁴:

Սույն հոդվածում կքննարկվեն հարցաքննության թղթային արձանագրմանը, որպես այլընտրանք՝ էլեկտրոնային արձանագրման եղանակի կիրառման նպատակահարմարությունը: Այս խնդիրը համակողմանի քննարկելու համար կվերլուծվեն հետևյալ հարցերը՝

- հարցաքննության թղթային եղանակով արձանագրելու արդյունավե-

Քրեական դատավարություն

տությունը.

- հարցաքննության ընթացքն էլեկտրոնային եղանակով արձանագրելու վերաբերյալ առկա գիտական մոտեցումները.

- հարցաքննության ընթացքն էլեկտրոնային եղանակով արձանագրելու վերաբերյալ արտասահմանյան երկրներում առկա կարգավորումները.

- հարցաքննության էլեկտրոնային եղանակով արձանագրելու և թղթային եղանակով միայն սղագրելու անհրաժեշտությունը:

Հարցաքննության թղթային եղանակով արձանագրելու արդյունավետությունը գնահատելու նպատակով քննիչների և փաստաբանների շրջանում անցկացվել է սոցիալական հարցում: Հատկանշական է, որ հարցման ենթարկված անձանց կողմից նշվել են արձանագրման թղթային տարբերակի մի շարք թերություններ, որոնց շարքում՝ անընթեռնելի ձեռագիր, ավելորդ ժամանակի ծախս, քննչական գործողության ընթացքի ամբողջական արտացոլման անհնարինություն և այլն: Նշված թերությունների մեծ մասը հետագայում կարող է հիմք հանդիսանալ կատարված քննչական գործողության արձանագրության՝ որպես սպացույցի օգտագործման թույլատրելիությունը վիճարկելու համար:

Հատկանշական է նաև, որ ըստ հարցման արդյունքների՝ հարցաքննության թղթային տարբերակով արձանագրման համար միջինում անհրաժեշտ է մեկից երեք ժամ, ինչը, մեր կարծիքով, չի բխում քրեական դատավարության արդյունավետությունից:

Հարցման արդյունքների համաձայն՝ հարցման ենթարկվածների

մասնակցությամբ 2015 թվականին կատարված քննչական գործողությունների ընթացքը 71,4% դեպքերում ընդհանրապես չի տեսանկարահանվել կամ ձայնագրառվել:

Քննչական գործողության ընթացքը պետք է ֆիքսել առավելապես տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ, որի դեպքում քննիչը մի կողմից կխնայի ժամանակ և նյութական ռեսուրսներ, մյուս կողմից՝ զրկված կլինի քննչական գործողության ընթացքը և արդյունքները միակողմանի արձանագրելու հնարավորությունից:

Քրեական դատավարության պարզեցման այս ուղղության մասին սկսել են հաճախ նշել նաև ռուս դատավարագետները: Այսպես՝ Պ.Պաստուխովը դոկտորական ատենախոսության մեջ նշում է, որ պետք է վերացնել քննչական գործողության արձանագրությունների մենաշնորհը. ապացույցի այս տեսակը պետք է լինի քննչական գործողության արդյունքների ամրագրման այլընտրանքային միջոց: Քննչական գործողության արձանագրություններից, որպես սպացույցների ամրագրման հիմնական ձևից, աստիճանաբար պետք է անցում կատարել դեպի տեխնիկական միջոցների օգտագործումը՝ տեսաձայնագրում, նկարահանում և այլն⁵: Ա. Կուխտան իրավացիորեն նշում է, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման և էլեկտրոնային կառավարության ստեղծման պայմաններում սպացուցման գործընթացի պարզեցումը և դեֆորմալիզացիան անխուսափելի է: Որպեսզի սպացուցման գործընթացը թղթայինից վերափոխվի ոչ թղթային ձևի՝ պետք է վերանայել հայրենական քրեական դատավարության գիտության հնացած հասկա-

ցությունների համակարգը: Անհրաժեշտ է անցում կատարել դատավարության մասնակիցների կողմից տեղեկությունների հավաքագրման նոր տեխնոլոգիաներին⁶: Այլ դատավարագետները նույնպես առաջարկում են պարզեցնել դատավարական ընթացակարգերը և հրաժարվել քննչական գործողությունների ընթացքն ամրագրելու արձանագրային ձևից, եթե քննչական գործողություն կատարելու ընթացքում կիրառվել է տեսանկարահանում⁷:

Անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ նաև քննչական գործողության տեսաձայնագրմանը զուգահեռ քննչական գործողության ընթացքն ամբողջ ծավալով թղթային արձանագրելու նպատակահարմարությանը: Բացի վերը հիշատակված կազմակերպական բնույթի թերություններից, հարցաքննության տեսաձայնագրման դեպքում գործողության ընթացքն ամբողջությամբ թղթային եղանակով արձանագրելու կարգը կարող է առաջացնել նաև դատավարական խնդիրներ: Մասնավորապես, կարծում ենք, որ տեսաձայնագրման դեպքում նույն քննչական գործողության կատարման վերաբերյալ ամբողջական թղթային արձանագրություն կազմելու դեպքում բարձր է հավանականությունը, որ կազմված թղթային արձանագրության և տեսաձայնագրության միջև ծագեն անհամապատասխանություններ, նույնիսկ հակասություններ, այսինքն՝ հարցաքննության տեսաձայնագրությամբ արձանագրվեն այլ խոսքեր և արտահայտություններ, իսկ թղթային արձանագրության մեջ դրանք նշվեն բոլորովին այլ կերպ: Նշվածը կարող է ապացույցի թույլատրելիությունը

վիճարկելու հիմք հանդիսանալ:

Դեռևս 1925 թվականին տեսանկարահանման՝ որպես ֆիքսացիայի միջոցի վերաբերյալ Ն.Պ.Մակարենկոն նշել է. «Դեպքի վայրի հաջող տեսանկարահանման դեպքում կարող է կազմվել դեպքի վայրի զննության համառոտ արձանագրություն, իսկ հակառակ դեպքում՝ տեսանկարահանման անհնարինության դեպքում, անհրաժեշտ է կազմել այնպիսի արձանագրություն, որը կներառի բոլոր մանրամասնությունները»⁸:

Ելնելով վերը շարադրվածից՝ կարծում ենք, որ նպատակահարմար կլինի տեսաձայնագրման դեպքում զուգահեռ կիրառել թղթային արձանագրման համառոտագրման կարգը, որտեղ համառոտ կներկայացվի համապատասխան գործողության կատարման տեղի, ժամանակի, մասնակիցների վերաբերյալ տեղեկություններ, ինչպես նաև կատարված դատավարական գործողության բովանդակության համառոտագիրը: Նշված արձանագրությանը պետք է կցվի համապատասխան էլեկտրոնային կրիչը, որը կպարունակի քննչական գործողության բովանդակության ամբողջական արտացոլում: Հատկանշական է նաև, որ հարցման ենթարկվածների ավելի քան 71%-ը կողմ է արտահայտվել քննչական գործողության ընթացքը տեսանկարահանելու կամ ձայնագրառելու դեպքում թղթային արձանագրության մեջ քննչական գործողության ողջ ընթացքի նկարագրության փոխարեն դրա սղագրության (համառոտագրության) արտացոլմանը:

Արձանագրման շարադրված տարբերակը կարելի է համեմատել դատական նիստերի արձանագրման դա-

Քրեական դատավարություն

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

72

տավարական կարգի հետ: Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 315-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն. «Դատական նիստի դահլիճում ձայնագրման համակարգ տեղադրված լինելու դեպքում արձանագրությունը վարվում է դատական նիստի ձայնային արձանագրման և համակարգչային եղանակով միաժամանակ համառոտագրման միջոցով: Համառոտագրումը դատական նիստերի դահլիճում կատարվող գործողությունների մասին նշումներն են: Հատուկ համակարգչային ձայնագրման համակարգի շահագործման, տվյալների արխիվացման և համակարգի պահպանության մանրամասն կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարությունը»:

2005 թվականի սեպտեմբերի 28-ին ՀՀ արդարադատության նախարարի թիվ 150-Ն հրամանի համաձայն՝ հաստատվել է հատուկ համակարգչային ձայնագրման համակարգի շահագործման, տվյալների արխիվացման և համակարգի պահպանության կարգը: Նշված հրամանին կից հավելվածով նախատեսված է դատական նիստերի համակարգչային արձանագրման համապատասխան կարգ: Այսինքն՝ ՀՀ քրեադատավարական ապացուցման գործընթացի մասնակիցներն արդեն իսկ ծանոթ են տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ կազմվող արձանագրությունների (համառոտ թղթային արձանագրություն կազմելու) պրակտիկային:

Շարադրվածի կապակցությամբ հարկ ենք համարում անդրադառնալ

սույն աշխատության շրջանակներում բարձրացված հարցի օրենսդրական կարգավորումների արտասահմանյան փորձին: Օրինակ՝ Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է. «Այն դեպքում, երբ մինչդատական վարույթում կատարվող դատավարական գործողության ընթացքը ֆիքսվում է տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ, այդ մասին նշվում է արձանագրության մեջ»:

Այն դեպքում, երբ տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ ֆիքսվում է հարցաքննության ընթացքը, ապա դատավարական գործողության մասնակիցների կողմից առարկության բացակայության պայմաններում ցուցմունքների տեքստը կարող է չարտադրվել համապատասխան արձանագրության մեջ: Այս դեպքում արձանագրության մեջ նշում է կատարվում այն մասին, որ ցուցմունքներն ամրագրված են տեղեկատվության կրիչի վրա, որը կցվում է արձանագրությանը»:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարծում ենք, որ առկա է մինչդատական վարույթում քրեադատավարական ապացուցման գործընթացի արդիականացման և պարզեցման անհրաժեշտություն, մասնավորապես՝ մինչդատական վարույթի ընթացքում կատարվող դատավարական գործողությունների արձանագրման ավելորդ ձևական պահանջների պարզեցման և տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ իրականացված դատավարական գործողությունների արձանագրման կարգի արդիականացման անհրաժեշտություն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Учебник гражданского процесса. Е.В.Васильковский. М., 1917г. // Allpravo.Ru, 2005г.
2. Курс уголовного процесса. Под ред. Л.В. Головки. М., Статут, 2016.
3. **Лазарева В. А.** Доказывание в уголовном процессе: учебник для бакалавриата и магистратуры. 2-е изд., перераб. и доп. М., Изд. Юрайт, 2011.
4. **Пастухов П.С.** Модернизация уголовно-процессуального доказывания в условиях информационного общества. Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2015.
5. **Кухта А.А.** Доказывание истины в уголовном процессе. Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Н. Новгород, 2010.
6. **Евстигнеева О. В.** Использование специальных познаний и научно-технических средств в процессе раскрытия и расследования преступлений. Использование современных технико-криминалистических средств и специальных познаний в борьбе с преступностью: материалы науч.-практ. конф. (24—25 апреля 1997г.). Саратов, 1998.
7. **Макаренко Н.** Техника расследования преступлений. Практическое руководство для судебных работников. Харьков, 1925.
8. Аппарат власти следственной/ Под общ. ред. Н.А.Колокова. М., Юрлитинформ, 2016.

-
1. Учебник гражданского процесса. Е.В.Васильковский. М., 1917г. // Allpravo.Ru, 2005г.
 2. Курс уголовного процесса. Под ред. Л.В. Головки. М., Статут, 2016, с. 41-42.
 3. **Лазарева В. А.** Доказывание в уголовном процессе: учебник для бакалавриата и магистратуры. 2-е изд., перераб. и доп. М., Изд. Юрайт, 2011, с. 58, 61.
 4. Аппарат власти следственной/ Под общ. ред. Н.А.Колокова. М., Юрлитинформ, 2016, с. 204.
 5. **Пастухов П.С.** Модернизация уголовно-процессуального доказывания в условиях информационного общества. Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2015, с. 25.
 6. **Кухта А.А.** Доказывание истины в уголовном процессе. Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Н. Новгород, 2010, с. 13.
 7. **Евстигнеева О. В.** Использование специальных познаний и научно-технических средств в процессе раскрытия и расследования преступлений. Использование современных технико-криминалистических средств и специальных познаний в борьбе с преступностью: материалы науч.-практ. конф. (24-25 апреля 1997г.). Саратов, 1998, с. 30.
 8. **Макаренко Н.** Техника расследования преступлений. Практическое руководство для судебных работников. Харьков, 1925, с. 22.

Նարեկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության ներքին անվտանգության վարչության ծառայողական քննությունների բաժնի տեսուչ

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

«ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ» ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՍԴԵԿՏԵՐԸ

Ա կնհայտ է, որ դատավարական ընթացակարգից դուրս, քրեական օրենքով նախատեսված՝ որոշակի անձի կողմից հանցագործություն կատարելու մասին թեզը թերի է և միակողմանի: Չէ՞ որ անհրաժեշտ է ոչ միայն ճիշտ ձևակերպել այն՝ հաշվի առնելով որոշակի արարքը որպես հանցագործություն որակելու հատկանիշները, այլև այն առաջադրելիս ճիշտ ծանուցել քրեական դատավարության մյուս մասնակիցներին, առաջին հերթին՝ մեղադրյալին: Որպեսզի մեղադրյալն իմանա, թե ինչի համար է մեղադրվում, հարկավոր է ծանուցել նրան համապատասխան մեղադրանքի մասին: Այլապես չի կարելի խոսել մեղադրանքի մասին: Մեղադրանքի ձևակերպման մեջ, բացի հանցավորի մասին տվյալներից, հանցագործության տեղից, ժամանակից և եղանակից, մանրամասնորեն և հստակ պետք է նշվեն արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ըկած փաստերը՝ հանցագործության դեպքի և դրա հետ կապված հանգամանքների մանրակրկիտ նկարագրությունը: Արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի իրացման առումով անընդունելի է, երբ իրավասու պաշտոնատար անձը համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում մեղադրանքը ձևակերպելիս սահմանափակվի միայն քրեական օրենքով արգելված արարքի ընդհանրական նկարագրությամբ: Նույն կերպ անընդունելի է, երբ հանցանքը մի խումբ անձանց կողմից կատարված լինելու դեպքում հանցակիցներին ներկայացվում է միևնույն մեղադրանքը՝ առանց հստակեցնելու նրանցից յուրաքանչյուրի կոնկրետ գործողու-

թյունները, հանցագործությանը նրանցից յուրաքանչյուրի մասնակցության բնույթն ու աստիճանը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր մեկ այլ որոշմամբ իրավական դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ ՀՀ քր. օր-ի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրանք առաջադրելիս քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում, ի թիվս այլոց, պարտավոր է ամրագրել նշված քրեաիրավական նորմով նախատեսված, հանրության համար վտանգավոր և քրեորեն պատժելի արարքի բոլոր հատկանիշները, այդ թվում՝ այն, թե հանցակիցներից յուրաքանչյուրն ում նկատմամբ և ինչպիսի բռնություն է գործադրել կամ այդպիսին գործադրելու սպառնալիք է տվել կամ ինչ գույք է ոչնչացրել կամ վնասել: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առանց նշված փաստական հանգամանքները պարզելու և մեղադրանքի ձևակերպման մեջ արտացոլելու հնարավոր չէ հանցակիցների արարքները որակել որպես մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարված խուլիգանություն [1]:

Քննելով դատավարական ասպեկտը՝ հարկավոր է նկատել, որ մեղադրանքը դատավարական գործողությունների միանգամայն որոշակի համակարգ է, որը ոչ միայն ուղղված է որոշակի մեղադրյալի դեմ, այլև բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում հենց նրա պաշտպանության համար [2]: Իսկապես, մեղադրանքը պարունակում է թեզ, որը բացահայտում է որոշակի անձի հանցագործություն կատարելը: Այն հիմք է դառնում մեղադրյալի նկատմամբ դատավարա-

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանութիւն

կան հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու որոշում ընդունելու համար, ինչը սահմանափակում է նրա իրավունքներն ու ազատությունները: Սակայն մյուս կողմից՝ հենց սահմանված դատավարական կարգով մեղադրանք առաջադրելը հնարավորություն է տալիս մեղադրյալ ճանաչված կոնկրետ անձին իմանալու, թե ինչի համար է ինքը մեղադրվում և դրա շնորհիվ կազմակերպելու իր պաշտպանությունը: Բացի այդ, մեղադրանք առաջադրելը հիմք է անձին մեղադրյալ ճանաչելու համար: Այդ կարգավիճակը, համապատասխանաբար, օժտում է նրան դատավարական իրավունքների մի ամբողջ համակարգով, ինչը դառնում է պաշտպանվելու արդյունավետ միջոց՝ թույլ տալով նշյալ անձին դառնալ քրեական դատավարության ակտիվ մասնակից՝ հիմնավորելով մեղադրանքին հակընդդեմ իր թեզերը: Ընդ որում, մեղադրյալը ստացած իրավունքներն իրացնում է դատավարական բնույթի գործողություններում իր շահերը պաշտպանելիս: Առանց մեղադրանքի նշյալ գործողություններն անհնար կլինեին, ուստի և անհնար կլինեին հենց մեղադրյալի կողմից իր իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելը:

Պաշտպանության իրավունքի իրացման համար մեղադրանքի ձևակերպման կարևորության հարցի վերաբերյալ դիրքորոշում է հայտնել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը: Մասնավորապես՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (ա) ենթակետի դրույթները մեղադրյալին իրավունք են վերապահում տեղեկացված լինելու ոչ միայն մեղադրանքի համար առիթ հանդիսացած նյութական փաստերի մասին, այլ նաև այդ փաստերի մանրամասն իրավական որակման մասին [3]:

Դատավարական ասպեկտը թույլ է տալիս տեսնել, որ մեղադրանքն ամբողջ

քրեական դատավարության յուրօրինակ շարժիչ է: Չէ՞ որ ըստ էության քրեական դատավարությունն իրավամբ կարելի է ներկայացնել որպես երկու կողմի վեճ այն թեզի ճշմարտացիության վերաբերյալ, որը և կոչվում է մեղադրանք: Մեղադրանքն այն էներգիայի աղբյուրն ու մղիչն է, որը շարժում է քրեական դատավարությունն արդար դատավճիռ կայացնելու ուղղությամբ:

Պետք է նկատել, որ մեղադրանքի հենց դատավարական ասպեկտն է կատարում գաղափարախոսական գործառույթը, ըստ որի՝ դատավարական գործողությունների համակարգում արտացոլվում է ամբողջ քրեական դատավարության գաղափարախոսությունը: Այդպես է, որովհետև, որպես դատավարական բնույթի գործողությունների համակարգ, հենց մեղադրանքին են անմիջականորեն առնչվում այնպիսի հիմնարար սկզբունքները, ինչպիսիք են անմեղության կանխավարկածի, կողմերի մրցակցության և հավասարության, մեղադրյալի պաշտպանվելու իրավունքի սկզբունքները: Նշյալ սկզբունքները պայմանավորում են մեղադրանքի և ամբողջ քրեական դատավարության առավել նշանակալի յուրահատկությունները: Դրանք թույլ են տալիս հետևություն անել տվյալ երկրի ժողովրդավարության և մարդասիրության մասին: Բայց դրանք առաջին հերթին բնութագրում են մեղադրանքը, ընդ որում, ամենից առաջ՝ դրա դատավարական կողմը: Հենց այդ պատճառով էլ մեղադրանքի դատավարական ասպեկտը գաղափարախոսության կրողն է:

Դատավարական ասպեկտը թույլ է տալիս նկատել, որ մեղադրանքն ամբողջ քրեական դատավարության առարկան է [4]: Այսինքն՝ քրեական դատավարությունն ուղղված է մեղադրանքի առաջ քաշած հարցերի ու հիմնախնդիրների լուծմանը: Այդ կարգավիճակում մեղադրանքը պայմանավորում է ոչ միայն ամբողջ քրեական դատավարությունը, այլև որոշակի քրեական գործի քննության ըն-

Քրեական դատավարություն

թացքը: Այն քրեական դատավարության առանցքն է, քանի որ դատավարական գործողությունների զգալի մասն արտացոլում է հենց մեղադրանքի առանձնահատկությունները:

Պետք է նշել, որ մեղադրանքի դատավարական ասպեկտն արտացոլված է քրեադատավարական օրենսդրության բազմաթիվ նորմերում: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 6-րդ հոդվածի 20-րդ կետում խոսվում է ոչ միայն մեղադրանքի նյութաիրավական ասպեկտի, այլև դրա դատավարական ասպեկտի մասին: Այստեղ նշված է, որ մեղադրանքը ոչ թե պարզապես որոշակի անձի կողմից քրեորեն պատժելի արարք կատարելու հիմնավորումն է, այլ այն, որ այդ հիմնավորումը տրված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով: Այսինքն՝ այդ նորմում բավականին հստակ սահմանվում է մեղադրանքի ոչ միայն նյութաիրավական ասպեկտը, այլև դրա դատավարական ասպեկտը:

Գործող քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված կարգը, որի մասին հիշատակվում է ՀՀ քր. դատ. օր-ի 6-րդ հոդվածի 20-րդ կետի վերոնշյալ նորմում, գործում է ընթացակարգային բնույթի մի շարք նորմերում, մասնավորապես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 203-րդ հոդվածում, որն այդպես էլ կոչվում է «Մեղադրանք առաջադրելու կարգը»: Հենց այս կարգն էլ մեղադրանքի դատավարական ասպեկտն է: Դատավարական ասպեկտին կարելի է դասել նաև ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ («Որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը և կարգը») և 204-րդ («Մեղադրանքի փոփոխումը և լրացումը») հոդվածների պահանջները:

Դատավարական ասպեկտի քննությունը տեղ է գտել նաև այլ երկրների քրեադատավարական օրենսդրությունում: Այսպես, ՌԴ քր. դատ. օր-ի 5-րդ հոդվածի 22-րդ կետում մեղադրանքը սահմանելիս նշվում է, որ այն իրենից ներկայացնում է պնդում որոշակի անձի կողմից քրեական օրենքով արգելված

արարք կատարելու մասին, որն առաջադրված է քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված կարգով: Այսինքն՝ այստեղ նույնպես ընդգծվում է այն, որ մեղադրանքի համար բավարար չէ միայն ձևակերպված լինելը, անհրաժեշտ է, որ այն առաջադրվի քր. դատ. օր-ի պահանջներին համապատասխան: Դա նշանակում է, որ ռուսաստանյան օրենսդիրը ևս շեշտում է, որ մեղադրանքի համար կարևոր է ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական ասպեկտը:

Մեղադրանքը ոչ միայն հանցագործություն կատարելու մեջ որոշակի անձի մեղավորության մասին պնդումն է, այլև այդ մեղադրանքն առաջադրելու հատուկ կարգը՝ սահմանված քր. դատ. օր-ով: Այսինքն՝ մեղադրանքը ոչ միայն պնդում է քրեորեն պատժելի արարք կատարելու մեջ որոշակի անձի մեղավորության մասին, այլև գործողությունների համակարգ է, որի շնորհիվ այդ պնդման մասին ծանուցվում է նշյալ անձը:

Մեղադրանքի դատավարական ասպեկտին մեծ նշանակություն էր տրվում նաև նախկինում գործող քրեադատավարական օրենսդրությունում: Այսպես, ՀԽՍՀ քր. դատ. օր-ի 135-րդ հոդվածում սահմանված էր որպես մեղադրյալ ներգրավելու կարգը, որում ասված էր, որ հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրանք առաջադրելու բավականաչափ հիմքերի առկայության դեպքում քննիչը կայացնում է պատճառաբանված որոշում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին: ՀԽՍՀ քր. դատ. օր-ի 140-րդ հոդվածում սահմանված էր մեղադրանք առաջադրելու կարգը: Բոլոր այդ դատավարական գործողությունները հանդես էին գալիս որպես մեղադրանքի անբաժանելի մաս: Դրանից ելնելով՝ ակնհայտ է, որ ներկայումս գործող քրեադատավարական օրենսդրությունը նախկինում գործողի ժառանգորդն է մեղադրանքի ըմբռնման մասով:

Հարկ է նշել նաև, որ միջազգային

փաստաթղթերին բնորոշ է այն, որ դրանք ևս մեղադրանքի մեջ տեսնում են ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական ասպեկտը: Այսպես, արդեն հիշատակված ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի՝ 10.12.1948թ. ընդունած Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 10-րդ հոդվածում ուշադրություն է հրավիրվում մեղադրանքի ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական ասպեկտին՝ նշելով համապատասխան դատավարական ընթացակարգերը:

Նույնը բնորոշ է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային (Հռոմ, 04.11.1950), որի 6-րդ հոդվածում ուշադրություն է հրավիրվում մեղադրանքի ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական ասպեկտին: Դա թույլ է տալիս հետևություն անել այն մասին, որ մեղադրանքը պետք է դիտել ոչ միայն որպես պնդում քրեորեն պատժելի արարք կատարելու մեջ որոշակի անձի մեղավորության մասին, այլև օրենքով միանշանակորեն ձևակերպված և իրավապահ մարմինների գործունեության մեջ գործնականում կիրառվող ընթացակարգ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («բ») ենթակետի մասով բերված բողոքի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանը գտել է, որ («ա») և («բ») ենթակետերը կապված են միմյանց հետ, և որ մեղադրանքի բնույթի և առիթների մասին տեղեկացված լինելու իրավունքը պետք է դիտել պաշտպանության նախապատրաստության լույսի ներքո [5]:

Քննարկված կողմերի (նյութաիրավական և դատավարական) միասնությունը թույլ է տալիս դիտարկել մեղադրանքի բովանդակությունը: Դրա էությունն այն է, որ եթե առկա է քրեորեն պատժելի արարք կատարելու մեջ որոշակի անձի մեղավորության մասին պնդումը, սակայն այն չի առաջադրվել օրենքով սահմանված ընթացակարգով, ապա դա դեռ մեղադրանք չէ:

Հետևաբար, օրենքով սահմանված գործողությունների հատուկ համակարգը, նույնպես պետք է լինի հետազոտության առարկա՝ մեղադրանքի բովանդակությունը հասկանալու համար: Գործողությունների այդ համակարգը ևս կազմում է մեղադրանքի բովանդակությունը:

«Մեղադրանք» հասկացության հետազոտությունը բնավ ոչ միշտ է ընթացել նշյալ երկու ասպեկտների միջոցով: Հնչած տեսակետների վերլուծությունից երևում է, որ մեղադրանքի հասկացության վերաբերյալ բանավեճն առավել հաճախ ծագել է այն պատճառով, որ հեղինակներն ընդունել են նշյալ ասպեկտներից միայն մեկը՝ ամբողջովին անտեսելով մյուսը [6]: Ներկայումս նույնպես բանավեճի հիմնական պատճառներից մեկը հենց այն է, որ բացակայում է ցանկությունն ընդունելու, որ մեղադրանքը քրեական դատավարության բավականին բարդ կատեգորիա է, և այն միայն մեկ ասպեկտով դիտարկել չի կարելի, քանի որ դրանով հետազոտվող հասկացությունը լրջորեն աղքատանում է: Այդ պատճառով չի կարելի մեղադրանքի նյութաիրավական և դատավարական ասպեկտները համարել փոխբացառող հակադրություններ: Դրանք միասնական են, և դրանց միասնականության մեջ է մեղադրանքի էությունը: Ուստի այս դեպքում որևէ փոխբացառման մասին խոսել չի կարելի, որովհետև դա աղավաղում է դատավարական իրականությունը: Սիևնույն ժամանակ, մեղադրանքի հասկացությունը որպես նշյալ երկու կողմերի միասնություն, ունի լուրջ մեթոդաբանական նշանակություն, քանի որ հնարավորություն է տալիս հասկանալու դրա բնույթը և ներկայումս գոյություն ունեցող ամբողջ քրեական դատավարության, այսինքն՝ խառը տիպի քրեական դատավարության բնույթը [7]:

Մեղադրանքը վերոնշյալ երկու կողմերի համատեքստում քննելը թույլ է տալիս տեսնել դրա էության բնութագրական գծերը: Դրանց շարքին են դասվում՝

1) ինքնին թեզը, որը պնդում է որոշա-

Քրեական դատավարություն

կի անձի մեղավորությունը հանցագործություն կատարելու մեջ, ինչը նախատեսված է քրեական օրենքի համապատասխան նորմով.

2) այդ թեզը որպես մեղադրանք ձևակերպելը, այսինքն՝ այն համապատասխանեցնելը պահանջներին, որոնք ներկայացնում է օրենքը մեղադրանքին.

3) մեղադրանքը հիմնավորելը գործով ձեռք բերված ապացույցներով՝ դրանք որոշակի համակարգի մեջ դասավորելով, որը թույլ է տալիս միանշանակ հետևություն անել որոշակի անձի կողմից հանցագործությունը կատարելու մասին.

4) մեղադրանքի կողմի գործունեությունն առաջադրված մեղադրանքը պաշտպանելու ուղղությամբ.

5) մեղադրանքի կողմի մյուս դատավարական գործունեությունը, որն ուղղված է մեղադրանքը պաշտպանելու համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծմանը:

Արդեն նշել ենք, որ մեղադրանքը, ըստ էության, քրեական դատավարության առարկա է, քանի որ հենց մեղադրանքի վրա է կենտրոնացած ամբողջ գործունեությունը քրեական դատավարության շրջանակում: Կասկած չկա, որ քրեական դատավարության էությունը մրցակցությունն է, վեճը, որն ընթանում է մեղադրանքի կողմի և պաշտպանության կողմի միջև [8]: Ընդ որում, այն ընթանում է հենց մեղադրանքի շուրջ: Մեղադրանքի կողմը հիմնավորում է մեղադրական թեզը, իսկ պաշտպանության կողմը ձգտում է հերքել այն: Ուստի և մեղադրանքը քրեական դատավարության առարկա է:

Մեղադրանքը ևս ունի իր առարկան, այսինքն՝ այն, ինչին դա ուղղված է: Մեղադրանքի առարկային անմիջական առնչություն ունի անվանումների ցանկը, որը նշված է ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որում սահմանված է, որ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման նկարագրական-պատճառաբանական մասում պետք է նշված լինեն՝

1) մեղադրյալի անունը, ազգանունը և նրա անձի մասին այլ տվյալներ.

2) մեղադրանքի ձևակերպումը՝ նշելով հանցագործության տեղը, ժամանակը, եղանակը և մյուս հանգամանքները:

Բացի այդ, որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման եզրափակիչ մասում շարադրվում է՝

1) անձին գործով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը,

2) Քրեական օրենսգրքի հոդվածը, հոդվածի մասը կամ կետը, որոնցով նախատեսված է կատարված հանցանքի համար պատասխանատվությունը:

Անշուշտ, ասել, որ թվարկված բոլոր կետերը մեղադրանքի առարկա են, ճիշտ չի լինի: Օրինակ՝ մեղադրյալի անունը, ազգանունը և նրա անձի մասին այլ տվյալներն ինքնըստիներքյան մեղադրանքի առարկա չեն: Սակայն հենց նշյալ թվարկումները բավականին պարզ ու հստակ մատնանշում են մեղադրանքի առարկան: Այսպես, բերված թվարկումներից պարզորոշ երևում է, որ մեղադրանքի առարկան որոշակի անձի մեղավորությունն է ենթադրյալ քրեորեն պատժելի արարք կատարելու մեջ՝ նշելով Քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածը:

Մեղադրանքի առարկայի նկատմամբ համանման մոտեցում են ցուցաբերում ԱՊՀ բոլոր երկրների քրեադատավարական օրենսդրությունները: Այսպես, ՌԴ քր. դատ. օր-ի 171-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ասվում է, որ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման մեջ, բացի որոշումը կայացնելու տարեթվից ու տեղից, ինչպես նաև՝ թե ով է այն կազմել, պետք է նշված լինեն՝

1) որպես մեղադրյալ ներգրավվող անձի անունը, ազգանունը և հայրանունը, նրա ծննդյան օրը, ամիսը, տարեթիվը և տեղը,

2) հանցագործության նկարագրությունը՝ նշելով հանցագործության տեղը, ժամանակը, ինչպես նաև ապացուցման ենթակա այլ հանգամանքները,

3) Ռուսաստանի Դաշնության Քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, մասը, կետը, որոնցով նախատեսվում է պատասխանատվություն նշյալ հանցագործության համար,

4) քննվող քրեական գործով անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը:

Մեղադրանքի առարկայի նման սահմանումը լիովին համապատասխանում է մեղադրանքի ընդհանուր հայեցակարգին, որի համաձայն՝ մեղադրանքն այն առանցքն է, որի շուրջ պտտվում է ամբողջ քրեական դատավարությունը: Իսկ մեղադրանքն ինքը պտտվում է այն թեզի շուրջ, որում նշվում է, թե ով է մեղավոր ենթադրյալ հանցագործության մեջ և հատկապես որ հանցագործության: Նշյալ թեզն առկա է անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման մեջ, ուստի այդ փաստաթուղթը պետք է համարել հիմնականներից մեկը քրեական դատավարությունում:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 371-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավճռի նկարագրական-պատճառաբանական մասում պետք է նշվի մեղադրանքի բովանդակությունը: Ըստ այդմ՝ հարց է ծագում, թե ինչ պիտի հասկանալ այդ ասելով, և ինչպես է մեղադրանքի բովանդակությունը հարաբերակցվում մեղադրանքի առարկայի հետ [9]:

Գատելով համատեքստից, որում գործածվում է նշյալ հասկացությունը, այն իմաստով մոտ է մեղադրանքի առարկայի հասկացությանը, թեև ոչ ամբողջովին է համընկնում դրան: Թվարկված ցանկից բացի, բովանդակությունը ներառում է նաև ապացույցները, որոնցով հիմնավորվել է համապատասխան մեղադրանքը:

Մեղադրանքի առարկան կապված է ապացուցման առարկայի հետ [10]: Այսպես, եթե համեմատենք դրանք, ապա դրանց միջև շատ ընդհանրություններ ի հայտ կգան: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածում նշված են քրեական գործով

ապացուցման ենթակա հանգամանքները: Դրանք կազմում են ապացուցման առարկան: Դրանց շարքում, մասնավորապես՝ նշվում են դեպքը և հանգամանքները (կատարման ժամանակը, տեղը, եղանակը և այլն) (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածի 1-ին կետ): Տվյալ հանգամանքը, ինչպես արդեն նշվել է, փոքր-ինչ այլ ձևակերպմամբ, հիշատակվում է ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, այսինքն՝ որպես մեղադրանքի առարկան կազմող հանգամանք: Նույն կերպ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշվում է կասկածյալի և մեղադրյալի առնչությունը դեպքին, իսկ նույն հոդվածի 4-րդ կետում խոսվում է քրեական օրենքով արգելված արարքը կատարելու մեջ անձի մեղավորության մասին: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ասվում է այն մասին, որ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման եզրափակիչ մասում պետք է տեղ գտնի անձին գործով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը, այսինքն՝ դրանով ընդունվում է անձի մասնակցությունը կատարված հանցագործությանը: Ինչպես երևում է, տվյալ դեպքում ևս առկա է այն հանգամանքների համատեղումը, որոնք ապացուցման առարկայի և մեղադրանքի առարկայի տարբեր են: Նույն պատկերն է նաև ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածի 3-րդ կետում՝ հանցագործության՝ քրեական օրենքով նախատեսված հատկանիշների առումով, որոնք նույնպես կազմում են ապացուցման առարկան: Այդ հանգամանքը փոքր-ինչ այլ ձևակերպմամբ իբրև հիմնական տարր նշվում է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման եզրափակիչ մասում (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Ապացուցման առարկայի և մեղադրանքի առարկայի միջև համընկնումների կապակցությամբ երբեմն առաջարկվում է դիտարկել դրանք որպես տարբեր եզրույթներ, որոնք նշանակում են մեկ հասկացություն: Ընդ որում, կախված համա-

Քրեական դատավարություն

տեքստից, կարող է կիրառվել այդ երկու հասկացություններից կա՛մ մեկը, կա՛մ մյուսը: Մասնավորապես, եթե խոսքը անձին որպես մեղադրյալ ճանաչելու մասին է, ապա ենթադրվում է, որ դա մեղադրանքի առարկան է: Իսկ եթե խոսքն ապացուցման գործընթացի մասին է, ապա գործածվում է ապացուցման առարկա եզրույթը:

Սակայն, կարծում ենք, ամեն ինչ այդքան պարզ չէ: Օրինակ՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածում ապացուցման ենթակա հանգամանքների շարքում նշվում են քրեական օրենքով նախատեսված՝ պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ խստացնող հանգամանքները (5-րդ կետ): Այնուհայտ է, որ մեղքը մեղմացնող հանգամանքները չի կարելի դիտել որպես համապատասխան մեղադրանքը կազմող հանգամանքներ[11]: Այլապես դա կհակասեր առողջ դատողությանը. չէ՞ որ չի կարելի մեղադրել այն բանում, որ դա մեղմացնում է համապատասխան անձի մեղքը: Ուստի ապացուցման առարկան կազմող նշյալ հանգամանքը ոչ մի դեպքում չի կարելի համարել նաև մեղադրանքը կազմող առարկա: Այսինքն՝ մեղադրանքի առարկայի հետ նա որևէ առնչություն չունի:

Բացի այդ, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 107-րդ հոդվածի 6-րդ կետում որպես ապացուցման ենթակա հանգամանքներ նշվում են այն հանգամանքները, որոնցով դատավարության մասնակիցը կամ քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձը հիմնավորում է իր պահանջները, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով: Նշյալ հանգամանքներին են դասվում ոչ միայն այն հանգամանքները, որոնք մեղադրական բնույթի են, այլև այնպիսիները, որոնք արդարացնում են մեղադրյալի գործողությունները: Այդ հանգամանքները չեն կարող միաժամանակ դիտվել և՛ որպես ապացուցման առարկան կազմող, և՛ որպես մեղադրանքի առարկան կազմող հանգամանքներ: Համապատասխան մեղավոր անձին արդա-

րացնող հանգամանքները մեղադրանքի հետ ոչ մի առնչություն չունեն:

Նշյալ պատճառով մեղադրանքի առարկան և ապացուցման առարկան իրար մոտ, ինչ-որ առումով նույնիսկ համընկնող հասկացություններ են, որոնք, սակայն նույնական չեն: Գրանց միջև ընդհանուրն այն է, որ և՛ մեղադրանքի առարկան, և՛ ապացուցման առարկան ենթակա են հիմնավորման նախաքննության և դատաքննության ընթացքում: Սակայն, դրանով հանդերձ, մեղադրանքի առարկան հիմնավորում է միայն մեղադրանքի կողմը՝ ներկայացնելով հանցանք գործելու մեջ մեղավոր անձին մեղկացնող ապացույցներ:

Պետք է նշել, որ մեղադրանքի առարկայի և ապացուցման առարկայի նկատմամբ համանման մոտեցում է առկա գրեթե բոլոր երկրներում: Այսպես, ՌԳ քր. դատ. օր-ում ևս համընկնում են առանձին հանգամանքներ, որոնք մտնում են մեղադրանքի առարկայի և ապացուցման առարկայի մեջ: Օրինակ՝ ՌԳ քր. դատ. օր-ի 73-րդ հոդվածում նշվում են հետևյալ հանգամանքները. հանցագործության դեպքը (հանցագործության ժամանակը, տեղը, միջոցը և այլ հանգամանքները (1-ին կետ)), անձի մեղավորությունը հանցագործություն կատարելու մեջ, նրա մեղքի ձևն ու շարժառիթները (2-րդ կետ): Նշյալ հանգամանքները միաժամանակ և՛ ապացուցման առարկա են, և՛ մեղադրանքի առարկա: Միևնույն ժամանակ գոյություն ունեն նաև հանգամանքներ, որոնք, լինելով ապացուցման առարկա, մեղադրանքի առարկա չեն: Այդպիսիք են՝ արարքի հանցավորությունն ու պատժելիությունը բացառող հանգամանքները (ՌԳ քր. դատ. օր-ի 73-րդ հոդվածի 5-րդ կետ), պատիժը մեղմացնող հանգամանքները (ՌԳ քր. դատ. օր-ի 73-րդ հոդվածի 6-րդ կետ), քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատվելուն հանգեցնող հանգամանքները (ՌԳ քր. դատ. օր-ի 73-րդ հոդվածի 7-րդ կետ):

Սակայն մեղադրանքի առարկայի և

սպացուցման առարկայի չհամընկնելը բնավ չի հերքում այն, որ հենց մեղադրանքն է այն առանցքը, որի շուրջ կառուցվում է ամբողջ քրեական դատավարությունը: Չէ՞ որ նույնիսկ այն հանգամանքները, որոնք չի կարելի դասել մեղադրանքի առարկային, բայց որոնք սպացուցման առարկա են, այնուամենայնիվ կապ ունեն հենց մեղադրանքի հետ: Այսպես, արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքներն այնպիսի հանգամանքներ են, որոնց առկայությունը հիմնավորվում է որոշակի անձի մեղավորությունը հերքելու համար: Այսինքն՝ միանգամայն ակնհայտ է կապը դրանց և առաջադրված մեղադրանքի միջև. չլինելը համապատասխան հանցանքը կատարելու մեղադրանքը, չէր լինի մաս հղումը համապատասխան հանգամանքներին, որոնք բացառում են արարքի հանցավորությունը: Մեղադրանքը հանդես է գալիս

որպես թեզ, որը պաշտպանության կողմը ձգտում է հերքել՝ բերելով համապատասխան փաստարկներ: Այստեղ ազդակն ստացվում է հենց մեղադրանքից:

Ապացուցման առարկան սվելի ընդգրկում է, քան մեղադրանքի առարկան, քանի որ այն ներառում է ոչ միայն հանգամանքները, որոնք կարող են մեղկացնել որոշակի անձին, այլև հանգամանքները, որոնք, հակառակը, կարող են արդարացնել նրան, կամ մեղմացնել նրա մեղքը [12]: Դա պայմանավորված է նրանով, որ սպացուցման առարկայի բնութագրերն են օբյեկտիվությունը, բազմակողմանիությունը և լրիվությունը: Ընդ որում, անհրաժեշտ է նշել, որ որոշ երկրների քրեադատավարական օրենսդրությունը հանգամանքների հետազոտման օբյեկտիվությունը, բազմակողմանիությունը և լրիվությունը դիտում են որպես սկզբունքներից մեկը:

1. Արթուր, Մացակ և Արմեն Բաղալյանների վերաբերյալ որոշում, ԼԴ/0227/01/12:

2. **Փոլին Մ.Ա.** Порядок предъявления обвинения требует изменений в законе // Уголовный процесс. М., ЗАО "Акцион-Медиа", 2014, N11, с. 68-72.

3. Pelisser and Sassi v. France, 1999 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, կետ 51:

4. **Բոբիլև Մ.Ս.** Обвинение как предмет уголовного правосудия // Уголовная юстиция: состояние и пути развития. Региональная научно-практическая конференция. Тюмень, 28-29 ноября 2002г. Тюмень: ИПЦ "Экспресс", 2003, с. 102-105.

5. Pelisser and Sassi v. France, 1999 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, կետ 54:

6. **Տրուկովա Վ.Վ.** Возникновение и развитие понятия обвинения в уголовном процессе // Известия Юго-Западного государственного университета. Серия: История и право. Курск: ГОУ ВПО "Юго-Западный гос. ун-т", 2013, N2, с. 67-71.

7. **Շաдрина Е.Г.** К вопросу о понятии обвинения в уголовном процессе России // Совершение деятели правоохранительных органов по борьбе с преступностью в современных условиях. Материалы Всероссийской научно-практической конференции (27-28 октября 2005г.). Тюмень, Изд-во ТГИМЭУП,

2006, Вып. 2, с. 292-295.

8. **Колоколов Н.А.** Обвинение и защита в российском уголовном процессе: баланс интессов - иллюзия или реальность // Уголовное судопроизводство. М., Юрист, 2006, N2, с. 2-7.

9. **Андреянов В.А.** Предмет и содержание обвинения // Актуальные проблемы совершенствования российского законодательства и правоприменения: Материалы международной научно-практической конференции (г. Уфа, 29 апреля 2009г.): В 3 ч. Ч. 3: Уголовно-правовые проблемы. Уфа, Акад. ВЭГУ, 2009, с. 10-17.

10. **Филиппов П.М.** Связь и совпадение предмета доказывания по уголовному обвинению и по гражданскому иску // Вопросы укрепления социалистической законности на предварительном следствии. Труды Высшей следственной школы МВД СССР. Волгоград, НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1976, Вып. 13, с. 119-122.

11. **Лубшев Ю.** Смягчающие вину обстоятельства в руках защитника // Российская юстиция. М., Юрид. лит., 1996, N10, с. 42-44.

12. **Смирнов Г.К.** Понятие, сущность и структура предмета доказывания по уголовным делам // Проблемы применения уголовно-процессуального законодательства. Сборник научных статей. М., Акад. Ген. прокуратуры РФ, 2009, с. 16-22.

Նարեկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության ներքին անվտանգության վարչության
ծառայողական քննությունների բաժնի տեսուչ

ԱՆՃԻՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ

ՆԵՐԳՐԱՎԵԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անձին՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու հարցը լուծելու համար նշանակություն ունեն ոչ միայն վերոնշյալ հիմքերը, այլև պայմանները: Անձին՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմանների հասկացությունը իրավաբանական գրականությունում ավելի քիչ է քննարկվում, քան հիմքերինը [1]: Ավելին, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու հարցը քննելիս հաճախ սահմանափակվում են հիմքերով՝ անգամ չհիշատակելով համապատասխան պայմանների առկայությունը: Մակայն անձին՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմանների մասին հարցը հետազոտել է դեռ Ի. Յա. Ֆոյնիցկին, որը ոչ միայն նշել է այդ պայմանները, այլև դասակարգել դրանք [2]:

Հասկանալու համար, թե ինչ են ներկայացնում իրենցից անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմանները և ինչով են դրանք տարբերվում հիմքերից, անհրաժեշտ է դիմել «պայմաններ» հասկացության ստուգաբանությանը: Ցանկացած պայմանի առանձնահատկությունն այն է, որ դա այս կամ այն երևույթի կամ գործողության հիմնական պատճառը չէ, սակայն հենց պայմանն է օժանդակում այդ երևույթի կամ գործողության ի հայտ գալուն և գոյություն ունենա-

լուն: Պայմանը այն համապատկերն է, որում կատարվում են որոշակի գործողություններ, կամ տեղի է ունենում ինչ-որ երևույթ: Պայմանների՝ հիմքերի համեմատ արտաքուստ երկրորդական նշանակությունը բնավ էլ թույլ չի տալիս չի անտեսել դրանք: Ընդհանուր առմամբ, անհրաժեշտ է միշտ հաշվի առնել պայմանները, եթե նպատակը այս կամ այն երևույթի իմաստը հասկանալն է կամ էլ այս կամ այն հարաբերությունը հնարավորինս հստակորեն կարգավորելը, այդ թվում՝ քրեական դատավարությունում:

Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար պայմանները հաշվի առնելը հատկապես կարևոր է, քանի որ դա թույլ է տալիս առավելագույն չափով ապահովել քրեական դատավարության ոլորտում հայտնված անձանց իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը՝ պաշտպանելով նրանց իրավապահ մարմինների պաշտոնատար անձանց հնարավոր կամայականություններից ու սխալներից: Պայմանները հնարավորություն են տալիս որոշելու, թե երբ գործարկել անձին՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մեխանիզմը՝ որպես նպատակադիր գործողությունների համակարգ:

ՄԱՐՏ 2017 թ 3 (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ընդ որում, «անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայման» հասկացությունը ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես էլ այլ երկրների գործող քրեադատավարական օրենսդրությունում չկա: Այսպես, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի վերնագիրն է «Որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը և կարգը», թեև տրամաբանական կլիներ «Որպես մեղադրյալ ներգրավելը» խորագրով 27-րդ գլխի առաջին հոդվածն անվանել «Որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը և պայմանները»: Նշյալ նորմում որևէ հիշատակում որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմանների մասին չկա: Այդուհանդերձ, դա բնավ չի վկայում այն մասին, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմաններ չկան, և որ դրանք ամրագրված չեն գործող քրեադատավարական օրենսդրությունում:

Ավանդաբար ընդունված է առանձնացնել որպես մեղադրյալ ներգրավելու չորս պայման՝

- 1) քրեական գործի ճիշտ հարուցում,
- 2) մեղադրանքը առաջադրող ճիշտ սուբյեկտ,
- 3) այն անձը, ում ենթադրվում է ներգրավել որպես մեղադրյալ, չպետք է լինի անձեռնմխելի,
- 4) քրեական գործը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար հիմքերի բացակայություն:

Քրեական գործի ճիշտ հարուցում ասելով՝ հասկացվում է այն, որ անձին մեղադրանք է առաջադրվում այն նույն հանցանքը կատարելու համար, որի վերաբերյալ նշյալ քրեական գործը հարուցվել է [3]: Ընդ որում, հնարավոր է համարվում փոփոխություն կատարել իրավախախտման որակման մեջ: Պարտադիր կերպով անփոփոխ պետք է մնան որակվող դեպքերը: Օրինակ՝ բավականին հաճախ են հարուցվում քրեական գործեր առողջությանը պատճառված ծանր վնասի փաստով (ՀՀ քր. օր-ի 112-րդ հոդված), իսկ մեղադրանք առաջադրելիս դրանք վերաորակվում են սպանություն կատարելու փաստի (ՀՀ քր. օր-ի 104-րդ հոդված): Այդ դեպքում մեղադրանք է առաջադրվում նույն հանցանքը կատարելու կապակցությամբ, բայց դրա այլ որակմամբ:

Տվյալ պայմանն ապահովում է այն անձի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը, որը ներգրավվում է որպես մեղադրյալ: Մասնավորապես՝ կանխում է քննիչի հնարավոր կամայականությունը, ինչպես նաև սխալները, որոնք կարող են լինել կատարված արարքը ոչ ճիշտ գնահատելու հետևանք: Դրանից բացի, ապահովվում է նախաքննության նպատակաուղղվածությունը, ինչը նպաստում է լրիվությանն ու բազմակողմանիությանը: Դրանով իսկ հնարավոր է դառնում պարզել կատարված արարքի հանգամանքները, որի հիման վրա կարելի է վերականգնել տեղի ունեցածի պատկերը: Դա այն բանի գրավականն է, որ հետագայում դատարանը արդար դատավճիռ կկայացնի:

Երկրորդ պայմանը՝ ճիշտ սուբ-

Քրեական դատավարություն

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

84

յեկտի կողմից մեղադրանք առաջադրելը, երաշխավորում է քրեական վարույթի օրինականության և այլ սկզբունքների ապահովումը, ինչպես նաև այն անձի իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը, որի նկատմամբ այդ մեղադրանքն առաջադրվում է: Նշյալ երաշխիքներն ապահովվում են այն բանով, որ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու սուբյեկտ են դատախազն ու քննիչը: Նրանք պաշտոնատար անձինք են, որոնք ունեն բավարար որակավորում՝ կատարված արարքը և դրան համապատասխան անձի մասնակցությունը ճիշտ գնահատելու համար: Արդեն տվյալ պաշտոնը զբաղեցնելը ենթադրում է, որ համապատասխան անձն ունի բարձրագույն իրավաբանական կրթություն և համապատասխան փորձ, որոնք երաշխավորում են ճիշտ դատավարական որոշումների ընդունումը [4]:

Բացի այդ, տվյալ պայմանը նշանակում է, որ կոնկրետ պաշտոնատար անձը ճիշտ է ընդունել քրեական գործն իր վարույթ: Այսինքն՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 190-րդ, 191-րդ հոդվածների պահանջները պահպանվում են: Դա թույլ է տալիս ներգրավել քննությանը, առաջին հերթին, այն քննիչներին, որոնց ենթակայությանը համապատասխանում է քննվող հանցագործության բարդությանն ու մյուս առանձնահատկություններին, երկրորդ՝ հանցագործությունը քննել այն վայրում, որտեղ այն կատարվել է, ինչը

թույլ է տալիս ավելի ամբողջականորեն ու ժամանակին պարզել կատարված հանցագործության հանգամանքները [5]:

Դրանից գատ, նշյալ պայմանը ներառում է նաև այն դեպքերը, երբ կոնկրետ պաշտոնատար անձը (քննիչը) չի կարող ընդունել քրեական գործն իր վարույթ: Խոսքը այն հանգամանքների մասին է, որոնք նախատեսված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 92-րդ հոդվածով, այսինքն՝ այն հանգամանքների, որոնց առկայությամբ բացարկ է հայտնվում քննիչին: Ինչ վերաբերում է դատախազին, ապա նրա վերաբերյալ նման հանգամանքներ նախատեսված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 91-րդ հոդվածով:

Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու երրորդ պայմանը անձեռնմխելիության իրավունք չունենալն է, ինչը ենթադրում է, որ նա կարող է ներգրավվել որպես մեղադրյալ: Այսպես, անձինք, որոնք օժտված են դիվանագիտական անձեռնմխելիությամբ, բացի ՀՀ քր. դատ. օր-ի 444-րդ հոդվածով սահմանված դեպքերից, չեն կարող ենթարկվել քրեական պատասխանատվության Հայաստանի Հանրապետությունում: Այս պահանջը պայմանավորված է միջազգային իրավունքով և միջազգային պարտավորություններով, որոնք ստանձնել է Հայաստանի Հանրապետությունը: Անձեռնմխելիության իրավունք ունեն նաև առանձին պաշտոնատար անձինք: Մասնավորապես՝ Հայաստանի Հանրապետության նախագահը կարող է ենթարկվել պատասխանատվության իր լի-

ազորությունների ավարտից հետո իր կարգավիճակին չառնչվող գործողությունների համար (Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 56.1 հոդված): Անձեռնմխելիության նման իրավունք է գործում նաև մի շարք այլ պաշտոնյաների համար:

Եվ վերջապես, որպես մեղադրյալ ներգրավելու չորրորդ պայմանը քրեական գործը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար հիմքերի բացակայությունն է: Այսինքն՝ խոսքն այն մասին է, որ պետք է բացակայեն քրեական գործը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար հիմքերը, որոնք նախատեսված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 35-րդ, 36-րդ և 37-րդ հոդվածներով: Եվ դա միանգամայն տրամաբանական է, քանի որ այդ հանգամանքների առկայության դեպքում չի կարելի անձին ներգրավել որպես մեղադրյալ, այլ հակառակը, պետք է դադարեցնել նրա նկատմամբ քրեական հետապնդումը: Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելն անգամ Հայաստանի Հանրապետության ՀՀ քր. դատ. օր-ի վերոնշյալ հոդվածներում թվարկված հանգամանքներ

րի առկայությամբ կնշանակի խախտել համապատասխան անձի իրավունքները, ազատություններն ու օրինական շահերը: Դա կլինի կամայականություն քննիչի կամ դատախազի կողմից, որով կանտեսվի գործող քրեադատավարական օրենսդրությունը:

Թերևս ճիշտ կլինի, որ նշյալ պայմաններն անմիջականորեն ամրագրվեն նորմերից մեկում, որով կվերանա դրանց ցանկացած երկիմաստ մեկնաբանություն, քանի որ կնպաստի մեկ նորմում դրանց համակարգմանը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի հոդվածում): Բացի իրավակիրառման հարմարավետությունից, դա կհանգեցնի անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մեխանիզմի միանման ըմբռնման, որը կբացառի արդարադատության գործունեության յուրաքանչյուր հայտնված անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի խախտումը: Առավել նպատակահարմար կլինի լրացնել ՀՀ քր. դատ. օր-ի 202-րդ հոդվածի նորմը՝ սահմանելով անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու պայմանների հասկացությունը՝ դրանք թվարկելու միջոցով:

1. *Никулина Т.Г.* История возникновения института привлечения в качестве обвиняемого и современные перспективы развития //Вестник Удмуртского университета. Серия Экономика и право, 2010, N2-4, с. 115-117.

2. *Фойницкий И.Я.* Курс уголовного судопроизводства. Т.2. СПб., 1996, с. 37, 38, 45.

3. *Андреянов В.А.* Предмет и содержание обвинения //Вестник Омской юридической академии, 2009, N10, с. 48-52.

4. *Серб Н.Л.* Законность постановлений органов предварительного расследования //Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета, 2011, N72, с. 341-347.

5. *Боруленков Ю.П.* Профессиональная компетентность следователя //Вестник Академии Следственного комитета Российской Федерации, 2014, N2, с. 93-98.

Ռատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵՍԿԱՆ ԴԱՍԼՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2016 թվականի նոյեմբերի 1-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Արթուր Արկադիի Մադոյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2016 թվականի մայիսի 18-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի պաշտպան Ա.Արզումանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ քննչական կոմիտեի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների քննչական բաժնում 2015 թվականի օգոստոսի 11-ին Ն.Ստեփանյանի հաղորդման հիման վրա հարուցվել է թիվ 12137515 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի հատկանիշներով:

Նախաքննության մարմնի 2015 թվականի հոկտեմբերի 11-ի որոշմամբ թիվ 12137515 քրեական գործի վարույթը կարճվել է Արթուր Մադոյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ, 147-րդ հոդվածներով, իսկ Նունե Ստեփանյանի նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով, և նրանց նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել՝ վերջիններիս արարքներում հանցակազմի բացակայության հիմքով:

Երևան քաղաքի դատախազի 2015 թվականի հոկտեմբերի 28-ի որոշմամբ թիվ 12137515 քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին 2015 թվականի հոկտեմբերի 11-ի որոշումը վերացվել է:

2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի որոշմամբ Ա.Մադոյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով: Ա.Մադոյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել չհեռանալու մասին ստորագրությունը:

2015 թվականի դեկտեմբերի 8-ի որոշմամբ Ա.Մադոյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 147-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել՝ արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով:

2015 թվականի դեկտեմբերի 17-ին Ա.Մադոյանի վերաբերյալ քրեական գործը՝ մեղադրական եզրակացությամբ, ուղարկվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի դատավճռով Ա.Մադոյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով առաջադրված մեղադրանքում արդարացվել է՝ ճանաչվել և հոշակվել է նրա անմեղությունն այդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի կատարման մեջ՝ մեղսագրված արարքին վերջինիս մասնակցությունն ապացուցված չլինելու հիմքով:

Ա.Մադոյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը՝ չհեռանալու մասին ստորագրությունը, վերացվել է:

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

3. Սեղադրող Տ.Ուզոյանի և տուժող Ն.Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2016 թվականի մայիսի 18-ի որոշմամբ բողոքները բավարարել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի դատավճիռը բեկանել և գործն ուղարկել է նույն դատարան՝ նոր քննության:

4. Վերաքննիչ դատարանի վերոգրյալ որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Ա.Մարդյանի պաշտպան Ա.Արզումանյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 թվականի օգոստոսի 2-ի որոշմամբ ամբաստանյալ Ա.Մարդյանի պաշտպան Ա.Արզումանյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ա.Մարդյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «(...) Նա 2015 թվականի օգոստոսի 2-ին՝ ժամը 13:00-ի սահմաններում, Երևան քաղաքի Նար-Դոսի 34 շենքի 10 բնակարանում իր դուստր Յանա Մարդյանին տեսակցելու հետ կապված հարցերի շուրջ վիճաբանել է իր նախկին կին Նունե Ստեփանյանի հետ, որի ընթացքում ձեռքերով 3-4 անգամ հարվածել է վերջինիս՝ աջ բազկի ա/3 ներսային մակերեսի արյունազեղման ձևով նրան պատճառելով առողջության թեթև վնասի հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածքներ» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 129):

6. Դատաբժշկական փորձաքննության թիվ 2219 եզրակացությանը արձանագրվել է. «(...) [Ն.Ստեփանյանի] աջ բազկի ա/3-ի ներսային մակերեսին առկա է 2*1,7սմ չափսերի դժգույն կարմրավուն գույնի թույլ կապտավուն երանգով արյունազեղում:

(...) Ն.Ստեփանյանի ստացած մարմնական վնասվածքը աջ բազկի ա/3-ի ներսային մակերեսի արյունազեղման ձևով պատճառվել է բութ առարկայի ներգործության հետևանքով, հնարավոր է նշված ժամանակին և հանգամանքներում, որը առողջության թեթև վնասի հատկանիշներ չի պարունակում» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 9-10):

6.1. Տուժող Ն.Ստեփանյանը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ Ա.Մարդյանը բնակարանում վիճաբանության ընթացքում ձեռքերով 3-4 անգամ հարվածել է իր ձեռքերին, որի հետևանքով առաջացել է մեկ վնասվածք՝ կապտուկ (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 67):

6.2. Ամբաստանյալ Ա.Մարդյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել և ցուցմունք է տվել այն մասին, որ «(...) [Վիճաբանության ժամանակ Ն.Ստեփանյանին չի հարվածել, ավելին նրան չի հրել, քանի որ նա գտնվել է իրենից մոտ 2 մետր հեռավորության վրա, իսկ իրենց միջև՝ իրեն ավելի մոտ գտնվել է Ս.Մարդյանը: (...) Ամբողջ վիճաբանությունը տևել է 3-4 րոպե:

Կապված երեխաների նախաքննական ցուցմունքների հետ՝ կարծում է, որ այդ մեղադրող ցուցմունքները նրանք տվել են նախկին կնոջ հորդորներով, քանի որ ավագ դատերը խոստացել էր գնել iPhone 6 հեռախոս, իսկ կրտսերին՝ ճանապարհորդություն ԱՄՆ՝ Դիսնեյլենդ» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 66-67):

6.3. Վկա Միլվա Մարդյանը 2015 թվականի օգոստոսի 25-ի իր ցուցմունքում հայտնել է. «(...) [Զ]գում էի ոնցա հայրս հարվածում մորս ձեռքերով ձեռքերին, (...) պապան մամային մոտավորապես խփել է 3 անգամ (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 31-32):

2015 թվականի դեկտեմբերի 7-ին առերես հարցաքննվելով հոր՝ Ա.Մարդյանի հետ, Ս.Մարդյանը հայտնել է. «(...) [Ե]ս պարզապես նախորդ ցուցմունքներում հարվածել՝ ասելով նկատի եմ ունեցել հրելը, որի համար գրչում եմ, խնդրում եմ հիմք ընդունել իմ ներկայիս ցուցմունք

Դատական պրակտիկա

ըը» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 106-107):

Լրացուցիչ հարցաքննության ընթացքում վկան հայտնել է. «(...) [Պ]արզապետ նախկինում մի փոքր սխալ ցուցմունք եմ տվել և այդ սխալն առերեսման ժամանակ շտկել եմ: Նախկինում ես ցուցմունքը տվել եմ ենթադրությունների հիման վրա, իսկ այժմ, ավելի ճիշտ առերեսման ժամանակ ես տվել եմ ճշմարիտ ցուցմունք և խնդրում եմ այն ընդունել որպես հիմք» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 108):

Դատաքննական ցուցմունքում վկա Ս.Մարդյանը նշել է, որ ծնողների միջև տեղի ունեցած վիճարկության ժամանակ հայրը չի հարվածել մորը: Պարզաբանելով հիշյալ ցուցմունքների հակասական լինելը՝ վկան պնդել է, որ նախաքննական ցուցմունքները տվել է փոքր-ինչ շփոթված, հոր վրա բարկացած վիճակում, այդ իսկ պատճառով ներկայացրել է, թե իբր եղել են հարվածներ վերջինիս կողմից (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 69):

6.4. Անչափահաս վկա Յանա Մարդյանը 2015 թվականի նոյեմբերի 12-ին տվել է հետևյալ ցուցմունքը. «(...) Ես տեսա, որ հայրս մորս հրելով և ձեռքերին **հարվածելով**, նրան հրեց տան ներս և ինքն էլ մտավ ներս: Նա տան ներսում էլ էր շարունակում մորս հետ վիճել, մինչև Սիլվան հորս հրելով դուրս հանեց տնից և փակեց դուռը» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 86-87):

Նախաքննության մարմնի կողմից կազմված մեղադրական եզրակացությունում նշվել է, որ Յանա Մարդյանը 2015 թվականի նոյեմբերի 12-ին տված ցուցմունքով հայտնել է, որ հայրը **3-4 անգամ** ձեռքերով հարվածել է մոր ձեռքերին (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 128):

3.Մարդյանը դատարանում ժխտել է այն հանգամանքը, որ հայրը հարվածներ է հասցրել մորը (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 70):

7. Առաջին ատյանի դատարանն արձանագրել է. «(...) Դատարանն արձանագրում է, որ նախաքննության ժամանակ, բացի տուժողի՝ իրեն հարվածներ հասցնելու մասին ցուցմունքից՝ նմանատիպ տվյալներ են ձեռք բերվել նաև վկա Սիլվա Մարդյանի սկզբնական ցուցմունքով: Հոր կողմից մորը հարվածներ հասցնելու մասին /առանց դրանց քանակը կոնկրետացնելու/ գործի նախաքննությանը ցուցմունք է տվել նաև անչափահաս վկա Յանա Մարդյանը:

Այդուամենայնիվ, դատարանը գտնում է, որ նախաքննությանը ձեռք բերված տվյալների ամբողջությունը բավարար չէ ամբաստանյալ Մարդյանի մեղքը հիմնավորված համարելու տեսանկյունից, բանի որ Սիլվա Մարդյանի և Յանա Մարդյանի կողմից նախաքննության սկզբում տրված ցուցմունքները ոչ միայն չհաստատվեցին դատաքննության ժամանակ, այլ նաև հերքվեցին հենց վերջիններիս կողմից: Ավելին, իր՝ նախաքննության սկզբնական ընթացքում հոր դեմ տրված ցուցմունքը փոխել և նրա կողմից մորը չհարվածելու մասին ցուցմունք է տվել նաև Սիլվա Մարդյանը դեռևս նախաքննության ընթացքում:

(...)

Դատարանը, համադրելով [վկա Սիլվա Մարդյանի] դատաքննական և նախաքննական ցուցմունքները, դրանցից առավել փաստարկված է դիտում դատաքննականը, բանի որ արժանահավատ է համարում այն, որ վկան, նախաքննական ցուցմունքները շարադրելիս, նոր տեղի ունեցած դեպքի ազդեցության ներքո, ինչպես նաև պայմանավորված՝ ԱՄՆ մեկնելը հոր կողմից խոչընդոտելու հանգամանքներով, ելնելով նաև տարիքային առանձնահատկություններից ու այդ պահին գտնվելով հոգեբանական լարված վիճակում ու լինելով շփոթված ու զայրացած, նախաքննական մարմնին է ներկայացրել մեղադրող բնույթի ցուցմունքներ, որոնք, իրականում, չեն համապատասխանել Ա.Մարդյանի դրսևորած վարքագծին և նրա կողմից իրականացրած գործողություններին:

(...)

(...) Համադրելով անչափահաս Յանա Մարդյանի դատաքննական և նախաքննական

ցուցմունքները, դատարանն ընդգծում է, որ նա վիճաբանության ժամանակ հիմնականում գտնվել է հարևան սենյակում՝ ժամանակ առ ժամանակ իր կողմից բացվող ու փակվող դռան արանքից հետևելով ծնողների գործողություններին:

Այլ խոսքով, դատարանը փաստում է, որ վկան, լինելով հարևան սենյակում, անմիջապահ նորեն չի գտնվել դեպքի՝ վիճաբանության վայրում, և դրա մանրամասներին ականատես է եղել միայն դուռը բացելու և փակելու ժամանակ: Այդ պայմաններում, սակայն ևս վկան դատարանում հստակ նշեց, որ իր նայելու ժամանակ հոր կողմից մորը հարված հասցնելու փաստի ականատես չի եղել:

Այս առումով, դատարանը ցանկանում է ուշադրության արժանացնել այն հանգամանքը, որ նախաքննական մարմինը ցանկացած ձևով փորձելով հիմնավորել ամբաստանյալի մեղքը, անչափահաս Յանա Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքն արտացոլելով մեղադրական եզրակացության մեջ, անհիմն նշել է, թե «...Տանը վիճաբանությունը շարունակվել է, որի ընթացքում հայրը 3-4 անգամ ձեռքերով հարվածում մորը...» (...):

(...) Անչափահաս վկա Յանա Մադոյանն իր կողմից տրված միակ նախաքննական ցուցմունքում հարվածների քանակի մասին որևէ տվյալ չի նշել, այլ միայն հայտնել է, որ «...Հայրս մորս հրելով և ձեռքերին հարվածելով նրանց հրեց ներս ու ինքն էլ մտավ ներս...»:

Հիշյալ ցուցմունքում, սակայն քննիչը չի դետալացրել, թե քանի հարված է հասցրել Մադոյանը կնոջը, բնականաբանի որ հատվածում և ինչպես է դա տեսել անչափահաս վկան ու որ պահին հատկապես:

(...)

Վերոգրյալ ապացույցների համակարգային վերլուծության արդյունքում, դատարանն արձանագրում է, որ Ն.Ստեփանյանի՝ իր նկարագրած ձևով ու պայմաններում մարմնական վնասվածք ստանալու կամ ֆիզիկական ցավ պատճառելու հանգամանքը հաստատվում է միայն իր՝ տուժողի ցուցմունքով:

(...) [Հետագրտված ապացույցների ընդհանուր ամբողջությունը վերլուծելով և գնահատելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից կայացված հիշյալ որոշումների լույսի ներքո, դրանք համադրելով մեղադրանքի ձևակերպման, գործով հավաքված ապացույցների և դատարանի մտադրանքի հիման վրա ձևավորված ներքին համոզմունքի հետ՝ հնարավոր չէ հանգել հիմնավոր հետևության առ այն, որ Ա.Մադոյանը 3-4 անգամ հարվածել է Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին, որի արդյունքում վերջինիս մարմնի վրա առաջացել է առողջությանը թեթև վնասի հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածք: (...)] (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 71-102):

8. Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը և գործն ուղարկելով նույն դատարան՝ նոր քննության, փաստել է. «(...) [Առաջին ատյանի դատարանն անդրադառնալով] վկա Սիլվա Մադոյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներին, անարժանահավատ է համարել վերջինիս նախաքննական ցուցմունքը] (...):

Վերոգրյալի կապակցությամբ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է հետևյալը. Վկա Սիլվա Մադոյանը դեպքի շուրջ բացատրություն է տվել դեպքից 6 օր անց՝ 08.08.2015 թվականին՝ հայտնելով, որ «.../ Հայրս ձեռքերս առաջ էր մեկնում դեպի մայրս, որի ժամանակ 2-3 անգամ փորձում էր հարվածել և հարվածները դիպան մայրիկիս ձեռքերին, դրանից հետո ես բացել եմ դուռը և հայրիկիս դուրս հրավիրել և նա հեռացել է: /.../»:

Այնուհետև Սիլվա Մադոյանը նույն հանգամանքների շուրջ որպես վկա հարցաքննվել է 25.08.2015 թվականին, որի ժամանակ նույնպես պնդել է, որ հայրը մոտավորապես 3 անգամ հարվածել է մորը:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանն անհիմն է համարում Դատարանի պատճառաբանություններն այն մասին, որ վկա Սիլվա Մադոյանի նման ցուցմունքներ տալը պայ-

Դատական պրակտիկա

մանավորված է եղել նրա տարիքային առանձնահատկություններով, ինչպես նաև հոգեբանական լարված վիճակով պայմանավորված:

Դատարանն անդրադարձնալով անչափահաս վկա Յանա Մարդյանի նախաքննական ու դատաքննական ցուցմունքներին, արձանագրել է, որ վերջինս իր կողմից տրված նախաքննական ցուցմունքում հարվածների քանակի մասին որևէ տվյալ չի նշել, իսկ քննիչը չի դետալացրել, թե քանի հարված է Ա.Մարդյանը հասցրել կնոջը, բնակարանի որ հատվածում և ինչպես է դա տեսել անչափահաս վկան ու որ պահին հատկապես:

(...)

Վերը նշվածի կապակցությամբ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Թեև անչափահաս վկա Յանա Մարդյանի նախաքննական ցուցմունքով չի հաստատվում ամբաստանյալ Ա.Մարդյանի կողմից տուժող Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին հասցված հարվածների քանակի մասին տվյալ, սակայն վկան իր նախաքննական ցուցմունքով հստակ հայտնել է, թե ինչպես են հայրը և մայրը վիճել դրան դիմաց, իսկ ինքը վիճաբանությանը հետևել է դրան արանքից և տեսել, թե ինչպես է հայրը հրել մորը և հարվածել նրա ձեռքերին:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանն անհիմն է համարում Դատարանի դատողություններն այն մասին, որ քննիչը չի դետալացրել, թե բնակարանի որ հատվածում է ամբաստանյալը հարվածներ հասցրել տուժողին և ինչպես է դա տեսել անչափահաս վկան ու որ պահին հատկապես:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը՝ Դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցները վերլուծելով և գնահատելով Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների վերաբերյալ 01.11.2012 թվականի թիվ ԱԲԳ/0176/01/11 նախադեպային որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո, գտնում է, որ սույն գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցությամբ **հաստատվում է**, որ ամբաստանյալ Ա.Մարդյանը ձեռքերով 3-4 անգամ (մեկից ավելի) հարվածներ է հասցրել տուժող Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին, որի արդյունքում նրան պատճառվել է ֆիզիկական ցավ և առողջության թեթև հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածքներ, այն է՝ աջ բազկի ա/3-ի ներսային մակերեսի արյունազեղման ձևով:

(...)

(...) Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ Դատարանի հետևություններն այն մասին, որ գործի քննությամբ ձեռք չի բերվել ապացույցների բավարար ամբողջություն առ այն, որ ամբաստանյալ Ա.Մարդյանը հարվածներ է հասցրել տուժողի մարմնին, այդ թվում՝ ձեռքերին, հիմնագործ են, չեն բխում սույն գործի փաստական տվյալներից, Դատարանը պատշաճ գնահատության չի ենթարկել սույն գործի փաստական հանգամանքները, ինչի արդյունքում չի կիրառվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, որը ենթակա էր կիրառման, այսինքն՝ տեղի է ունեցել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում: (...) Վերաքննիչ դատարանի սույն որոշմամբ արված եզրահանգումները չեն կարող մեկնաբանվել որպես հանցանքի կատարման մեջ ամբաստանյալի **մեղքի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ դատողություններ:**

(...)

Գործի նոր քննության ընթացքում ընդհանուր իրավասության դատարանը պետք է պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտի գործով ձեռք բերված և սույն դատավճի հիմքում դրված բոլոր ապացույցները՝ դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության և գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից, այդ ապացույցները ենթարկի բազմակողմանի և օբյեկտիվ ստուգման, դրանց վերլուծության, այն այլ ապացույցների հետ համադրելու միջոցով և հանգի համապատասխան եզրակացության՝ ամբաստանյալ Ա.Մարդյանի **մեղավորության կամ անմեղության վերաբերյալ** (տե՛ս քրեական գործ, հատոր

3, թերթեր 63-70):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

9. Բողոքաբերը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 25-րդ, 127-րդ, 358-րդ և 371-րդ հոդվածների, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքը և անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը:

Ի հիմնավորումն իր վերոհիշյալ փաստարկների՝ բողոքաբերը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը չի պատճառաբանել, թե ինչ չափորոշիչներով է առաջնորդվել այս կամ այն ապացույցների որոշ մասին մյուսների նկատմամբ առավել կամ նվազ նշանակություն տալիս կամ դրանց մի մասը արժանահավատ, իսկ մյուսներն անարժանահավատ համարելիս: Գործով ձեռք բերված ապացույցներն իրենց համակցությամբ ոչ միայն չեն հիմնավորում Ա.Մադոյանի մեղավորությունը, այլև բացառում են մեղավորության ողջամիտ հավանականությունը: Ըստ բողոքաբերի՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացված դատական ակտը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության արդյունք չէ, գործում առկա ապացույցները վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցության մեջ չեն վերլուծվել: Ավելին, բողոքաբերի կարծիքով՝ Վերաքննիչ դատարանը, արձանագրելով, որ գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցությամբ հաստատվում է ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի կողմից ձեռքբերով 3-4 անգամ տուժող Ն.Ստեփանյանի ձեռքբերին հարվածներ հասցնելը, արդեն իսկ հաստատված է համարել Ա.Մադոյանին մեղադրված արարքի կատարումը:

10. Բողոքողայի հիման վրա բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2016 թվականի մայիսի 18-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի դատավճռին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական ակտը բեկանելու և գործը նոր քննության ուղարկելու՝ Վերաքննիչ դատարանի լիազորության իրացման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի սույն գործով անհրաժեշտ է արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկան ճիշտ ձևավորելու համար:

1. Վերաքննիչ դատարանի լիազորությունները, դատական ակտին ներկայացվող պահանջները.

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. Ա.Մադոյանի նկատմամբ կայացված արդարացման դատավճիռը բեկանելիս և գործը նոր քննության ուղարկելիս Վերաքննիչ դատարանը պահպանել է արդյոք դատական ակտին ներկայացվող պահանջները:

13. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն. «Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարում է վերաքննիչ բողոքը՝ համապատասխանաբար ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով կայացվում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ, կամ գործն ուղարկվում է համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալը (...)»:

Դատական պրակտիկա

Մեջբերված նորմը վերլուծության ենթարկելիս Հ.Մակարյանի գործով որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «(...) [Վերաքննիչ դատարանն իրավասու է բեկանել բողոքարկված դատական ակտը և գործն ուղարկել նոր քննության սահմանելով նոր քննության ծավալը՝ նպատակ ունենալով՝

ա) լրացնել վերաքննության փուլում գործն ամբողջ ծավալով քննելու իրավագործության բացակայությունը,

բ) կանխել վերաքննիչ դատարանի կողմից որպես առաջին ատյանի դատարան հանդես գալու հնարավորությունը,

գ) ապահովել դատական ատյանների միջև գործառութային կապերի տրամաբանական բնույթը,

դ) երաշխավորել ամբաստանյալի արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը՝ նոր քննության արդյունքում առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված դատական ակտի հետ անհամաձայնության դեպքում վերաքննության կարգով բողոք ներկայացնելու տեսանկյունից (...)» (տե՛ս Հրաչ Մակարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ՍԳ-3/0019/01/11 որոշման 19-րդ կետը):

Գ. Խնուսյանի գործով որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «(...) [Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ստորադաս դատարանը իրավասու չէ դուրս գալ Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ սահմանված գործի նոր քննության ծավալներից և, միևնույն ժամանակ, պարտավոր է կատարել գործի նոր քննության ծավալով սահմանված անհրաժեշտ դատավարական գործողությունները: Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները և դրանով սահմանված նոր քննության ծավալը պարտադիր են ստորադաս դատարանի համար, ուղղորդում են գործի նոր քննությունը, սակայն չեն կանխորոշում դրա արդյունքը:

(...) Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ սահմանված նոր քննության ծավալը ստորադաս դատարանի կողմից չպահպանելու համար որպես բացառիկ հանգամանք կարող է հանդիսանալ գործի նոր քննության ընթացքում առաջացած այնպիսի հանգամանքը, որը չի կարող հանգեցնել Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման փոփոխությանը, սակայն պայմանավորում է տվյալ գործի ելքը (օրինակ՝ համաներման ակտի ընդունումը, արարքի ապաքրեականացումը, քրեական գործի վարույթը բացառող այլ հանգամանքի ի հայտ գալը և այլն)» (տե՛ս Գևորգ Խնուսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԷԴ-0030/01/12 որոշման 18-րդ կետը):

14. Վերահաստատելով և զարգացնելով Հ.Մակարյանի ու Գ.Խնուսյանի գործերով ձևավորված նախադեպային իրավունքը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Գ.Խնուսյանի գործով արտահայտված և վերը մեջբերված իրավական դիրքորոշումները, mutatis mutandis, վերաբերելի են նաև վերաքննիչ դատարանի կողմից գործը նոր քննության ուղարկելու և նոր քննության ծավալ սահմանելու վերաբերյալ կայացվող դատական ակտին: Այլ խոսքով՝ այն դեպքում, երբ վերաքննիչ դատարանը բեկանում է բողոքարկված դատական ակտը և գործն ուղարկում նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալ, ստորադաս դատարանում գործի նոր քննության սահմանները, որպես կանոն, կանխորոշվում են վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներով և դրանով սահմանված նոր քննության ծավալով, ինչը բխում է արդարադատության արդյունավետության ապահովման խնդրից, մասնավորապես՝ դատական ակտերի բողոքարկման և կրկին բեկանման շրջապատույթից խուսափելու անհրաժեշտությունից: Վերջին հանգամանքը, սակայն, ենթադրում է, որ վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներով և դրանով սահմանված նոր քննության ծավալով կարող է ուղղորդել գործի նոր քննությունը, այլ ոչ թե կանխորոշել դրա արդյունքը: Հակառակ պարագայում կարող է առաջանալ ոչ միայն իրավական անորոշության վիճակ (օրինակ՝ այն դեպքում, երբ անձի մե-

ՄԱՐՏ 2017 թ 3 (213)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ղավորությունը հաստատված համարելու հետ մեկտեղ գործն ուղարկվում է ստորադաս դատարան, ապա նոր քննության արդյունքներով կարող է առաջանալ հետևյալ իրավիճակը՝ մի կողմից ապացույցների գնահատման արդյունքում առաջին ատյանի դատարանի մոտ ձևավորված եզրահանգում, մյուս կողմից՝ վերադաս դատարանի կողմից նույն հարցի վերաբերյալ արված կատեգորիկ եզրահանգում, և միշտ չէ, որ այդ եզրահանգումները կարող են համընկնել, այլև կխախտվի առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների միջև գործառնության շղթայի տրամաբանական բնույթը:

15. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի համաձայն. «Դատավճռի նկարագրական-պատճառաբանական մասում ցույց է տրվում՝

(...)

2) գործի հանգամանքների, մեղադրանքի ապացուցված լինելու և ամբաստանյալի մեղավորության մասին դատարանի հետևությունները.

3) այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները.

4) օրենքի այն նորմերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է որոշում ընդունելիս:

(...):»:

Նույն օրենսգրքի 372-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն. «Դատավճռի եզրափակիչ մասում նշվում են դատարանի որոշումները»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունվող իրավական ակտերն են՝ (...) 5) (...) Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի դատարանի, վերաքննիչ դատարանի կամ վճռաբեկ դատարանի (...) որոշումները, վճիռները կամ դատավճիռները (...):»:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Իրավական ակտերում պետք է բացառվեն (...) ներքին հակասությունները»:

Մեջբերված նորմերի առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանը Գ.Ղազարյանի գործով ձևավորել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «(...) [Առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտի՝ դատավճռի կառուցվածքին և բովանդակությանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով ներկայացվող պահանջները վերաբերելի են նաև վերադաս դատական ատյանի՝ վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտին: (...) [Դատական ակտի տարբեր կառուցվածքային մասերում (ներածական, նկարագրական-պատճառաբանական, եզրափակիչ) արտացոլված տեղեկությունը պետք է ներքին միասնություն և տրամաբանական կապ ունենա, (...) հակառակ պարագայում, դատարանի դատական ակտն անօրինական է» (տե՛ս Գեղամ Ղազարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԱՐԳ/0121/01/11 որոշման 19-20-րդ կետերը):

Վերահաստատելով Գ.Ղազարյանի գործով ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Ա.Հարությունյանի գործով որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «(...) [Դատական ակտի եզրափակիչ մասում առկա եզրահանգումները պետք է բխեն նույն դատական ակտի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված հետևություններից և համապատասխանեն դրանց: Հետևաբար, վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող՝ վերաքննիչ բողոքը բավարարելու կամ մերժելու վերաբերյալ որոշման եզրափակիչ մասում առկա եզրահանգումը նույնպես պետք է համապատասխանի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված վերլուծությանը» (տե՛ս Աննա Հարությունյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ԵՇԳ/0110/01/11 որոշման 14-րդ կետը):

16. Վերահաստատելով Գ.Ղազարյանի ու Ա.Հարությունյանի գործերով արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատական ակտ կայացնելիս դատարանների պատճառաբանությունները ոչ միայն պետք է կառուցվեն գործի փաստական հանգամանքներից բխող հստակ և որոշակի հետևու-

Դատական պրակտիկա

թյունների հիման վրա, այլև դատական ակտի կառուցվածքային տարրեր մասերում արված դատողությունները պետք է համապատասխանեն միմյանց, ունենան ներքին միասնություն և տրամաբանական կապ: Դատական ակտում պետք է բացառվեն ներքին հակասությունները, իրարամերժ դատողությունները, քանի որ հակառակ դեպքում այդպիսի դատական ակտի տրամաբանությունը կխաթարվի, իսկ քրեական դատավարության խնդիրները չեն իրագործվի:

17. Սույն գործի նյութերից երևում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Առաջին ատյանի դատարանի կողմից Ա.Մադոյանի նկատմամբ կայացված արդարացման դատավճիռը և գործն ուղարկելով նույն դատարան՝ նոր քննության, փաստել է, որ սույն գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցությամբ **հաստատվում է**, որ ամբաստանյալ Ա.Մադոյանը ձեռք բերով 3-4 անգամ (մեկից ավելի) հարվածներ է հասցրել տուժող Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին, որի արդյունքում նրան պատճառվել է ֆիզիկական ցավ և առողջության թեթև հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածքներ: Ավելին՝ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի հետևություններն այն մասին, որ գործի քննությամբ ձեռք չի բերվել ապացույցների բավարար ամբողջություն առ այն, որ ամբաստանյալ Ա.Մադոյանը հարվածներ է հասցրել տուժողի մարմնին, այդ թվում՝ ձեռքերին, հիմնագործել են, չեն բխում սույն գործի փաստական տվյալներից, Առաջին ատյանի դատարանը պատշաճ գնահատության չի ենթարկել սույն գործի փաստական հանգամանքները, ինչի արդյունքում չի կիրառվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը, որը ենթակա էր կիրառման:

Հարկ է նկատել, որ վերոնշյալ դատողություններին զուգահեռ Վերաքննիչ դատարանը նշել է նաև, որ իր կողմից արված եզրահանգումները չեն կարող մեկնաբանվել որպես հանցանքի կատարման մեջ ամբաստանյալի **մեղքի ամօլայության կամ բացակայության վերաբերյալ դատողություններ**: Իսկ արդյունքում փաստել է, որ գործի նոր քննության ընթացքում Առաջին ատյանի դատարանը պետք է պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտի գործով ձեռք բերված և դատավճիռի հիմքում դրված բոլոր ապացույցները՝ դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության և գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից, և հանգի համապատասխան եզրակացության՝ ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի **մեղավորության կամ անմեղության** վերաբերյալ (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

18. Նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 13-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը մի կողմից նշել է, որ գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցությամբ **հաստատվում է** ամբաստանյալ Ա.Մադոյանին մեղադրված արարքի կատարումը, իսկ մյուս կողմից՝ արձանագրել, որ իր եզրահանգումները չեն կարող մեկնաբանվել որպես հանցանքի կատարման մեջ ամբաստանյալի **մեղքի ամօլայության կամ բացակայության վերաբերյալ դատողություններ**: Իսկ արդյունքում դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ գործի նոր քննության արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը պետք է հանգի համապատասխան եզրակացության՝ **ամբաստանյալի մեղավորության կամ անմեղության** վերաբերյալ:

Վերոգրյալ պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Վերաքննիչ դատարանի հիշյալ դատողությունները ոչ միայն իրարամերժ ու հակասող են, գուրկ են ներքին միասնությունից և տրամաբանական կապից, այլև մեղադրանքը հաստատված համարելուն զուգահեռ գործը նոր քննության ուղարկելով՝ Վերաքննիչ դատարանը, ըստ էության, կանխորոշել է գործի քննության արդյունքը՝ ստեղծելով իրավական անորոշության վիճակ և խախտելով առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների միջև գործառնության կապերի տրամաբանական բնույթը: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ Ա.Մադոյանի նկատմամբ կայացված արդարացման դատավճիռը բեկանելիս և գործը նոր քննության ուղարկելիս Վերաքննիչ դատարանը չի պահպանել դատական ակտին ներկայացվող պահանջները: Այլ կերպ՝ ստորադաս դատարանը թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքի 371-րդ, 394-րդ, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածների խախտումներ:

II. Ապացույցների բավարարությունը.

19. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավորված և պատճառաբանված են արդյոք ամբաստանյալ Ա.Սադոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով առաջադրված մեղադրանքում արդարացնելու մասին դատական ակտը բեկանելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները:

20. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում հետևյալ հանցավոր արարքի համար. «*Ծեծելը կամ այլ բռնի գործողություններ կատարելը, որը չի առաջացրել սույն օրենսգրքի 117-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքներ (...)*»:

Սեջբերված հանցակազմը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է *Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների* գործով որոշման շրջանակներում՝ ձևավորելով հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «*(...) Ծեծելը բնութագրվում է տուժողի մարմնին հարվածներ հասցնելով, ընդ որում, հարվածները կարող են հասցվել ինչպես ձեռքերով կամ ոտքերով, այնպես էլ բութ և կոշտ գործիքի գործադրմամբ՝ բազմաթիվ (մեկից ավելի) անգամ:*

Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ մեկնաբանության հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում օգտագործված «*ծեծել*» եզրույթը ներկայացված է հոգնակի թվով, այսինքն՝ ոչ թե որպես մեկ, այլ բազմակի (մեկից ավելի) ակտ: Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով արգելված ծեծի բովանդակությունից հետևում է, որ ծեծը տուժողին բազմաթիվ (մեկից ավելի) հարվածներ հասցնելն է, որի արդյունքում նրան պատճառվել է ֆիզիկական ցավ: (...)

(...) Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մեկ հարվածը չի կարող որակվել որպես ծեծ, ծեծը ենթադրում է տուժողի մարմնին մեկից ավելի հարվածներ հասցնելը, որոնց արդյունքում տուժողին ֆիզիկական ցավ է պատճառվել (...)

(տես Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ԱԲԳ/0176/01/11 որոշման 19.1-րդ և 27-րդ կետերը):

21. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն. «*(...) 3. Հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորության մասին հետևությունը չի կարող հիմնվել ենթադրությունների վրա, այն պետք է հաստատվի գործին վերաբերող փոխկապակցված հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:*

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարսավել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի (...):»

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի համաձայն. «*1. Յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման՝ վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից:*

2. Հետաքննության մարմնի աշխատակիցը, քննիչը, դատախազը, դատավորը, դեկավարվելով օրենքով, ապացույցները գնահատում են ապացույցների համակցության մեջ՝ դրանց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության վրա հիմնված իրենց ներքին համոզմամբ:»

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. «*Դատարանի դատավճիռը պետք է լինի պատճառաբանված: Պատճառաբանման ենթակա են դատարանի կողմից դատավճռում շարադրվող բոլոր հետևությունները և որոշումները:*

21.1. «Ապացույցների բավարարություն» բնորոշմանը, այն որոշելու չափանիշներին, չափանիշներից յուրաքանչյուրի էությունն ու նշանակությանը Վճռաբեկ դատարանն անդրա-

Դատական պրակտիկա

դարձել է իր կողմից նախկինում ընդունված որոշումներում: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ սպացույցների բավարարությունը ենթադրում է կոնկրետ գործով սպացույցման շրջանակների այնպիսի որոշումը, որպեսզի հավաքված սպացույցները որակական կողմից ապահովեն սպացույցման առարկայի յուրաքանչյուր տարրի պարզումը, իսկ քանակական կողմից՝ այդ հանգամանքների բացահայտման արժանահավատությունը և դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունն ու պատճառաբանվածությունը: Ինչ վերաբերում է սպացույցների բավարարությունը որոշելու չափանիշներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ դրանք են՝ 1) անմեղության կանխավարկածը, 2) վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզումները, 3) դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունը և պատճառաբանվածությունը (տես *Միրակ Սաքանյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԴ/0058/01/10 որոշման 15-րդ կետը):

Անդրադառնալով սպացույցների բավարարությունը որոշելու չափանիշներից անմեղության կանխավարկածին՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստել է. «*Բրեյտանական դատավարությունում կանխավարկածը օրենքով կամ նախադեպային իրավունքով հաստատված այն կանոնն է, որի համաձայն՝ որոշակի հանգամանք համարվում է հաստատված, քանի դեռ օրենքով սահմանված կարգով չի սպացուցվել հակառակը: Մարդու անմեղությունը քրեական դատավարության կարևորագույն կանխավարկածներից է (...): Հանցանք կատարելու մեջ անձի մեղավորությունը հաստատված համարելը ոչ այլ ինչ է, քան անմեղության կանխավարկածի հաղթահարում: Միևնույն ժամանակ, անձին դատապարտելու համար համարժեք սպացույցների բավարար համակցության բացակայությունը նշանակում է, որ անձի անմեղության կանխավարկածը հաղթահարված չէ: Այլ խոսքով՝ քրեական դատավարության ընթացքում չսպացուցված մեղավորությունը հավասարագոր է սպացուցված անմեղության:*

(...) [Ա]նմեղության կանխավարկածի սկզբունքը ենթադրում է սպացույցների այնպիսի ամբողջության առկայություն, որն անհրաժեշտ է անձի մեղավորությունը ողջամիտ (հիմնավոր) կասկածից վեր սպացուցված համարելու, այլ ոչ թե անձի մեղավորության մասին ենթադրություններ անելու համար:

(...)

*(...) «Հիմնավոր կասկածից վեր» սպացուցողական չափանիշ ստեղծվել է հասկանալի փաստական տվյալների (սպացույցների) այնպիսի համակցություն, որը **բացառում է հակառակի ողջամիտ հավանականությունը:** Վերոգրյալը չի նշանակում, որ հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորությունն ընդհանրապես չի կարող առաջացնել որևէ կասկած, սակայն այդպիսի կասկածի հավանականության դեպքում դրա աստիճանը պետք է լինի աննշան (խիստ ցածր): Այլ խոսքով՝ մեղադրանքը կազմող յուրաքանչյուր փաստական հանգամանք պետք է հիմնավորվի սպացույցների այնպիսի ծավալով, որը կբացառի դրա սպացուցվածության վերաբերյալ **ցանկացած ողջամիտ կասկած** (տես *Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 որոշման 30-րդ և 33-րդ կետերը):*

Իսկ անդրադառնալով սպացույցների բավարարությունը որոշելու չափանիշներից մյուսին՝ դատավարական որոշումների հիմնավորվածությանը և պատճառաբանվածությանը՝ Վճռաբեկ դատարանն իր նախադեպային իրավունքում մշտապես ընդգծել է, որ դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կոչված է պարզաբանելու, թե ինչու է դատարանը եկել այս կամ այն հետևության, որ իրավանորմերով է դեկլարվել մնան որոշում կայացնելիս և միևնույն ժամանակ հնարավորություն է ստեղծում վերադառնալով դատարանի կողմից դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման համար: Ընդ որում, հաշվի առնելով արդարադատության իրականացման ընթացքում կայացված դատական ակտերի իրավական նշանակությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստել է, որ քրեական դատավարության ցանկացած փուլում դատարանի կողմից չհիմնավորված, չպատճառաբանված (կամ ոչ

պատշաճ պատճառաբանված) որոշումների կայացումն անընդունելի է (տես *Ֆ. Գալստյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵԿԴ/0058/11/09 որոշման 18-19-րդ կետերը, *Գ.Խնուսյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0030/01/12 որոշման 14-րդ կետը):

22. Սույն գործի նյութերից երևում է, որ նախաքննության մարմինն Ա.Մադոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով մեղադրանք է առաջադրել այն բանի համար, որ նա իր դուստր Յ.Մադոյանին տեսակցելու հետ կապված հարցերի շուրջ վիճաբանել է իր նախկին կին Ն.Ստեփանյանի հետ, որի ընթացքում ձեռքերով 3-4 անգամ հարվածել է վերջինիս՝ աջ բազկի $u/3$ ներսային մակերեսի արյունազեղման ձևով նրան պատճառելով առողջության թեթև վնասի հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածքներ (տես սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը, հաստատված չհամարելով Ա.Մադոյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով առաջադրված մեղադրանքը, արդյունքում նրա նկատմամբ կայացրել է արդարացման դատավճիռ՝ իր դատական ակտը հիմնավորելով նրանով, որ նախաքննությամբ ձեռք բերված տվյալների ամբողջությունը բավարար չէ ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի մեղքը հիմնավորված համարելու համար: Մասնավորապես, Առաջին ատյանի դատարանը, անդրադառնալով վկա Ս.Մադոյանի դատաքննական և նախաքննական ցուցմունքներին և համադրելով դրանք, արդյունքում փաստել է, որ դրանցից առավել փաստարկված է դատաքննական ցուցմունքը, քանի որ արժանահավատ է համարում այն, որ վկան նախաքննական ցուցմունքները շարադրելիս նոր տեղի ունեցած դեպքի ազդեցության ներքո, ինչպես նաև պայմանավորված ԱՄՆ մեկնելը հոր կողմից խոչընդոտելու հանգամանքներով, ելնելով նաև տարիքային առանձնահատկություններից, այդ պահին գտնվելով հոգեբանական լարված վիճակում ու լինելով շփոթված ու զայրացած՝ նախաքննական մարմինն է ներկայացրել մեղադրող բնույթի ցուցմունքներ, որոնք իրականում չեն համապատասխանել Ա.Մադոյանի դրսևորած վարքագծին և նրա կողմից իրականացրած գործողություններին: Իսկ անդրադառնալով անչափահաս վկա Յ.Մադոյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներին և համադրելով դրանք՝ Առաջին ատյանի դատարանը, ի թիվս այլնի, փաստել է, որ Յ.Մադոյանն իր նախաքննական ցուցմունքում հայտնել է, որ հայրը հարվածել է մոր ձեռքերին, սակայն հարվածների քանակի մասին որևէ տվյալ չի նշել, իսկ ընկնիչն էլ չի մանրամասնել, թե քանի հարված է ամբաստանյալը հասցրել տուժողին, բնակարանի որ հատվածում և ինչպես է դա տեսել անչափահաս վկան ու որ պահին հատկապես: Մինչդեռ Առաջին ատյանի դատարանի համոզմամբ՝ նախաքննական մարմինը ցանկացած ձևով փորձել է հիմնավորել ամբաստանյալի մեղքը՝ Յ.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքը մեղադրական եզրակացության մեջ արտացոլելով այնպես, ըստ որի՝ վերջինս հայտնել է, որ հայրը **3-4 անգամ է** ձեռքերով հարվածել մորը: Առաջին ատյանի դատարանը փաստել է նաև, որ ապացույցների համակարգային վերլուծության արդյունքում Ն.Ստեփանյանի՝ իր նկարագրած ձևով ու պայմաններում մարմնական վնասվածք ստանալու կամ ֆիզիկական ցավ պատճառելու հանգամանքը հաստատվում է միայն իր՝ տուժողի ցուցմունքով (տես սույն որոշման 7-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին բեկանել է Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության: Մասնավորապես անդրադառնալով վկա Ս.Մադոյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներին, դրանց առնչությամբ Առաջին ատյանի դատարանի պատճառաբանություններին՝ Վերաքննիչ դատարանը փաստել է, որ վկա Ս.Մադոյանը դեպքից շուրջ 6 օր անց՝ 08.08.2015 թվականին, հայտնել է, որ հայրը 2-3 անգամ փորձում էր հարվածել, և հարվածները դիպան մոր ձեռքերին: Այնուհետև Ս.Մադոյանը նույն հանգամանքների շուրջ հարցաքննվել է 25.08.2015 թվականին, որի ժամանակ նույնպես պնդել է, որ հայրը մոտավորապես 3 անգամ հարվածել է մորը: Նման պայ-

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

մաններում Վերաքննիչ դատարանի համոզմամբ անհիմն են Առաջին ատյանի դատարանի պատճառաբանություններն այն մասին, որ վկա Ս.Մադոյանի կողմից նման ցուցմունքներ տալը պայմանավորված է եղել նրա տարիքային առանձնահատկություններով, ինչպես նաև հոգեբանական լարված վիճակով: Ինչ վերաբերում է անչափահաս վկա Յ.Մադոյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքների առնչությամբ Առաջին ատյանի դատարանի ձևավորած իրավական դիրքորոշումներին, Վերաքննիչ դատարանը, ի թիվս այլնի, փաստել է, որ թեև Յ.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքով չի հաստատվում ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի կողմից տուժող Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին հասցված հարվածների քանակի մասին տվյալ, սակայն վկան իր նախաքննական ցուցմունքով հստակ հայտնել է, թե ինչպես են հայրը և մայրը վիճել դռան դիմաց, իսկ ինքը վիճաբանությանը հետևել է դռան արանքից և տեսել, թե ինչպես է հայրը հրել մորը և հարվածել նրա ձեռքերին: Արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը փաստել է, որ վկաներ Ս.Մադոյանի և Յ.Մադոյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներից արժանահավատ են վերջիններիս նախաքննական ցուցմունքները, իսկ դատաքննության ընթացքում նրանց կողմից նման ցուցմունքներ տալը պայմանավորված է եղել նրանով, որ վկաները, հոր նկատմամբ ունեցած կարեկցանքից ելնելով, փորձել են օգնել վերջինիս՝ խուսափելու քրեական պատասխանատվությունից ու պատժից (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

23. Նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 20-21.1.-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը նախևառաջ արձանագրում է, որ վկա Ս.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքներն (սկզբնական) անարժանահավատ համարելու՝ Առաջին ատյանի դատարանի փաստարկները անհիմն դիտարկելիս Վերաքննիչ դատարանը չի ներկայացրել հիմնավոր և պատշաճ կերպով պատճառաբանված դատողություններ: Այսպես՝ դեպքից միառժամանակ անց տվյալներ հաղորդելը որևէ կերպ չի ենթադրում, որ այդպիսի տվյալների հաղորդումն այնքա չէր կարող պայմանավորված լինել անձի տարիքային առանձնահատկություններով կամ հոգեբանական լարված վիճակով: Այլ կերպ՝ այն հանգամանքը, որ վկա Ս.Մադոյանը հոր կողմից մորը մտտավորապես 3 անգամ հարվածելու մասին տվյալ է հաղորդել դեպքից միառժամանակ անց, որևէ կերպ չի բացառում այն, որ Ս.Մադոյանի կողմից այդպիսի տվյալներ հաղորդելը չէր կարող պայմանավորված լինել նրա տարիքային առանձնահատկություններով կամ հոգեբանական լարված վիճակով:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վկա Ս.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքներն (սկզբնական) անարժանահավատ համարելու՝ Առաջին ատյանի դատարանի փաստարկները Վերաքննիչ դատարանի կողմից նման պատճառաբանություններով անհիմն դիտարկելը չի կարող համարվել իրավաչափ:

Ինչ վերաբերում է վկա Յ.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը նախ հարկ է համարում նշել, որ թեև Յ.Մադոյանը հոր կողմից մոր ձեռքերին հասցված հարվածների քանակի մասին որևէ տվյալ իր կողմից տրված ցուցմունքում չի նշել, այնուամենայնիվ, նախաքննության մարմինը Յ.Մադոյանի հիշյալ ցուցմունքները մեղադրական եզրակացության մեջ արտացոլել է այնպես, ըստ որի՝ վերջինս հայտնել է, որ հայրը **3-4 անգամ** է ձեռքերով հարվածել մորը (տե՛ս սույն որոշման 6.4.-րդ կետը): Վճռաբեկ դատարանն անընդունելի է համարում մեղադրական եզրակացությունում ապացույցների աղավաղված ձևով ներկայացումը՝ ընդգծելով, որ նախաքննական մարմնի այդպիսի գործողությունն անմիջականորեն հանգեցրել է ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածներով նախատեսված օրինականության սկզբունքի խախտմանը:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ *Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների* գործով որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով այն փաստը, որ վկա Յ.Մադոյանի նախաքննական ցուցմունքով չի հաստատվում ամբաստանյալ Ա.Մադոյանի

կողմից տուժողի ձեռքերին հասցված հարվածների քանակի մասին որևէ տվյալ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այդ ցուցմունքի հիման վրա հնարավոր չէ ողջամիտ կասկածից վեր հաստատված համարել Ա.Սարգսյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված ծեծի հանցակազմի առկայությունը:

24. Հաշվի առնելով վերոգրյալը, ինչպես նաև սույն գործում առկա ապացույցների ամբողջությունը վերլուծելով և գնահատելով սույն որոշման 20-20.1-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական չափանիշին համապատասխան հնարավոր չէ ապացուցված համարել, որ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանը կատարել է սույն քրեական գործով իրեն մեղադրված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված արարքը՝ մասնավորապես այն, որ Ա.Սարգսյանը 3-4 անգամ հարվածել է Ն.Ստեփանյանի ձեռքերին, որի արդյունքում վերջինիս մարմնի վրա առաջացել է առողջությանը թեթև վնասի հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածք:

25. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով առաջադրված մեղադրանքում արդարացնելու մասին դատական ակտը բեկանելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները հիմնավորված և պատճառաբանված չեն: Այլ կերպ՝ Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 127-րդ, 358-րդ հոդվածների խախտումներ:

26. Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործով Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված քրեադատավարական օրենքի խախտումներն իրենց բնույթով էական են, քանի որ ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, ինչը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների համաձայն, հիմք է վերջինիս կողմից կայացված դատական ակտը բեկանելու համար:

Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, պատշաճ իրավական ընթացակարգով հետազոտելով գործում առկա ապացույցները, այդ թվում՝ դատաբժշկական փորձագետի եզրակացությունը, ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի, տուժող Ն.Ստեփանյանի, վկաներ Յանա և Միլվա Սարգսյանների ցուցմունքները, չփարատված կասկածները մեկնաբանելով հօգուտ ամբաստանյալի, եկել է հիմնավոր եզրահանգման ամբաստանյալի անմեղության հարցում: Այլ կերպ՝ Առաջին ատյանի դատարանը կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, թույլ չի տվել գործի ելքի վրա ազդեցություն ունեցող դատական սխալ: Ոստի անհրաժեշտ է օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի արդարացման դատավճիռին:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալ Արթուր Արկաղիի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2016 թվականի մայիսի 18-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի արդարացման դատավճիռին:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՍԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԶ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2016 թվականի դեկտեմբերի 2-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով Արտյոմ Նազարյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 15.09.2015 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Արտյոմ Նազարյանի ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության (այսուհետ՝ Ոստիկանություն)՝ Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշումը և այդ որոշման դեմ բերված վարչական բողոքի վերաբերյալ Ոստիկանության պետի կողմից 06.06.2014 թվականին ընդունված թիվ 17-4-8960 որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Արտյոմ Նազարյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշումը, ինչպես նաև այդ որոշման դեմ բերված վարչական բողոքի վերաբերյալ Ոստիկանության պետի կողմից 06.06.2014 թվականին ընդունված «Ճանապարհային ոստիկանության վարչական տույժ նշանակելու մասին 30.04.2014 թվականի թիվ 1401616158 որոշումն անփոփոխ, իսկ վարչական բողոքն առանց բավարարման թողնելու մասին» թիվ 17-4-8960 որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Ա. Ծատուրյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 19.03.2015 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 15.09.2015 թվականի որոշմամբ Արտյոմ Նազարյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 19.03.2015 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Արտյոմ Նազարյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել «Տեսանկարահանող և լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը, խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 5-րդ, 25-րդ, 27-րդ հոդվածները, 144-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 146-րդ հոդվածի

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

4-րդ մասը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Դատարանը չի ձեռնարկել համարժեք միջոցներ՝ պարզելու սույն գործի քննության և լուծման համար էական նշանակություն ունեցող մի շարք հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը: Ստորադաս դատարանները, մասնավորապես, հաստատված են համարել, որ վիճարկվող վարչական ակտի հիմքում ընկած լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների միջև առկա է որևէ կասկած չհարուցող ակնհայտ համընկնում: Մինչդեռ սույն գործում առկա չեն բավարար ապացույցներ այն մասին, որ Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշմամբ Արտյոմ Նազարյանին մեղադրվող արարքը կատարվել է բնակավայրում, որտեղ սահմանված է 60կմ/ժ առավելագույն արագություն, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է քեկանել Վերաքննիչ դատարանի 15.09.2015 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1. Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշման համաձայն՝ Արտյոմ Նազարյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 124.4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքի կատարման համար, և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 10.000 ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ Արտյոմ Նազարյանին սեփականության իրավունքով պատկանող «VOLKSWAGEN» մակնիշի «24SO479» պետհամարանիշի տրանսպորտային միջոցի վարորդը 20.04.2014 թվականին ժամը 09:58-ին Սուրենավան գյուղում երթևեկել է 72կմ/ժ արագությամբ, այսինքն՝ (հասելով արագաչափ սարքի հնարավոր սխալանքի 10կմ/ժ չափը) գերազանցել է երթևեկության սահմանված արագությունը 2կմ/ժ-ով (**գ.թ. 8**).

2. Արտյոմ Նազարյանը վարչական կարգով բողոքարկել է Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշումը, որի քննարկման արդյունքում Ոստիկանության պետի կողմից 06.06.2014 թվականին ընդունված թիվ 17-4-8960 որոշման համաձայն՝ Արտյոմ Նազարյանի վարչական բողոքը թողնվել է առանց բավարարման, իսկ բողոքարկվող վարչական ակտը՝ անփոփոխ (**գ.թ. 10**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ բնակավայրում երթևեկության սահմանված արագությունը գերազանցելու համար նախատեսված վարչական պատասխանատվության կիրառման առանձնահատկությունների վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար: Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը միաժամանակ պայմանավորված է նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ՝ ստորադաս դատարանի կողմից ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 5-րդ, 25-րդ, 27-րդ հոդվածները խախտելու հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. կարո՞ղ է արդյոք անձը ենթարկվել վարչական պատասխանատվության բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար այն պայմաններում, երբ առկա է ողջամիտ կասկած ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրը ճանապարհային երթևեկության կանոնների իմաստով բնակավայր հանդիսանալու փաստի առկայությամբ:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 124.4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ երթևեկության սահմանված արագությունը 1-10 կմ/ժ-ով գերազանցելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ նվազագույն աշխատավարձի տասնապատիկի չափով:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի՝ ներկայումս գործող խմբագրությամբ 124.4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ երթևեկության սահմանված արագությունը 1-10 կմ/ժ-ով գերազանցելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ յուրաքանչյուր գերազանցված կմ/ժ արագության համար՝ նվազագույն աշխատավարձի չափով:

«Տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենքը կարգավորում է մեխանիկական տրանսպորտային միջոցներով կատարված, տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով (...) հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունները: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ եթե նույն օրենքի կիրառման ընթացքում ծագող հարաբերություններն ուղղակիորեն չեն կարգավորվում նույն օրենքի դրույթներով, սպա այդպիսի հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվում են Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները:

Նույն օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական վարույթի իրավախախտման հատկանիշների պարզման փուլում իրավախախտումը հիմնավորող ապացույցն իրավախախտումն ամրագրած տեսանյութն է կամ լուսանկարը, իսկ 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական վարույթը բաղկացած է իրավախախտման հատկանիշների պարզման և վարչական ակտի ընդունման փուլերից:

«Տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ իրավախախտման հատկանիշների պարզումը վարույթն իրականացնող վարչական մարմնի կողմից տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի հատկանիշների համադրումն է իրավախախտման հատկանիշների հետ:

Նույն օրենքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ իրավախախտման հատկանիշները համարվում են պարզված, երբ տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի հատկանիշների

և իրավախախտման հատկանիշների համապատասխանությունը կասկած չի հարուցում (...):

«Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման բնագավառում առաջացող հարաբերությունները, սահմանում է ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման բնագավառի պետական քաղաքականության սկզբունքները և ուղղությունները, ճանապարհային երթևեկության կազմակերպման և անվտանգության ապահովման իրավական հիմքերը, ճանապարհային երթևեկության կազմակերպման և անվտանգության ապահովման բնագավառի պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները, ինչպես նաև ճանապարհային երթևեկության մասնակիցների իրավունքները և պարտականությունները:

«Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ նույն օրենքում օգտագործվում են հետևյալ հիմնական հասկացությունները. (...) բնակավայր՝ կառուցապատ տարածք, որի մուտքն ու ելքը նշված են բնակավայրի ճանապարհային նշաններով (...):

«Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման բնագավառում Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը (...) (գ) հաստատում է ճանապարհային երթևեկության կանոնները (...):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանապարհային երթևեկության կանոնները սահմանելու լիազորությունն օրենսդիրը վերապահել է ՀՀ կառավարությանը: Վերջինս, հիմք ընդունելով «Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի վկայակոչված իրավադրույթով իրեն վերապահված լիազորությունը, 28.06.2007 թվականին ընդունել է «Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային երթևեկության կանոնները և տրանսպորտային միջոցների շահագործումն արգելող անսարքությունների և պայմանների ցանկը հաստատելու մասին» թիվ 955-Ն որոշումը, որի թիվ 1 հավելվածով հաստատվել են Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային երթևեկության կանոնները: Ընդ որում, երթևեկության արագության վերաբերյալ կանոնները նախատեսված են նշված որոշման թիվ 1 հավելվածի՝ «Երթևեկության արագությունը» վերոառաջագրված VII բաժնի 65-72-րդ կետերով:

Այսպես, ՀՀ կառավարության 28.06.2007 թվականի թիվ 955-Ն որոշման թիվ 1 հավելվածի VII բաժնի 65-րդ կետի համաձայն՝ վարորդը տրանսպորտային միջոցը պետք է վարի սահմանված արագությունը չգերազանցող արագությամբ (...):

Նույն որոշման թիվ 1 հավելվածի VII բաժնի 68-րդ կետի համաձայն՝ բնակավայրերում տրանսպորտային միջոցների երթևեկությունը թույլատրվում է 60 կմ/ժ ոչ ավելի արագությամբ (...):

ՀՀ կառավարության 28.06.2007 թվականի թիվ 955-Ն որոշման թիվ 1 հավելվածի VII բաժնի 69-րդ կետի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ բնակավայրերից դուրս երթևեկությունը թույլատրվում է 90 կմ/ժ ոչ ավելի արագությամբ (...) (110 կմ/ժ ոչ ավելի արագությամբ՝ ավտոմայրուղիներով):

Նույն որոշման թիվ 1 հավելվածի VII բաժնի 70-րդ կետի համաձայն՝ բնակավայրերում և բնակավայրերից դուրս ճանապարհների առանձին հատվածներում, 3.24՝ «Առավելագույն արագության սահմանափակում» նշանի կիրառմամբ, կարող է թույլատրվել երթևեկելու սահմանված առավելագույնից բարձր արագությամբ:

Բացի այդ, ՀՀ կառավարությունը 26.10.2006 թվականի «Ճանապարհային լուսացույցներին ներկայացվող պահանջները, դրանց կիրառման ու տեղակայման կանոնները և ճա-

Դատական պրակտիկա

նապարհային նշաններին ներկայացվող պահանջները, դրանց կիրառման ու տեղակայման կանոնները հաստատելու մասին» թիվ 1699-Ն որոշման թիվ 3 հավելվածով հաստատել է ճանապարհային նշաններին ներկայացվող պահանջները, դրանց կիրառման ու տեղակայման կանոնները:

Այսպես, նշված որոշման թիվ 3 հավելվածի I բաժնի 3-րդ կետի համաձայն՝ ճանապարհային նշանը ճանապարհային երթևեկության կազմակերպման տեխնիկական միջոց է, որն ունի վահանակի տեսք ու որոշակի ձև և որի վրա կատարված են այնպիսի նշումներ ու մակագրություններ, որոնք ճանապարհային երթևեկության մասնակիցներին տեղեկացնում են ճանապարհային պայմանների և երթևեկության ռեժիմների, բնակավայրերի ու այլ օբյեկտների գտնվելու վայրի մասին:

Նույն որոշման թիվ 3 հավելվածի՝ «Նշանների կիրառման և տեղակայման կանոնները» վերտառությամբ III բաժնի 52.27-րդ կետի համաձայն՝ 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշանները կիրառվում են այն բնակավայրերի սկիզբը նշելու համար, որտեղ գործում են բնակավայրերում երթևեկության կարգը սահմանող ճանապարհային երթևեկության կանոնների պահանջները: Նշանները տեղակայվում են բնակավայրի բոլոր մուտքերի վրա՝ բնակելի կառուցապատման փաստացի սահմանի վրա (...):

Վերոգրյալ իրավական նորմերի բովանդակությունից բխում է, որ օրենսդիրը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 124.4-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական պատասխանատվություն է նախատեսել երթևեկության սահմանված արագությունը 1-10 կմ/ժ-ով գերազանցելու համար: Նշված հոդվածում նկարագրված արարքը, ըստ էության, դրսևորվում է ՀՀ կառավարության 28.06.2007 թվականի թիվ 955-Ն որոշմամբ հաստատված ճանապարհային երթևեկության այն կանոնի խախտմամբ, որի համաձայն՝ վարորդը տրանսպորտային միջոցը պետք է վարի սահմանված արագությունը չգերազանցող արագությամբ:

ՀՀ կառավարության վկայակոչված որոշման թիվ 1 հավելվածի VII բաժնի 68-70-րդ կետերի համակարգային վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ճանապարհային երթևեկության առավելագույն արագության սահմանումը պայմանավորված է ճանապարհի տվյալ վայրի՝ բնակավայրի սահմաններում կամ բնակավայրի սահմաններից դուրս գտնվելու հանգամանքով: Այսպես, որպես ընդհանուր կանոն՝ բնակավայրերում երթևեկության առավելագույն արագությունը սահմանված է 60կմ/ժ, բնակավայրերից դուրս՝ 90կմ/ժ, իսկ բնակավայրերում և բնակավայրերից դուրս ճանապարհների առանձին հատվածներում կարող է թույլատրվել նշված առավելագույն արագությունից տարբերվող երթևեկության արագություն՝ դրա համար հատուկ նախատեսված ճանապարհային երթևեկության նշանի կիրառմամբ:

Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի կողմից քննարկման ենթակա հարցը վերաբերում է մեխանիկական տրանսպորտային միջոցների վարորդների կողմից բնակավայրերում սահմանված երթևեկության առավելագույն արագության գերազանցման համար առաջացող վարչական պատասխանատվության կիրառման խնդիրներին: Այդ նկատառումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ ճանապարհային երթևեկության ոլորտում «բնակավայր» հասկացության էությանը:

Այսպես՝ «Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի իմաստով բնակավայր հասկացությունը բնորոշվում է որպես այնպիսի կառուցապատ տարածք, որի մուտքն ու ելքը նշված են բնակավայրի ճանապարհային նշաններով: Այսինքն՝ ճանապարհային երթևեկության ոլորտում բնակավայր է համարվում միայն այն կառուցապատ տարածքը, որի մուտքն ու ելքը նշված են հատուկ ճանապարհային նշաններով: Այդ ճանապարհային նշաններից են 5.23.1 և 5.23.2 «Բնա-

կավայրի սկիզբ» նշանները, որոնք տեղակայվում են բնակավայրի բոլոր մուտքերի՝ բնակելի կառուցապատման փաստացի սահմանի վրա և կիրառվում են բնակավայրերի սկիզբը նշելու համար:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ որևէ կառուցապատ տարածքում բնակավայրերի համար սահմանված երթևեկության առանձնահատուկ կանոնները, այդ թվում նաև առավելագույն արագության կանոնը, կարող են ունենալ իրավաբանական նշանակություն և առաջացնել իրավական հետևանքներ, եթե այդ կառուցապատ տարածքը համապատասխանում է բնակավայր հասկացության հատկանիշներին: Այլ կերպ ասած՝ բնակավայրերում երթևեկության կարգը սահմանող ճանապարհային երթևեկության կանոնների պահանջներն այս կամ այն կառուցապատ տարածքում կարող են գործել միայն այդ կառուցապատ տարածքի մուտքերի վրա նշված ճանապարհային նշաններից որևէ մեկի տեղադրված լինելու դեպքում: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բնակավայրերում սահմանված երթևեկության 60կմ/ժ առավելագույն արագության կանոնը կարող է գործել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ կառուցապատ տարածքի մուտքի վրա՝ բնակելի կառուցապատման փաստացի սահմանի վրա տեղադրված է 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշաններից որևէ մեկը: Այսինքն՝ վերոնշյալ պայմանների առկայության պարագայում է միայն հնարավոր փաստել, որ տվյալ կառուցապատ տարածքում երթևեկության սահմանված առավելագույն արագությունը 60կմ/ժ է (ճանապարհային երթևեկության կանոններով նախատեսված բացառությունների բացակայության դեպքում), որը գերազանցելն առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այս կամ այն մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի համար ճանապարհային երթևեկության առավելագույն արագության սահմանված ռեժիմի փոփոխությունը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, պայմանավորված է տվյալ տրանսպորտային միջոցի՝ բնակավայր մուտք գործելու հանգամանքով: Այսպես, բնակավայրից դուրս գտնվող ճանապարհներին վարորդը, որպես կանոն, կարող է երթևեկել առավել բարձր արագությամբ, քան բնակավայրի սահմաններում գտնվող ճանապարհներին, քանի որ ՀՀ կառավարության 28.06.2007 թվականի թիվ 955-Ն որոշմամբ սահմանված ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ բնակավայրերից դուրս երթևեկության առավելագույն արագությունը 90 կմ/ժ է (ավտոմայրուղիներում՝ 110 կմ/ժ), իսկ բնակավայրերում՝ 60կմ/ժ: Այսինքն՝ երթևեկության առավելագույն արագությունը սահմանող ճանապարհային նշանների բացակայության դեպքում, որպես կանոն, բնակավայրերից դուրս երթևեկելիս տրանսպորտային միջոցների նկատմամբ տարածվում է երթևեկության առավելագույն արագության 90 կմ/ժ-ի (ավտոմայրուղիներում՝ 110 կմ/ժ-ի) ռեժիմը, իսկ բնակավայրերում երթևեկելիս՝ 60կմ/ժ-ի ռեժիմը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ անձը, բնակավայրից դուրս գտնվող ճանապարհով վարելով որևէ մեխանիկական տրանսպորտային միջոց, մուտք է գործում բնակավայր, այդ անձի նկատմամբ սկսում է գործել ՀՀ կառավարության 28.06.2007 թվականի թիվ 955-Ն որոշմամբ սահմանված՝ բնակավայրում երթևեկության թույլատրելի արագության ռեժիմը, որը ենթադրում է, որ վարորդը պետք է երթևեկի բնակավայրում թույլատրելի առավելագույն 60կմ/ժ արագությունը չգերազանցող արագությամբ, եթե ճանապարհի այդ հատվածում 60կմ/ժ արագությունից տարբերվող երթևեկության արագություն սահմանված չէ: Ընդ որում, մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի վարորդը պարտավոր է իր տրանսպորտային միջոցի արագությունը համապատասխանեցնել բնակավայրում թույլատրելի առավելագույն արագության ռեժիմին, եթե տվյալ բնակավայրի մուտքի վրա տեղադրված է 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշաններից որևէ մեկը, քանի որ միայն այդ պարագայում է կառուցապատ տարածքը համարվում բնակավայր՝ ճանապարհային երթևեկության կանոնների իմաստով:

Դատական պրակտիկա

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անձը կարող է բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածի հիմքով ենթարկվել վարչական պատասխանատվության հետևյալ պայմանների, *inter alia*, միաժամանակյա առակայության դեպքում.

- իրավախախտումը կատարվել է այնպիսի վայրում, որը համապատասխանում է ճանապարհային երթևեկության ոլորտում «բնակավայր» հասկացության հատկանիշներին, այսինքն՝

- իրավախախտման վայրը կառուցապատ տարածք է,

- այդ կառուցապատ տարածքի մուտքերի վրա տեղադրված է 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշաններից որևէ մեկը,

- իրավախախտման կատարման վայրում բնակավայրերում սահմանված 60կմ/ժ առավելագույն արագությունից տարբերվող երթևեկության արագություն թույլատրված չէ (ճանապարհի տվյալ հատվածում 3.24 «Առավելագույն արագության սահմանափակում» ճանապարհային նշանը կիրառված չէ):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նախկին որոշումներում անդրադառնալով «Տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ 6-րդ հոդվածով սահմանված իրավանորների վերլուծությանը, արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ նշված օրենքի իմաստով իրավախախտման հատկանիշները համարվում են պարզված, այսինքն՝ առկա է իրավախախտման փաստը, եթե տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների միջև առկա է ակնհայտ համընկնում, որը որևէ կասկած չի հարուցում: Այլ կերպ ասած՝ տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների համար անձին պատասխանատվության ենթարկելու անհրաժեշտ պայման է տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների համապատասխանության կասկած չհարուցելը (*տես, օրինակ, Աիդա Նազարյանն ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության թիվ ՎԳ/6199/05/13 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 30.04.2015 թվականի որոշումը*):

Սեկ այլ որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «Տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված վարչական վարույթի իրականացման գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի ընթացքում իրավախախտման փաստը համարվում է հաստատված, եթե տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների միջև առկա է ակնհայտ համընկնում, որը որևէ կասկած չի հարուցում: Նշված հանգամանքով պայմանավորված՝ օրենսդիրը տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի համար նախատեսել է միայն երկու փուլ՝ իրավախախտման հատկանիշների պարզման (հարուցման) և վարչական ակտի ընդունման (եզրափակիչ) փուլերը: Նշված վարչական վարույթում ընթացիկ փուլի բացառումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված

արարքի և իրավախախտման հատկանիշների ակնհայտ համընկնման, այդ համընկնման վերաբերյալ որևէ կասկածի կամ վերապահման բացակայության պայմաններում հաստատվում է իրավախախտման փաստը, և բացակայում է նաև իրավախախտման հետ կապված այլ հանգամանքների պարզման, հետևաբար նաև՝ ընթացիկ փուլի անհրաժեշտությունը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Տեսանկարահանող կամ լուսանկարահանող սարքերով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնների խախտումների վերաբերյալ գործերով իրականացվող վարչական վարույթի առանձնահատկությունների մասին» ՀՀ օրենքով որևէ իրավակարգավորում նախատեսված չէ այն դեպքերի համար, երբ տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի հատկանիշների և իրավախախտման հատկանիշների համապատասխանությունը կասկած է հարուցում, և օրենսդրական համապատասխան կարգավորման բացակայության պարագայում վարչական մարմինը զրկված է այդ կասկածը փարատելու նպատակով ապացույցներ ձեռք բերելու և դրանք զննահատելու հնարավորությունից: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ տեսանյութում կամ լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների կասկած հարուցելու դեպքերի վերաբերյալ համապատասխան կարգավորումների բացակայության պայմաններում հարուցված վարչական վարույթների նկատմամբ կիրառելի են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները (*տես, Լուսինե Վիրաբյանն ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության թիվ ՎՂԴ/1570/05/14 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.11.2015 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ բնավավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելուն ուղղված վարչական վարույթն ընթացիկ փուլով անցկացնելու անհրաժեշտությունը բացակայում է: Նշված ընդհանուր կանոնը կիրառելի է, *inter alia*, այն դեպքերի համար, երբ մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի վարորդի համար տեղի է ունեցել երթևեկության սահմանված առավելագույն արագության ռեժիմի փոփոխություն, սակայն որևէ ողջամիտ կասկած չի կարող առաջանալ ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրի՝ բնակավայր հասկացության չափանիշներին համապատասխանելու վերաբերյալ, այսինքն՝ իրավախախտման կատարման վայրի՝ բնակավայր հանդիսանալու փաստն անվիճելի է անկախ այն հանգամանքից, թե տվյալ բնակավայրի կոնկրետ որ փողոցում է կատարվել իրավախախտումը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածի հիմքով անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու որոշ դեպքերում այդ վարչական վարույթը պետք է ունենա ոչ միայն հարուցման և եզրափակիչ, այլ նաև ընթացիկ փուլ: Ըստ Վճռաբեկ դատարանի եզրահանգման՝ բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածի հիմքով անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելուն ուղղված վարչական վարույթը պետք է ունենա ընթացիկ փուլ՝ որպես վերը նշված ընդհանուր կանոնից բացառություն, հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

1) տվյալ մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի վարորդի համար տեղի է ունեցել ճանապարհային երթևեկության առավելագույն արագության սահմանված ռեժիմի փո-

Դատական պրակտիկա

փոխություն,

2) ողջամիտ կասկած է առաջացել այն հարցի շուրջ, թե արդյոք տվյալ մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի վարորդի կողմից 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագության գերազանցումը տեղի է ունեցել բնականաբար, թե ոչ:

Այլ կերպ ասած՝ այն դեպքում, երբ որևէ մեխանիկական տրանսպորտային միջոցի վարորդ, բնականաբարից դուրս գտնվող ճանապարհով երթևեկելով այդպիսի ճանապարհների համար սահմանված առավելագույն արագության ռեժիմով, մուտք է գործում բնականաբար, և ողջամիտ կասկած է առաջացել ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրի՝ բնականաբար հանդիսանալու կամ չհանդիսանալու հարցի կապակցությամբ, ապա այդ անձը կարող է ենթարկվել վարչական պատասխանատվության բնականաբար սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար միայն այն պարագայում, երբ վարչական վարույթի ընթացիկ փուլում հաստատվել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածի հիմքով անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար հիմք հանդիսացող սույն որոշմամբ նկարագրված փաստական հանգամանքների առկայությունը:

Վերոգրյալ վերլուծությունների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ ճանապարհային երթևեկության առավելագույն արագության սահմանված ռեժիմի փոփոխության և ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրի բնականաբար հանդիսանալու կամ չհանդիսանալու վերաբերյալ ողջամիտ կասկածի առկայությունը գերազանցելու՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածում նկարագրված զանցակազմի առկայությունը կարող է հաստատվել կամ հերքվել բացառապես «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով, այդ թվում՝ վարչարարության հիմնարար սկզբունքների պահպանմամբ վարչական մարմնի կողմից իրականացված վարչական վարույթի ընթացիկ փուլում համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելով, քանի որ միայն այդ փուլում է հնարավոր ձեռք բերել տեղեկություններ և ապացույցներ այն մասին, թե ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրը ճանապարհային երթևեկության կանոնների իմաստով հանդիսանում է արդյոք բնականաբար, թե ոչ:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշման համաձայն՝ Արտյոմ Նազարյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքի կատարման համար և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 10.000 ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ Արտյոմ Նազարյանին սեփականության իրավունքով պատկանող «VOLKSWAGEN» մակնիշի «24SO479» պետհամարանիշի տրանսպորտային միջոցի վարորդը 20.04.2014 թվականին՝ ժամը 09:58-ին, Սուրենավան գյուղում երթևեկել է 72կմ/ժ արագությամբ, այսինքն՝ (հանելով արագաչափ սարքի հնարավոր սխալանքի 10կմ/ժ չափը) գերազանցել է երթևեկության սահմանված արագությունը 2կմ/ժ-ով:

Արտյոմ Նազարյանը վարչական կարգով բողոքարկել է Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշումը, որի քննարկման արդյունքում Ոստիկանության պետի կողմից 06.06.2014 թվականին ընդունված թիվ 17-4-8960 որոշման համաձայն՝ Արտյոմ Նազարյանի վարչական բողոքը թողնվել է առանց բավարարման, իսկ բողոքարկվող վարչական ակտը՝ անփոփոխ:

Դատարանը, հայցը մերժելով, մասնավորապես, պատճառաբանել է, որ «(...) Հայցփորձ արագության սահմանված չափի գերազանցումով երթևեկել է Սուրենավան գյուղի տարածքում, իսկ այդ գյուղի տարածք մուտք գործելուց առաջ հայցվորը տեղյակ է եղել,

որ մուտք է գործում բնակավայր, անկախ այն հանգամանքից՝ մուտքից առաջ համապատասխան բնակավայրի վերաբերյալ ճանապարհային նշան առկա է եղել, թե ոչ (...):

Վերաքննիչ դատարանը մերժել է Արտյոմ Նազարյանի վերաքննիչ բողոքը և Գատարանի վճիռը թողել է անփոփոխ՝ ըստ էության հիմնավոր համարելով Գատարանի պատճառաբանությունները: Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ, մասնավորապես, նշել է, որ «(...) [Արտյոմ Նազարյանի] այն պնդումը, որ մինչև տեսանկարահանող սարքին հասնելը որևէ բնակավայրի տեղակայման մասին տեղեկացնող տեղեկատվության նշանի չի հանդիպել, հիմք չի կարող հանդիսանալ (...) սույն գործով վիճարկվող վարչական տույժ նշանակելու մասին որոշումն անվավեր ճանաչելու համար (...):»

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշմամբ Արտյոմ Նազարյանը վարչական պատասխանատվության է ենթարկվել լուսանկարահանող տեխնիկական միջոցի՝ արագաչափ սարքի միջոցով հայտնաբերված ճանապարհային երթևեկության կանոնի խախտման բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար, որի առկայությունը վարչական մարմինը հաստատված է համարել այդ տեխնիկական միջոցի օգտագործմամբ ստացված լուսանկարի հիման վրա: Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ լուսանկարը հնարավորություն չի տալիս պարզելու այն հարցը, թե լուսանկարում ամրագրված արարքի և իրավախախտման հատկանիշների միջև առկա է արդյոք որևէ կասկած հարուցող ակնհայտ համընկնում:

Այսպես՝ Վճռաբեկ դատարանն արդեն իսկ արձանագրել է, որ բնակավայրում սահմանված 60կմ/ժ երթևեկության առավելագույն արագությունը գերազանցելու համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 124.4-րդ հոդվածով նախատեսված վարչական պատասխանատվությունը կարող է վրա հասնել հետևյալ պայմանների, *inter alia*, միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1) իրավախախտումը կատարվել է այնպիսի վայրում, որը համապատասխանում է ճանապարհային երթևեկության ոլորտում «բնակավայր» հասկացության հատկանիշներին, այսինքն՝ իրավախախտման վայրը կառուցապատ տարածք է, որի մուտքերի վրա տեղադրված է 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշաններից որևէ մեկը,

2) իրավախախտման կատարման վայրում թույլատրված չէ երթևեկել բնակավայրերում սահմանված 60կմ/ժ առավելագույն արագությունից ավելի բարձր արագությամբ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործի փաստական հանգամանքները դատարանը պարզում է ի պաշտոնե ("ex officio"): Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը կաշկանդված չէ վարչական դատավարության մասնակիցների ներկայացրած ապացույցներով (...) և իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկում է համարժեք միջոցներ՝ կոնկրետ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու համար: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը (...) պահանջում է, որ ներկայացվեն գործի փաստական հանգամանքները պարզելու և գնահատելու համար անհրաժեշտ բոլոր ապացույցները:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը նույն օրենսգրքով սահմանված կարգով ձեռք բերված ապացույցների հետազոտման և գնահատման միջոցով պարզում է գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը:

Դատական պրակտիկա

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, անմիջականորեն գնահատելով գործում եղած բոլոր ապացույցները, որոշում է փաստի հաստատված լինելու հարցը՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը պարտավոր է դատարանին ներկայացնել իր տիրապետման տակ կամ ազդեցության ոլորտում եղած այն բոլոր ապացույցները, որոնցով նա հիմնավորում է իր պահանջները կամ առարկությունները: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական մարմինը պարտավոր է նաև ներկայացնել վարչական վարույթի բոլոր նյութերը, ինչպես նաև իր տիրապետման տակ կամ ազդեցության ոլորտում եղած այն բոլոր ապացույցները, որոնք հիմնավորում են հակառակ կողմի պահանջները կամ առարկությունները: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար անհրաժեշտ ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով դատարանն իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկում է համարժեք միջոցներ:

Վերոգրյալ իրավադրույթների վերլուծությունից հետևում է, որ դատարանը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելու նպատակով գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող բոլոր փաստերը պարզում է ապացույցների հետազոտման և գնահատման միջոցով: Վարչադատավարական օրենսդրության համաձայն՝ դատարանը գործում եղած բոլոր ապացույցները գնահատում է ներքին համոզմամբ, որը պետք է հիմնված լինի գործում առկա բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա: Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ վարչական դատավարությունում գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու (*“ex officio”*) սկզբունքը դատական ապացույցման գործընթացում, մասնավորապես, դրսևորվում է կոնկրետ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրավաբանական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու նպատակով ապացույցներ պահանջելու վարչական դատարանի պարտականությամբ: Թեև վարչական դատավարությունում ապացույցման պարտականությունը կրում են կողմերը, սակայն վարչական դատարանը, կաշկանդված չլինելով դատավարության մասնակիցների ներկայացրած ապացույցներով, պարտավոր է գործի լուծման համար անհրաժեշտ ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկել համարժեք միջոցներ և պահանջել, որ ներկայացվեն գործի փաստական հանգամանքները պարզելու ու գնահատելու համար անհրաժեշտ բոլոր ապացույցները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով Դատարանը չի կատարել իր այդ դատավարական պարտականությունը և չի պահանջել անհրաժեշտ ապացույցներ սույն գործի քննության ու լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից: Այսպես, սույն գործի փաստական կողմի ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ Արտյոմ Նազարյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության բնակավայրում սահմանված արագությունը գերազանցելու համար, իսկ գործի քննության ընթացքում չէր կարող առկա չլինել ողջամիտ կասկած այն հարցի շուրջ, թե ենթադրյալ իրավախախտման կատարման վայրը ճանապարհային երթևեկության կանոնների իմաստով հանդիսանում է արդյոք բնակավայր, թե ոչ: Հետևաբար, տվյալ դեպքում Դատարանը պետք է պարզեր այն հանգամանքը, թե Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշմամբ Արտյոմ Նազարյանին մեղսագրվող ենթադրյալ իրավախախտման կատարման պահին այդ իրավախախտման կատարման վայրը ճանապարհային երթևեկության կանոնների իմաստով համապատասխանում էր արդյոք բնակավայր հասկացության չափանիշներին, թե ոչ: Մասնավորապես, սույն գործով Դատարանը պետք է պարզեր՝ արդյոք վիճարկվող վարչական ակտով արձանագրված արա-

գույքան գերազանցումը կատարվել է այնպիսի կառուցապատ տարածքում, որի մուտքերի վրա ենթադրյալ իրավախախտման կատարման պահին տեղադրված է եղել 5.23.1 և 5.23.2 «Բնակավայրի սկիզբ» նշաններից որևէ մեկը:

Մինչդեռ Դատարանը չի ձեռնարկել համարժեք միջոցներ Ոստիկանության 30.04.2014 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 1401616158 որոշման հիմքում ընկած փաստական հանգամանքների ամբողջական վերհանման և դրանց վերաբերյալ բոլոր հնարավոր ապացույցների ձեռքբերման ուղղությամբ, ինչը հաշվի չի առնվել Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 150-152-րդ և 163-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և գործը նոր քննության ուղարկելու համար՝ սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո բարձրացված հարցադրումներին պատասխանելու նպատակով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ.

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Դատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով այն, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման մասնակի, իսկ գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, գտնում է, որ այդ հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 15.09.2015 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ վարչական դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

RESUME - ՔԵՅՈՄԵ

CHARACTERISTICS FEATURES OF FUNCTIONS OF JUDICIAL POWERS

RAFIK KHANDANYAN
**JUDGE OF THE ADMINISTRATIVE COURT
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA,
PROFESSOR OF THE DEPARTMENT
OF “CONSTITUTIONAL RIGHT, MUNICIPAL RIGHT”
OF RUSSIAN-ARMENIAN UNIVERSITY,
PHD IN LAW,
POSTDOCTORAL RESEARCHER
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN UNIVERSITY**

In this article the author in detail considers characteristics features of functions of judicial powers.

According to the concept of separation of the authorities, the state authority is exercised through the legislative, executive and judicial authorities. Each of the above mentioned branches of state authority, as judicial, structural system subject to a single state authority. Therefore, the scientists in the researches, have to consider, as on the state in general, and on its elements of the mechanism in particular, rules of social and legal system at full capacity extend. The judicial authority is a potential which it is necessary for the people, the nation, the political public for realization of some target specific actions of the government.

The phenomenon of judicial authority is many-sided. At the same time to it, as well as the authorities in general, are characteristic the following aspects:

- a) Judicial authority is understood as real domination which owing to the right resolves the social conflicts:
- b) Oversees the legality of actions of state organs (preliminary investigation, administration):

Keywords: authority, judicial authority, separation of the authorities, justice, judicial function, judicial control, constitutionality, legality

RESUME - РЕЗЮМЕ

ХАРАКТЕРИЗУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ ФУНКЦИЙ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

РАФИК ХАНДАНЯН
СУДЬЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДА РА,
СТАРШИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ КОНСТИТУЦИОННОГО
И МУНИЦИПАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК,
ДОКТОРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

В данной статье автор подробно рассматривает характеризующие признаки функций судебной власти.

Согласно концепции разделения властей, государственная власть осуществляется через законодательную, исполнительную и судебную власти. Каждый из указанных выше отраслей государственной власти, как и судебный, по своей структурной системе подлжит единой государственной власти. Следовательно, ученые в своих исследованиях, должны учитывать, что и на государство в целом, и на ее элементы механизма в частности, в полную силу распространяются правила социально-правовой системы.

Судебная власть потенциал, который необходимо народу, нации, политической обществу для реализации некоторых целевых конкретных действий правительства.

Феномен судебной власти многогранен. В то же время ей, как и власти вообще, характерны следующие аспекты:

- а) Судебная власть понимается как реальное господство, которое в силу права разрешает социальные конфликты,
- б) Осуществляет контроль за законностью действий государственных органов (предварительного следствия, администрирования),
- в) Осуществляет контроль за конституционностью и законностью законов и иных нормативных правовых актов.

Ключевые слова: власть, судебная власть, правосудие, разделение властей, судебная функция, судебный контроль, конституционность, законность

Բանալի բառեր - իշխանություն, դատական իշխանություն, արդարադատություն, իշխանությունների բաժանում, դատական գործառույթ, դատական վերահսկողություն

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

LEGAL STATUS AND ORGANIZATION OF ACTIVITIES OF THE RA NATIONAL ASSEMBLY INQUIRY COMMITTEE

TIGRAN NAGHDALYAN
**PHD STUDENT AT CHAIR OF CONSTITUTIONAL LAW
LAW FACULTY OF YEREVAN STATE UNIVERSITY**

In the light of international best practices the article presents some topical issue related to the legal status and organization of activities of the National Assembly inquiry committee.

In particular, reference is made to issues regarding interrelation and interaction of inquiry committee and judicial power, in the context of which legal guarantees and mechanisms of effective conduct of inquiries are considered.

Based on the analysis performed, grounds are presented on the necessity to bring amendments and additions to the "Rules of Procedure of the National Assembly" Constitutional Law of the Republic of Armenia in conformity with the above-mentioned issues.

Keywords: inquiry committee, legal status, interrelation and interaction of inquiry committee and judicial power, limitations of the inquiry committee activity

ПРАВОВОЙ СТАТУС И ОРГАНИЗАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДСТВЕННОЙ КОМИССИИ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РА

ТИГРАН НАГДАЛЯН
**АСПИРАНТ КАФЕДРЫ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ**

В свете исследования международного опыта, в статье представлен ряд актуальных вопросов, касающихся правового статуса и организации деятельности следственной комиссии Национального Собрания.

В частности, рассматриваются вопросы, касающиеся соотношений и сотрудничеству между следственной комиссией и судебными органами. В данном контексте рассматриваются также правовые гарантии и механизмы эффективного проведения расследования.

На основе проведенного анализа приводятся основания необходимости внесения ряда изменений и дополнений в "Регламент Национального Собрания" конституционного закона Республики Армения в связи с вышеупомянутыми вопросами.

Ключевые слова: следственная комиссия, правовой статус, соотношения и сотрудничество между следственной комиссией и судебными органами, ограничения деятельности следственной комиссии

Բանալի բառեր – քննիչ հանձնաժողով, իրավական կարգավիճակ, քննիչ հանձնաժողովի և դատական իշխանության մարմինների փոխհարաբերակցություն և փոխգործակցություն, քննիչ հանձնաժողովի գործունեության սահմանափակումներ

RESUME - ՔԵՅՈՄԵ

THE CONSTITUTIONAL STATUS OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA IN THE SYSTEM OF DIVISION AND BALANCE OF AUTHORITIES (IN THE CONTEXT OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA WITH THE AMENDMENTS MADE IN 2015)

HAYK KESOYAN

**PHD STUDENT OF PUBLIC ADMINISTRATION ACADEMY
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA**

**STAFF OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF REPUBLIC OF ARMENIA
ANTI-CORRUPTION AND PENITENTIARY POLICY DEVELOPMENT
DEPARTMENT FIRST-CLASS SPECIALIST**

Within the framework of the article, in the system of state's power bodies the issues related to the institutional place of the institution of RA President, his constitutional functions, election procedure, as well as issues related to the subjection of the President to constitutional responsibility have been a subject of the study in the context of the Constitution of the Republic of Armenia with the amendments made in 2015. As a result of the study, it was revealed that in the context of RA Constitution of 2015 the institution of President has received a new institutional and operational status in the system of state's power bodies. As a result, the constitutional functions of the President of Republic are mainly of ceremonial and representative nature.

Compared to the functions conferred upon the Presidents of several countries, which have a parliamentary model, the functions conferred on the President by RA Constitution of 2015 are quite limited.

Keywords: the principle of division and balance of power, the constitutional amendments, President of the Republic, Presidential veto right, the institution of presidential impeachment

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ В СИСТЕМЕ РАЗДЕЛЕНИЯ И БАЛАНСА ВЛАСТЕЙ (В КОНТЕКСТЕ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ С ПОПРАВКАМИ, ВНЕСЕННЫМИ В 2015 ГОДУ)

ԱՅԿ ԿԵՏՕՅԱՆ

**АСПИРАНТ АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ,
СПЕЦИАЛИСТ ПЕРВОЙ КАТЕГОРИИ
УПРАВЛЕНИЯ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ И ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ
ПОЛИТИКИ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ РА**

В рамках этой статьи, в системе органов государственной власти, вопросы, связанные с институциональным местом института Президента РА, его конституционных функций, процедуры выборов, а также вопросы, связанные с привлечением Президента к конституционной ответственности, были предметом исследования в контексте Конституции Республики Армения с изменениями, внесенными в 2015 году. В результате исследования было выявлено, что в контексте Конституции РА 2015 года институт Президента получил новый институциональный и оперативный статус в системе органов государственной власти. В результате, конституционные функции Президента Республики носят в основном церемониальный и представительский характер. По сравнению с функциями, которые возложены на президентов нескольких стран, имеющих парламентскую модель, функции, возложенные на Президента по Конституции РА 2015 года весьма ограничены.

Ключевые слова: принцип разделения и баланса властей, конституционные поправки, Президент Республики, право вето Президента, институт президентского импичмента

Բանալի բառեր - իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը, սահմանադրական փոփոխություններ, Հանրապետության նախագահ, Նախագահի վետոյի իրավունք, Նախագահի իմպիչմենտ ինստիտուտ

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ՀԱՍՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ASSEMBLY AS A REPRESENTATIVE BODY IN THE CONTEXT OF THE CONSTITUTIONALLY LEGAL REFORMS

NAIRA MARGARYAN
**ASSISTANT OF THE PRESIDENT
OF THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE RA**

In the article, we studied the development of the RA National Assembly in the context of the constitutional-legal reforms: basing on the constitutional reform took place in 2015 on 6 December. As a result of reforms, the functions of parliament have increased, and the republic passes to the parliamentary system of government. The parliamentary form of government is more in line with the values of democracy and the rule of law.

Keywords: Constitution, National Assembly, reforms, functions, council, commissions, laws, responsibilities

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОГО ОРГАНА В КОНТЕКСТЕ КОНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫХ РЕФОРМ

НАИРА МАРГАРЯН
РЕФЕРЕНТ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РА

В данной научной статье автор изучает развитие Национального Собрания РА в контексте конституционно-правовых реформ: обосновав на конституциональные реформы состоявшем в 2015 года 6-го декабря. В результате реформ функции парламента увеличилось, и республика переходит к парламентской системе правления. Парламентская форма правления более соответствует ценностям демократии и верховенства закона.

Ключевые слова: Конституция, Национальное Собрание, реформы, функции, совет, комиссии, права, обязанности

Բանալի բառեր - Սահմանադրություն, Ազգային ժողով, բարեփոխումներ, գործառույթներ, իրավունքներ, պարտականություններ

ՄԱՐՏ 2017 Յ (213)

RESUME - PEZYOME

INTERNATIONAL BASES FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS RESTRICTION

LILIT SARGSYAN
JUDGE OF THE COURT OF FIRST INSTANCE
OF THE GENERAL JURISDICTION
OF ADMINISTRATIVE DISTRICT MALATIA-SEBASTIA OF YEREVAN

In this article, the author comprehensively analyzes the legal bases of limitation of rights and freedoms in the country in accordance with international law and practice of international law.

Keywords: Restriction of human rights, freedoms, bases for competence, international law, practice of international law, international court

ОСНОВЫ ПРАВОМЕРНОСТИ ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ ПРАВУ

ЛИЛИТ САРГСЯН
СУДЬЯ СУДА ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ
ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ АДМИНИСТРАТИВНОГО РАЙОНА
МАЛАТИЯ-СЕБАСТИЯ ГОРОДА ЕРЕВАН

В настоящей статье автор всесторонне анализирует правовые основы ограничения прав и свобод человека в стране согласно международному праву и практике международного права.

Ключевые слова: ограничения прав свобод человека, основы правомочия, международное право, практика международного права, международный суд

Բանալի բառեր - մարդու իրավունքների ազատության սահմանափակում, լիազորությունների հիմքեր, միջազգային իրավունք, միջազգային իրավունքի պրակտիկա, միջազգային դատարան

ՄԱՐՏ 2017 3 (213)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

117

RESUME - ՔԵՅՍՈՄԵ

ESTOPPEL DOCTRINE IN PATENT RIGHTS PROTECTION CASES

LEVON SARGSYAN
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN UNIVERSITY

In this article, the author explores the features of estoppel doctrine in patent rights protection cases. The author analyzes the experience of the Russian Federation and the United States in this field. As a result of research the author expresses his opinion about necessity of fixing the estoppel doctrine in domestic legislation.

Keywords: estoppel, patent protection, international experience, Russia, USA

ПРИНЦИП ЭСТОППЕЛЬ В ДЕЛАХ О ЗАЩИТЕ ПРАВ НА ПАТЕНТЫ

ЛЕВОН САРГСЯН
АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

В данной статье автором рассматривается принцип эстоппель, в делах о защите прав на патенты. Автором анализируется также опыт России и США по законодательному регулированию данного института. На основании исследования автором высказывается мнение о преимуществах закрепления данного принципа в отечественном законодательстве.

Ключевые слова: эстоппель, защита патентных прав, зарубежный опыт, Россия, США

Բանալի բառեր - էստոպլեի, գյուտի պաշտպանություն, արտասահմանյան փորձ, Ռ-Դ, ԱՄՆ

RESUME - PEՅՅՈՄԵ

EXIT OF THE COURT BEYOND THE STATED REQUIREMENTS

GRETA ARZUMANYAN
JUDGE OF NKR SUPREME COURT,
PhD IN LAW,
NKR HONORED LAWYER

According to the general rule, stipulated in the norms of NKR CCP, the court makes a decision on the claims claimed by the plaintiff. However, the court may go beyond the limits of the claimed requirements in such cases which are provided by law. The ability to go beyond the stated requirements is provided for the court by numerous norms of substantive law: civil, family, labor.

In the framework of this article, and on the basis of concrete examples from the judicial practice of NKR, the author has analyzed theoretical and practical problems concerning the issue of exit of the court beyond the stated requirements in the civil process.

Keywords: principle of disposition, exit of the court beyond the stated requirements, as an exception to the principle of disposition, problems of theory and practice

ВЫХОД СУДА ЗА ПРЕДЕЛЫ ЗАЯВЛЕННЫХ ТРЕБОВАНИЙ

ГРЕТА АРЗУМАНЯН
СУДЬЯ ВЕРХОВНОГО СУД НКР,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ НКР

По общему правилу, закрепленному в нормах ГПК НКР, суд принимает решение по заявленным истцом требованиям. Однако суд может выйти за пределы заявленных требований в случаях, предусмотренных законом. Возможность выхода за пределы заявленных требований предусмотрена для суда многими нормами материального права: гражданского, семейного, трудового.

В рамках настоящей статьи автором, на основании конкретных примеров из судебной практики НКР, проанализированы теоретические и практические проблемы, касающиеся вопроса выхода суда за пределы заявленных требований в гражданском процессе.

Ключевые слова: принцип диспозитивности, выход суда за пределы заявленных требований, как исключение из принципа диспозитивности, проблемы теории и практики

Բանալի բառեր - դիսպոզիտիվության սկզբունք, հայտարարված պահանջների սահմաններից դատարանի դուրս գալը, որպես բացառություն դիսպոզիտիվության սկզբունքից, տեսության և պրակտիկայի խնդիրներ

ՄԱՍ 2017 3 (213)

ՄԱՍ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE INSTITUTIONAL GUARANTEE OF PRODUCTIVE APPLICATION OF ADMINISTRATIVE CLAIMS PROVISION AS THE PRINCIPAL MEAN OF JUDICIAL PROTECTION OF THE HUMAN RIGHTS

MANE KHACHATRYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION ACADEMY OF THE RA

The administrative claim is the basis for the institution of proceedings in the administrative court, the foundation and the main means for realization of protection of rights of administrative procedure of the human rights and legitimate interests. The main problems relating to the types of administrative claims are analyzed and the elucidation of the problems relating to separation of claims representing in administrative court is reflected in this article. The purpose of the study is to represent a number of proposals for productive solution of the problems existing in the field of administrative proceedings.

Keywords: administrative court, administrative proceeding, administrative claim, administrative claim of contest, administrative claim of coercion of obligations, claim of implementation of the action, administrative claim for recognition

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ГАРАНТИРОВАНИЕ ОБЕСПЕЧИВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ИСКА КАК ОСНОВНОГО СУДЕБНОГО СРЕДСТВА ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

MANE KHACHATRYAN
СОИСКАТЕЛЬ АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РА

Основой для возбуждения дела в административном суде является административный иск; фундамент и основное средство для реализации права административно-судопроизводственной защиты прав и законных интересов человека.

В данной статье проанализированы основные проблемы касаемые видов административных исков, сделав акцент на проблемах которые имеют место быть в практике предъявления иска в административный суд. Цель исследования — представить ряд предложений по эффективному разрешению некоторых задач, имеющих в области административного судопроизводства.

Ключевые слова: административный суд, административное судопроизводство, административный иск, иск об оспаривании, иск о принуждении к выполнению обязанности, иск об осуществлении действий, иск о признании

Բանալի բառեր - վարչական դատավարություն, վարչական դատարան, վարչական հայց, վիճարկման հայց, պարտավորեցման հայց, գործողության կատարման հայց, ճանաչման հայց

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

ELECTRONIC WAY OF FIXING THE INTERROGATION IN CONDITIONS OF INFORMATION SOCIETY

ARTUR GHAMBARYAN

**DEPUTY CHAIRMAN OF THE INVESTIGATIVE COMMITTEE OF THE
REPUBLIC OF ARMENIA, HEAD OF THE CHAIR OF THEORY OF
STATE AND LAW OF THE RUSSIAN-ARMENIAN UNIVERSITY,
DOCTOR OF LAW**

ZORAYR HARUTYUNYAN

**APPLICANT OF THE CRIMINAL AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW
DEPARTMENT OF THE INSTITUTE OF LAW AND POLITICS RAU**

In the framework of current scientific work the expediency of use of electronic order of interrogation fixing will be considered as an alternative to the paper logging of the investigative action. Comparative analysis of criminal procedural legislation and relevant scientific literature, regarding the efficiency of paper logging of the interrogation and paper stenography compiling, in case of interrogation fixed in electronic order, is presented in the scope of current work.

Keywords: Information technology, paper protocol, audio and video recordings of the investigative action

ПРОТОКОЛИРОВАНИЕ ДОПРОСА ЭЛЕКТРОННЫМ ПУТЕМ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

АРТУР ГАМБАРЯН

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
ЗАВЕДУЮЩИЙ КАФЕДРОЙ ТЕОРИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

ЗОРАЙР АРУТЮНЯН

**СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА ИНСТИТУТА
ПРАВА И ПОЛИТИКИ РАУ**

В рамках настоящей научной работы будет рассмотрено целесообразность применения электронного порядка протоколирования допроса, в качестве альтернативы бумажному протоколированию следственного действия. В объем настоящей работы включен сравнительный анализ проведенный между уголовно-процессуальным законодательством и научной литературой, относительно вопросов эффективности бумажного протоколирования допроса и составления бумажной стенографии, в случае применения электронного порядка протоколирования допроса.

Ключевые слова: информационные технологии, бумажный протокол, аудио- и видеозапись следственного действия

Բանալի բառեր - տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, թղթային արձանագրություն, քննչական գործողության տեսաձայնագրում

УДК 3 (213)
2017 3

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊՐԱՎԱԿԱՆ
ԻՆՏԻՏՈՒՏ**

121

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE CONCEPT OF CONDITIONS FOR PUTTING A PERSON ON TRIAL AS AN ACCUSED

**NAREK MINASYAN
INSPECTOR OF SERVICE INVESTIGATION
DIVISION OF INTERNAL SECURITY DEPARTMENT
OF POLICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA**

The conditions for putting a person on trial as an accused are being discussed in this article.

The concept of conditions for putting a person on trial as an accused is discussed in law books lesser than its grounds are discussed. Moreover, when examining the issue for putting a person on trial as an accused, they are often circumscribed with the grounds and don't even mention the availability of appropriate conditions. It is essentially important to take into consideration the conditions, when putting a person on trial as an accused, as its allows to secure as high as possible the rights, freedoms and legal interests of persons who got into criminal procedure sphere, by protecting them from the possible willfulness and frauds of officials of law enforcement agencies. The conditions give opportunity to determine when to put in action the mechanism for putting a person on trial as an accused, as a system of single-minded actions.

Keywords: accused put a person on trial as an accused, condition, grounds

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЯ «ОБВИНЕНИЕ» В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

**НАРЕК МИНАСЯН
ИНСПЕКТОР ОТДЕЛА СЛУЖЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ ВНУТРЕННЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПОЛИЦИИ РА**

Понятие обвинения как процессуальная категория имеет свои материальные и процессуальные стороны, которые обеспечивают законность и обоснованность процессуального акта привлечения лица в качестве обвиняемого. Данное обстоятельство уже говорит о научном изучении и применении на деле процессуальной стороны обвинения. В настоящей научной статье рассматриваются репрезентативные признаки процессуальной стороны обвинения.

Ключевые слова: обвинение, привлечение лица в качестве обвиняемого, признаки процессуальной стороны обвинения

Բանալի բառեր - մեղադրանք, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավել, մեղադրանքի դատավարական կողմի հատկանիշներ

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE CONCEPT OF CONDITIONS FOR PUTTING A PERSON ON TRIAL AS AN ACCUSED

**NAREK MINASYAN
INSPECTOR OF SERVICE INVESTIGATION DIVISION
OF INTERNAL SECURITY DEPARTMENT OF POLICE
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA**

The conditions for putting a person on trial as an accused are being discussed in this article.

The concept of conditions for putting a person on trial as an accused is discussed in law books lesser than its grounds are discussed. Moreover, when examining the issue for putting a person on trial as an accused, they are often circumscribed with the grounds and don't even mention the availability of appropriate conditions. It is essentially important to take into consideration the conditions, when putting a person on trial as an accused, as its allows to secure as high as possible the rights, freedoms and legal interests of persons who got into criminal procedure sphere, by protecting them from the possible willfulness and frauds of officials of law enforcement agencies. The conditions give opportunity to determine when to put in action the mechanism for putting a person on trial as an accused, as a system of single-minded actions.

Keywords: accused put a person on trial as an accused, condition, grounds

ПОНЯТИЕ УСЛОВИЙ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЛИЦА В КАЧЕСТВЕ ОБВИНЯЕМОГО

**НАРЕК МИНАСЯН
ИНСПЕКТОР ОТДЕЛА СЛУЖЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ ВНУТРЕННЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПОЛИЦИИ РА**

В настоящей статье рассматриваются условия привлечения лица в качестве обвиняемого. Понятие условий привлечения лица в качестве обвиняемого в юридической литературе рассматривается меньше, чем понятие оснований. Более того, при рассмотрении вопроса привлечения лица в качестве обвиняемого часто ограничиваются основаниями, даже не упоминая наличие соответствующих условий. Принять во внимание условия для привлечения лица в качестве обвиняемого особенно важно, поскольку это дает возможность максимальным образом обеспечить права, свободы и законные интересы лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, защитив их от возможных своеволия и ошибок должностных лиц правоохранительных органов. Условия дают возможность решить, когда именно задействовать механизм привлечения лица в качестве обвиняемого, как систему целенаправленных действий.

Ключевые слова: обвиняемый, привлечение лица в качестве обвиняемого, условия, основания

Բանալի բառեր - մեղադրյալ, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավել, պայմաններ, հիմքեր

ՄԱՐՏ 2017 թ (213)

ՀԱՍՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

123

Թեւավոր խոսքեր

Մենք բավականաչափ չենք պատկերացնում այն ամբողջ չարիքը, որն ընդունակ ենք միմիայն մեկ բառով պատճառել մեզ և ուրիշներին. այդ չարիքը գրեթե միշտ անուղղելի է:

Ֆ. ԼԱՍՏՆԵ

Շատ մարդիկ կարող են լավ բաներ ասել, բայց շատ քչերն են կարողանում լսել, որովհետև դա պահանջում է խելքի ուժ:

Ռ. ՏԱԳՈՐ

Ջրույցներն ամենից շատ աշխուժացնում է ոչ թե խելքը, այլ փոխադարձ վստահությունը:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՖՈՒԿՈ

Չկա ավելի հիմար բան, քան միշտ բոլորից ավելի խելացի լինելու ցանկությունը:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՖՈՒԿՈ

Ոչ մի գրուցակից ձեզ չի լսի, եթե չիմանա, որ հետո կգա իր խոսելու հերթը:

Է. ՀՈՈՒ

Համբերատար եղեք բոլոր գործերում և բոլոր գրույցներում:

Ջ. ԼԵԲԲՈԿ

Եթե չես կարողանում խոսել, սովորիր լռել:

ՊՈՄՊՈՆԻՈՍ